

LAIŠKAI IŠ LIETUVOS

VILNIAUS MARATONAS

SEK VES!

Literatūrinių
tekstų knyga

LAIŠKAI IŠ LIETUVOS

Literatūrinių tekstų knyga

Mokomoji lituanistinio ugdymo priemonė,
skirta 10–13 metų mokiniams

VILNIUS
2015

UDK 821.172(075.3)
La-154

Pasakojimą sukūrė Vilija Dailidienė

Parengė ir sudarė: Vilija Dailidienė, Aušra Martišiūtė-Linartienė, Saulius Vasiliauskas

Konsultavo dr. Jolanta Zabarskaitė

Ekspertavo: Henrika Prosnikova, dr. Loreta Vilkienė

Patarimus teikė: Meilė Čeponienė, Daiva Drungilienė,

Nida Poderienė, Rasa Šavareikaitė

Komiksus kūrė Mantautas Maslovas

Viršelio nuotrauka Luko Jokūbo Bogomolovo

Viršelį sukūrė: Mantautas Maslovas, Rokas Gelažius

Maketavo Rokas Gelažius

Redagavo Solvita Labanauskienė

Tekstus įgarsino: Gintarė Šeškevičiūtė, Saulius Vasiliauskas

Kompaktinę plokštelę programavo Evaldas Ožeraitis

Projektas vyko Lietuvių Kalbos institute

Priemonė parengta įgyvendinant projektą „Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo ir perkvalifikavimo sistemos plėtra (II etapas)“ (SFMIS Nr. VP1-2.2-ŠMM-02-V-01-009), finansuojamą Europos socialinio fondo ir Lietuvos Respublikos lėšomis.

ŠVIETIMO
IR MOKSLO
MINISTERIJA

UGDYMO
PLĖTOTĖS
CENTRAS

Išleido ir spausdino UAB „Petro ofsetas“,
Naujoji Riovonių g. 25C, Vilnius, LT-03153
www.petroofsetas.lt

© Ugdymo plėtotės centras

ISBN 978-609-420-465-4

Pratarmė

Šioje knygoje pasakojama apie du mokinių bendraamžius – Godą ir Joną Leandrą. Jie kilę iš tos pačios giminės, bet Goda gyvena Lietuvoje, o Jono Leandro šeima – Argentinoje. Laiškų tema – Lietuva. Goda ir Leandras stengiasi sužinoti apie tuos, kurie kūrė valstybę ar ją gynė, rašė ar platino knygas. Tai stiprios ir valingos asmenybės. Pralaimėjęsios jos nepalūždavo, vėl kildavo į kovą ir nenuilsdamos dirbo visų bendram labui. Jų veiklos rezultatas – amžių bandymus išlaikiusi Lietuvos valstybė, ieškanti savo kelio moderniam pasaulyje. Laiškuose Lietuva matoma iš kelių perspektyvų, todėl tikimasi, kad mokiniai turės galimybę suprasti, kaip kiekvienas asmuo įvairiausiai saitais yra susijęs su dabarties ir tolimos praeities žmonėmis, o svarbiausia – apmąstyti savo patirtį ir santykį su Lietuva.

Be laiškų, knygoje yra ir grožinės literatūros kūrinių ar jų ištraukų, dokumentų, straipsnių. Jie atskleis mokiniams idėjų raiškos įvairovę, skatins kritinį mąstymą, sukels pačių įvairiausių minčių. Svarbu, kad mokiniai dalintųsi jomis su savo klasės draugais ir mokytoju. Kalbėti apie tai, kas rūpi, išklausti draugus, visiems kartu svarstyti problemas ar ginčytis – tikriausias kelias į tiesą.

Rengėjai tikisi, kad skaitomi ir klausomi tekstai ir pokalbiai padės mokiniui ne tik išmokti kalbos, bet ir leis pažinti draugus ir sustiprins saitus su Lietuva.

Žodžiai ir reiškiniai paaiškinti naudojantis žodynais ir enciklopedijomis: *Lietuvių kalbos žodynu*, *Dabartinės lietuvių kalbos žodynu*, *Tarptautinių žodžių žodynu*, *Lietuvių enciklopedija*, enciklopedija *Lietuva*, ir kita literatūra – leidybos duomenys nurodyti ugdymo priemonės pabaigoje.

Knygoje yra įvairių simbolių. Jie padeda suprasti tekstų paskirtį.

Šie tekstai yra įgarsinti – juos galima išklausti. Garso įrašai padės lavinti kalbos jausmą, tartį, intonaciją, paskatins skaityti balsu.

Nuoroda į temos tikslus, juos reikia apmąstyti prieš skaitant laiškus.

Šis simbolis primena, kaip su bendra tema susijusios ištraukos iš prozos kūrinių ar poemų, eilėraščiai, straipsniai ir kt.

Tai žodynėlio simbolis. Ar mokiniai supranta šių žodžių reikšmę, reikėtų patikrinti prieš skaitant laiškus. Prie jų verta grįžti perskaičius tekstus.

Tai klausimų ir užduočių nuoroda. Pirmiausia reikėtų perskaityti juos visus, aptarti jų paskirtį ir sunkumą, susiplanuoti, kokia seka reikės atsakyti klausimus, ir tik tada atlikti užduotis.

Jis rašomas ties senesnių žodžių, jų formų ar šiuo metu nevertotinų žodžių žodynėliu, taip pat ir ties paaiškinimais, kurie būtini skaitomam kūriniui suprasti.

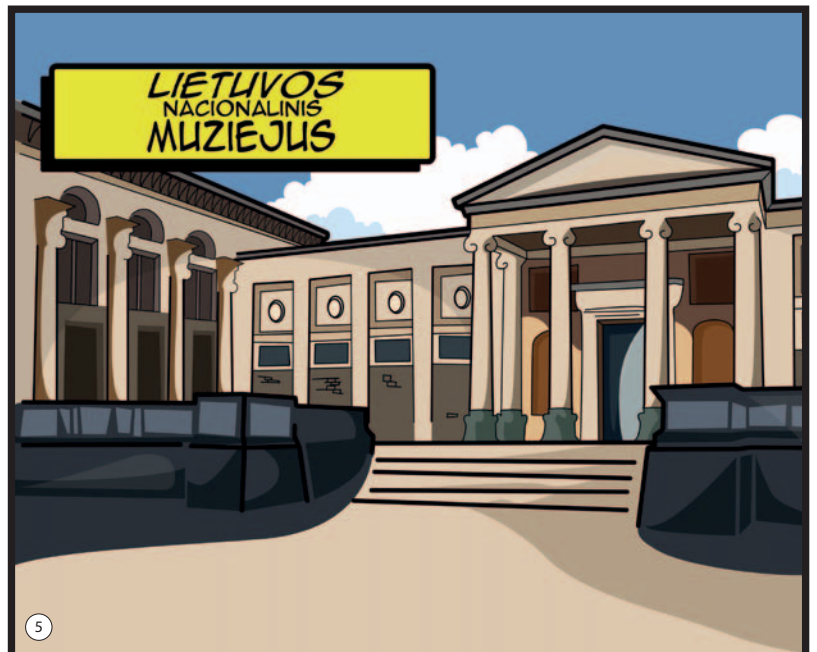
Tai nuoroda, kad prie laiško yra prisegtas dokumentas, kurį būtina perskaityti.

Linkime smagaus ir prasmingo darbo –

Rengėjai

Turinys

1 tema.	Diena muziejuje	5
	Kokia mano kilmė?	7
2 tema.	Žalgirio mūšio paslaptis	14
	Kas man yra valstybė?	16
3 tema.	Raštas butelyje	24
	Ką man reiškia raštingumas?	26
4 tema.	Netikėtas pakeleivis	30
	Kas man yra vertybė?	32
5 tema.	Lemtingi susitikimai	37
	Kaip aš suprantu laisvę ir nepriklausomybę?	39
6 tema.	Nepažįstami herojai	47
	Ką man reiškia mano tautinė tapatybė?	48
7 tema.	Vietoj romano renkuosi reklamą!	54
	Kas man yra lietuvių kalba?	55
8 tema.	Laisvė!	62
	Ką man reiškia būti piliečiu?	66
9 tema.	Likti vienam	69
	Kodėl tai ir mano skausmas?	70
10 tema.	Rūtos Meilutytės vardo turnyras	77
	Augu kartu su nepriklausoma Lietuva	78
	Literatūros sąrašas	84

TUOMET VISUREIVA SU NIEKURNEIVA SUPRATO, KAD JUOS
SIPA YPAČ RETI DAIKTAI,
PRIMENANTYS LIETUVOS ISTORIJĄ IR VALDOVUS.

PAVYZDŽIUI, VIENINTELIO LIETUVOS
KARALIAUS MINDAUGO KARŪNA.

7

TAIP PAT GAUSYBĖ PIRMŲJŲ KERAMIKOS DIRBINIŲ, ŽEMDIRBYSTĖS
RAKANDŲ, GYVULININKYSTĖS, ŽVEJYBOS ĮRANKIŲ, KARIŲ ŠARVŲ, GINKLŲ.

9

JI, BEJE, LABAI TINKA IR
MŪSŲ VISUREIVAI,
TIESA?

8

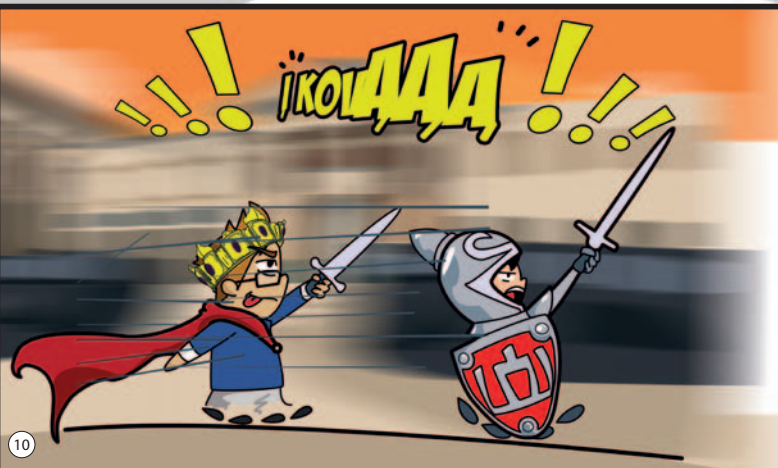

DĖKUI TAU, VISUREIVA, UŽ PUIKIAI
PRALEISTĄ DIENĄ.
TAVO DĖKA SUŽINOJAU DAUG
NAUJŲ DALYKŲ APIE
MŪSŲ TAUTĄ IR VALSTYBĘ!

11

TAU TAIP PAT AČIŲ! MANAU, ŠIANDIEN
ABU IŠMOKOME ŠĮ TĄ NAUJO!

10

?

1. Ką apie berniukus pasako jų vardai: Niekurneiva ir Visureiva?
2. Ar berniukų vardai atitinka jų charakterius?
3. Papasakok, kaip jie praleido dieną.
4. Ką įdomaus apie Lietuvos istoriją sužinojai kartu su Niekurneiva ir Visureiva?

Kokia mano kilmė?

Šioje temoje Tu:

- Rasi atsakymus į klausimus: *Kaip giminystės ryšiai susieja asmenį su savo tauta? Ką apie tautos praeitį, giminišką tautas, kaimynystę su kitomis tautomis pasako kalba? Kaip pasaulį įsivaizdavo mūsų protėviai, kaip jie gyveno, ką brangino? Kaip kalba suartina vienus žmones su kitais?*
- Skaitydamas sakmes įsitikinsi protėvių išmintimi ir vaizduote, pajusi jų nuostabą dėl gamtos didybės ir pagarbą jai.
- Turėsi puikią progą pasidomėti savo šeimos istorija, papasakoti ją savo draugams ir pasiklausyti jų pasakojimų.

Žodynėlis

derėti – **dera**, **derėjo**: tai sutarti, sutikti, sugyventi; **dermė**, **darna**: sutarimas, sugyvenimas, darnumas; **darnus**, **darni**: tai, kas sutaria, tinka, dera tarpusavyje.

įsijauti – **įsijaučia**, **įsijautė**: daryti ką nors patiriant dėl to jausmų įtampą, jaudinantis, arba jausti tai, ką jaučia kitas. *Jis taip įsijautęs rašo, kad tavęs negirdi. Vertėtų įsijauti į jo vaidmenį.*

mainyti – **maino**, **mainė**; **mainai**: mainymosi, keitimosi procesas; **permainos**: pasikeitimai, tai, kas persimainė.

nujauti – **nujaučia**, **nujautė**: iš anksto žinoti, numatyti; **nuojauta**: nujautimo, numatymo jausmas.

nuostata: nusiteikimas laikytis tam tikro elgesio. *Jis laikėsi nuostatos niekada nemeluoti.*

prisipažinti – **prisipažįsta**, **prisipažino**: pasisakyti savo kaltę arba pareikšti savo jausmus. *Prisipažino, kad yra kaltas. Prisipažino, kad myli.*

samprata: ko nors supratimo, suvokimo būdas, pažiūra, koncepcija.

sutarti – **sutaria**, **sutarė**; **sutarimas**; **santarvė**. *Gyveno sutardami – gyveno santarvėje.*

užjauti – **užjaučia**, **užjautė**: jausti gailestį kitam; **užuojauta**: gailesčio kitam jausmas.

vertinti – **vertina**, **vertino**: pripažinti vertę, reikšmę, branginti; **vertė**: tai, už ką daiktas ar reiškinys branginamas; **vertybė**: neabejotinos vertės daiktas, reiškinys ar nuostata; **vertingas**, **vertinga**.

Sveika, Goda,

aš esu Jonas Leandras Mažulis, gyvenu Berise – Argentinoje. Ar esi girdėjusi pasaką apie žmogų, kuris turėjo ūkį netoli Kupiškio ir tris sūnus? Vyriausiajam atidavė savo ūkį. Antrąjį išleido į mokslus. O trečias, jauniausias sūnus Jonas išėjo į pasaulį laimės ieškoti. Iš tiesų jis ne išėjo, o 1907 metais išplaukė iš Brėmeno uosto laivu „Sierra Morena“ ir po mėnesio su trupučiu pasiekė miestą, vardu Berisas. Tada Jonui buvo šešiolika. Jis įsikūrė Berise, po kurio laiko vedė ir susilaukė sūnaus. Pasakos Jonas yra mano senelio senelis – mano proprosenelis.

Kartą senelis pasikvietė mane ir parodė Tavo nuotrauką. Tu tokia graži toje nuotraukoje – kaip karalaitė. Senelis pasakė: „Žiūrėk, čia Goda, tavo ketvirtos eilės pusseserė. Mokykis lietuvių kalbos, užaugęs nuvažiuosi į Lietuvą ir susikalbėsi su Goda protėvių kalba.“ Aš taip ir darau: mokausi iš savo senelio ir dar lankau pamokas Beriso lietuvių draugijoje „Nemunas“.

Vakar senelis ispaniškai pasakė, kad lietuvių kalba yra vertinga – *valiosa*. Aš nesupratau, kaip kalba gali būti vertinga arba ne. Senelis pasiūlė: „Parašyk savo giminaitėi į Lietuvą ir paklausk.“ Taip pirmą kartą sėdau Tau rašyti. Prisipažįstu – tuos žodžius, kurių nemoku, man pasako senelis, o kompiuterio programa padeda rašyti be klaidų. Mano senelis sako, kad mergaitės nemėgsta laiškų, parašytų su klaidomis.

Lauksiu Tavo atsakymo. Linkėjimai nuo mano senelio Tavo mamai ir tėčiui –
Jonas Leandras, Tavo pusbrolis

Labas, Jonai Leandrai,

pasaką apie tris brolius man ne kartą sekė senelis. Aš taip pat esu tos pasakos herojė: mano proprosenelis yra Juozas, antrasis brolis. Pažįstu Tave iš nuotraukų, todėl labai apsidžiaugiau gavusi laišką.

Tavo klausimas, kuo vertinga yra lietuvių kalba, man buvo netikėtas. Niekada apie tai nebuvo susimąsčiusi. Uždaviau jį savo seneliui, mamai ir močiutei. Užrašau, ką jie atsakė.

Kuo lietuvių kalba vertinga kalbotyrai ir istorijos mokslui

Mano senelis yra mokslininkas, kalbos istorikas. Pasakojimą apie lietuvių kalbą jis pradėjo nuo labai senų laikų. Prieš kokius 7000 metų kelios giminiškos gentys kažkodėl ėmė ir iškeliavo iš apgyvendintų žemių į vakarus ir pietus. Jų kalbą dabar mokslininkai vadina indoeuropiečių kalbų prokalbe (palygink: senelis – prosenelis, kalba – prokalbė). Tu turbūt esi girdėjęs, kad ir ispanų, ir italų, ir anglų, ir vokiečių, ir švedų, ir lenkų, ir dar daug kitų kalbų, kaip ir lietuvių kalba, yra vadinamos indoeuropiečių kalbomis. Jos visos, kaip ir mes su Tavimi, yra giminaitės. Mokslininkai tai suprato lygindami jas vieną su kita.

Tam lyginimui labai svarbios baltų kalbos. Baltais mokslininkai vadina latvių, lietuvių, prūsų, sėlių, žiemgalių, jotvingių protėvius. Baltų kalbos per tuos 7000 metų pasikeitė mažiau nei giminaitės. Todėl lietuvių ir latvių kalbos – tik dvi iš jų gyvos ir dabar – labai vertingas šaltinis kalbos mokslininkams.

**Kuo mokslui
svarbūs upių ir
ežerų vardai**

Prieš 4000 metų baltai gyveno gana didelėje teritorijoje prie Baltijos jūros. Kur buvo jų žemių ribos šiaurėje, rytuose ir pietuose, mokslininkai sprendžia iš upių ir ežerų pavadinimų – vandenvardžių. Ne tik atskiri žmonės, bet ir tautos dėl karingų kaimynų ar klimato pokyčių kraustydavosi iš vienos vietos į kitą. Įdomu, kad apsigyvendami naujose vietose žmonės iš senųjų gyventojų išmokdavo upių ir ežerų vardus. Tik imdavo tarti taip, kaip jiems patogiau. Todėl iš upių ir ežerų vardų galima nustatyti, kaip keitėsi to krašto gyventojai. Baltiški vandenvardžiai daug pasako apie Europos istoriją, tuo jie labai vertingi istorikams.

**Ką žodžiai
papasakoja
mums apie
protėvių
gyvenimo būdą**

Iš kalbos galima sužinoti ne tik tai, kur gyveno mūsų protėviai, bet ir kaip jie gyveno. Prieš 4000 metų lietuvių protėviai buvo sėslūs žemdirbiai ir gyvulių augintojai. Jie iš senų laikų *arė* žemę (*arti*, *arklas*, *artojas* – labai seni žodžiai), sėjo *kviečius*, *miežius*, *so-ras* – šiuos javus vadiname protėvių duotais vardais. Iš seno augino *karves*, *avis*, *ožkas*, *arklius*, buvo prisijaukinę *šunį*. *Avies* vardas yra iš tų laikų, kai visi indoeuropiečiai dar gyveno vienoje vietoje, jie visi turi tą patį žodį. Giriose mūsų protėviai medžiojo, ieškojo bičių medaus, o upėse ir ežeruose – žvejodavo. Nuo tų laikų mūsų kultūroje labai svarbi *bitė*. Kad ji labai gerbiama, liudija ir kalba. Tik bitė ir žirgas mūsų kalboje „miršta“, ne „nugaišta“, „nudvesia“. Bites gali auginti tik doras, draugiškas žmogus, iš bitininkų bendrystės kilo žodžiai „bičiulis“, „bičiulystė“.

Darbo, medžioklės įrankius ir ginklus iš pradžių baltai gaminosi iš titnago, akmens, kaulo ar medžio, tačiau netrukus ėmė plisti žalvario dirbiniai. Kuo geresni ginklai, tuo didesni karai. Archeologai teigia, kad prieš 3000 metų mūsų protėviai jau statėsi pilis ant piliakalnių. „Pilis“ ir „pilti“ yra giminiški žodžiai. Tik dabar supratau, kad anksčiau žodis „pilis“ reiškė ne tik statinį kalno viršuje, bet ir visą supiltą kalną. Įsivaizduoji, susitikę tų laikų protėvį, mes dalį žodžių savo kalboje atpažintume: visi mano paminėti žodžiai tebevartojami dabar. Gal mes net galėtume susikalbėti!

**Iš ko sužinome,
kad lietuvių
protėviai
pirmiausia
išmoko statyti
tiltus, o laivus
daug vėliau**

Kalba pasako, su kokiais kaimynais tautos bendravo, ko vieni iš kitų mokėsi. Šiaurėje mūsų protėvių kaimynai buvo finai, jie yra estų ir suomių protėviai. Finai iš baltų išmoko tokių žodžių: *keltas*, *tiltas*, *ratas*, *javai*, *avinas*, *kirvis*... Lietuvių protėviai iš finų mokėsi jūreivystės meno, iš jų pasiskolinome žodžius: *laivas*, *burė*, *silkė*...

Taigi iš kalbos mes galime labai daug sužinoti apie savo praeitį, todėl ji tokia vertinga, – taip sako mano senelis.

Kodėl lietuvių protėviai nestatė šventyklų

Mamos nuomone, visos pasaulio žemdirbių kultūros materialine ir darbų prasme panašios. Kur kas svarbiau, kokia buvo baltų pasaulėžiūra. Iš kalbos ir tautosakos sprendžiame, kaip mūsų protėviai suprato pasaulį, kaip jame jautėsi, kaip aiškino dievo ir žmogaus, žmogaus ir gamtos santykius. Mokslininkai teigia, kad labai senais laikais mūsų protėviai tikėjo vieną dievą kaip pasaulio santarvės kūrėją. Jie nestatė šventyklų: gamta tobula, upės, ežerai, miškai, žvaigždynai, dienos ir nakties, metų laikų kaita – visa liudijo, kad pasaulis harmoningas ir žmogui tereikia išsaugoti dermę. Mama sako, kad *dievas* ir *diena* yra tos pačios šaknies žodžiai, susiję su *šviesa*. O tai, kas *šviesu*, *švinta*, yra *šventa*.

Šiais laikais sakytume, kad senoji baltų pasaulėjauta yra ekologinė – mūsų protėviai gerbė, tausoję, globojo visą gyvybę: ir žmogų, ir gyvulį, ir augalą.

Prasidėjus kitai, karų epochai, visuomenė susisluoksniavo. Pasaulio samprata pakito, atsirado daugiau dievų, atsakingų už atskiras sritis.

Kodėl močiutei lietuviški žodžiai atrodo pilni meilės

Tau turbūt įdomu, ką pasakė apie kalbos vertingumą mano močiutė? Ji mano, kad ir mama, ir senelis dar nepasakė esmės. Mūsų protėviai tūkstančius metų gyveno šitame krašte, kur peizažas toks švelnus, toks globojantis, saugantis žmogų. Jie negalėjo nesusibroliauti su gamta. Net iš lietuviškų žodžių skambėjimo jauti meilę pasauliui. Įsiklausykime, kaip skamba žodžiai *saulė*, *mėnuo*, *vėjas*, *duona* – kiekvienas žodis kaip daina! Vieną žodį susiejus su kitu, giminišku, atsiveria mūsų protėvių pasaulėjauta: *kalnas*, *kelias ir kelti*; *saulė* – *pasaulis*; *dangus ir dangtis*; *mirtis ir užmarštis*.

Ir tai dar ne viskas. Kaskart kalbėdama močiutė atsimena, kad pirmą kartą tuos žodžius išgirdo ir išmoko iš pačių artimiausių žmonių – mamos, tėčio, savo močiutės. Mylimų žmonių žodžiai pilni meilės. Todėl ji išmoko *jausti* ir *įsijausti*, *užjausti* ir *nujausti*. Kuo žmogaus jausmai stipresni, tuo jis dvasingesnis, tuo maloniau su juo bendrauti. Močiutė nesiginčijo, kad kalba yra vertybė, bet jai atrodo – teisingiau būtų sakyti, kad lietuvių kalba yra *brangi* tiems, kurie ja kalba.

Ačiū Tau, Jonai Leandrai, kad uždavei klausimą apie lietuvių kalbos vertę. Daug dalykų, kurie atrodė savaime suprantami, dabar man yra kur kas prasmingesni. Lauksiu Tavo laiško ir pasakojimo apie save, savo šeimą ir gyvenimą Berise, Argentinoje.

Tavo pusseserė Goda

Labas, Goda, ačiū už laišką! Jaučiu, kad imu pažinti Tave, Tavo senelį, močiutę ir mamą. Man atrodo, kad net imu *nujausti*, kas mus visus sieja. Aš dar nelabai gerai moku lietuvių kalbą, gal kai ko nesupratau. Senelis pasiūlė dar kartą parašyti Tau ir pasitikslinti, kad neliktų neaiškumų.

Iš Tavo laiško, senelio padedamas, supratau, kad pasaulio kalbos giminiuojasi kaip žmonės. Lietuvių ir latvių kalbos yra seserys, jų šeimoje būta ir daugiau kalbų, bet jos jau yra išmirusios. O tolimesnės jų giminaitės – pusbroliai ir pusseserės – yra daugybė man pažįstamų kalbų. Anglų, kaip užsienio kalbą, mokausi mokykloje. Su kaimynais, gyvenančiais mūsų gatvėje, kalbuosi ispaniškai. Bet mano senelis moka su jais pasisveikinti jų protėvių kalbomis. Berisas yra Argentinos imigrantų sostinė. Mano kaimynų protėviai kalbėjo vokiečių, baltarusių, ukrainiečių, lenkų, rusų kalbomis. Pasirodo, visos jos yra vienos kilmės. Mokslininkai jas vadina indoeuropiečių kalbomis!

Gavus Tavo laišką man kilo noras daugiau pasidomėti senųjų Pietų Amerikos gyventojų kalbomis. Juk viena mano mamos prosenelė dar mokėjo dainuoti kulinų kalba. Tai viena iš Pietų Amerikos indėnų kalbų.

Dabar tikrai žinau, kad visos pasaulio kalbos yra didelė vertybė. Kalbas būtina mokėti, jei nori sužinoti krašto istoriją. Vietovardžiai yra kalbos paminklai, jie pasakoja apie tame krašte gyvenusius žmones. Iš žodžių galima spręsti, kaip tauta senovėje gyveno: kuo senesnis žodis, tuo senesnis ir juo vadinamas reiškinys. Dar sužinojau, kad bendraudami skirtingų tautų žmonės mokėsi vieni iš kitų įvairių dalykų ir skolinosi žodžius.

Bet svarbiausia, kad tarp gimtosios kalbos ir žmogaus yra labai glaudus ryšys. Jis leidžia žmogui pažinti save ir pasaulį ir perteikti savo nuostatas, supratimą, jausmus kitiems. Tas ryšys labai svarbus ir mokantis kitų kalbų. Man patiko Tavo močiutės mintis, kad gimtoji kalba yra brangi, brangesnė už kitas.

Jonas Leandras

1. Kokioje šalyje gyvena Jonas Leandras, o kokioje – Goda? Kas juos abu sieja?
2. Sukurk 7–10 sakinių pasaką remdamasis savo šeimos istorija. Pasek ją draugams.
3. Ką iš Godos laiško sužinojai apie indoeuropiečių kalbų istoriją?
4. Kuo upių ir ežerų vardai svarbūs istorikams?
5. Iš kokių labai senų žodžių sužinome apie lietuvių protėvių darbus ir gyvenimo būdą?
6. Kaip archeologai padeda kalbininkams nustatyti žodžių amžių?
7. Kokie žodžiai giminiški žodžiui „šventas“? Žodžiui „dievas“? Ką ši žodžių giminystė liudija apie baltų pasaulėžiūrą?
8. Kodėl senąją baltų pasaulėjautą galima pavadinti ekologine?
9. Kaip močiutė paaiškina, kodėl jai gimtoji kalba yra brangi?
10. Kaip paaiškina kalbų apskritai ir gimtosios kalbos vertingumą savo antrajame laiške Jonas Leandras?
11. Kas įrodo, kad Jono Leandro senelis puikiai sutaria su savo kaimynais?
12. Užrašyk, kokiomis kalbomis moki pasisveikinti Tu. Papasakok draugams ir mokytojui, su kuo tomis kalbomis sveikini.
13. Ką naujo iš šios pamokos sužinojai apie kalbas? Kas Tau pasirodė įdomu, netikėta?
14. Kaip atsakytum į klausimą: „Kodėl verta mokytis savo tėvų / senelių / protėvių kalbos?“ Pasikalbėk apie tai su draugais ir mokytoju.

Ką svarbaus apie pasaulį ir žmogų jame mums atskleidžia mūsų protėvių sakmės?

Kaip atsirado žemė

Nebuvo nieko, tik vanduo. Tais vandenimis yrėsi mažas laivelis, kuriame sėdėjo dievas, o velnias yrė. Pagaliau juodu nutarė pasilsėti, tiktai nėra kur. Tada ir sako dievas velniui:

– Nerkis į dugną ir iškelk iš ten saują žemių.

Velnias murkt į gelmę. Po valandos iškilo, atgniaužė kumštį, o ten nieko – vanduo viską buvo išplovęs iš delno. Murktelėjo kitą kartą – vėl nieko. Murktelėjo trečią kartą. Šį kartą dievas apžiūrėjo velnio plaštaką, pirštus. Tik po nagais buvo neišplauta truputėlis dumblo. Dievas iškrapštė velnio panages, sulipdė iš tų trupinėlių grumstelį ir, padaręs mažą salelytę, padėjo ją ant vandens. Prie jos prisiryė su laiveliu. Dievas išlipo ant salelės, atsigulė ir užmigo. O velnias miegoti negali. Kaip čia nusikračius tuo dievu, – vis galvojo jisai. Tada jau vienas liktų viešpačiu pasaulyje. Ir nutarė dievą prigirdyti. Nutvėręs jį miegantį, ėmė tempti prie kranto už kojų. Bet krantas vis tolyn ir tolyn slenka. Tada velnias ėmė tempti priešingon pusėn į kitą krantą. Bet ir tasai tolo ir plėtėsi. Taip velnias tąsė (*tąsyti – tempti į vieną ir į kitą pusę, valkioti*) miegantį dievą už kojų po salą ir pagaliau pastebėjo, kad sala jau nebe sala, o be galo be krašto didelis žemės plotas. Pagaliau nubudo dievas ir, pamatęs velnio piktus kėslus (*ketinimus*), nugramzdino jį pragaran, o žemėn paleido gyventi žmogų.

(*Kaip atsirado žemė* 1986)

Saulė, mėnulis ir žemė

Gyveno danguje Saulė ir Mėnulis. Jie turėjo dukrelę Žemę, kurią labai mylėjo. Kartą jie susipyko. Tada Saulė nutarė, kad ji viena saugos Žemę. Bet Mėnulis nesutiko ir padavė ją į teismą. Teisėjas Perkūnas bylą išsprendė šitaip: Saulė, kaip motina, Žemelę saugos dieną, o Mėnulis tėvelis naktį; jam dar padės jo seselės Žvaigždės.

Nuo to laiko saulė šviečia tik dieną, o mėnulis ir žvaigždės – tik naktį.

(*Kaip atsirado žemė* 1986)

Perkūno ir velnio nesantaika

Perkūnas turėjęs daug akmenų krūvoje, ir velnias pavogęs vieną akmenį. Pavogtą akmenį įdėjęs savo gryčios pamatan, nes jam, statant gryčią, vieno buvo pritrūkę. Perkūnas, sužinojęs, kad velnias pavogė vieną akmenį, užpyko ir dabar muša, kur tik pamato. Perkūnas kai kada velnią nutveria ant akmens sėdint, medų tupint, vande-

niu plaukiant. Velnias stengiasi atsitūpti ant aukštesnio akmens ar aukštesnio medžio. Todėl žmogui nereikia stoti po aukštesniu medžiu, nes ten velnias tupės. Velnias tupi aukščiau, kad geriau pamatytų Perkūną.

(*Sužeistas vėjas* 1987)

Vėjas ir vaikas

Kartą pradėjęs smagiai pūsti vėjas. Pribėgęs vaikas prie tėvo ir klausias:

- Kas čia taip pučia?
- Tai seneliukas vėjas.
- O kur jis yra?
- Agi gal kur pakrūmėj atsisėdęs ir pučia.

Vaikas supyko ant vėjo ir nuėjo jo ieškot. Eina eina ir mato: sėdi pakrūmėj seneliukas ir pučia. Priėjęs sako:

- Padėk Dieve!
- Dėkui, vaikeli.
- Ką čia dirbi vienas pakrūmėj?
- Agi matai, vaikeli: kai aš pučiu pro lūpas, tai vėjas pučia. Aš mat esu vėjo senelis.

- Tai, seneli, padaryk taip, kad vėjas nepūstų, man jau nusibodo.
- Gerai, eik namo, aš pasilsėsiu.

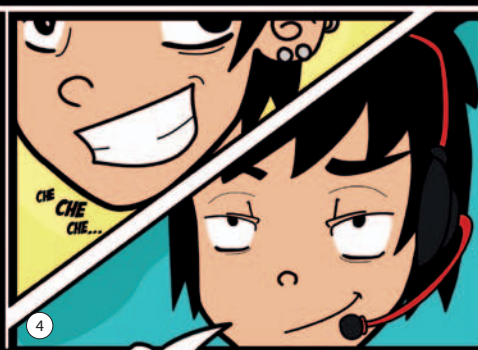
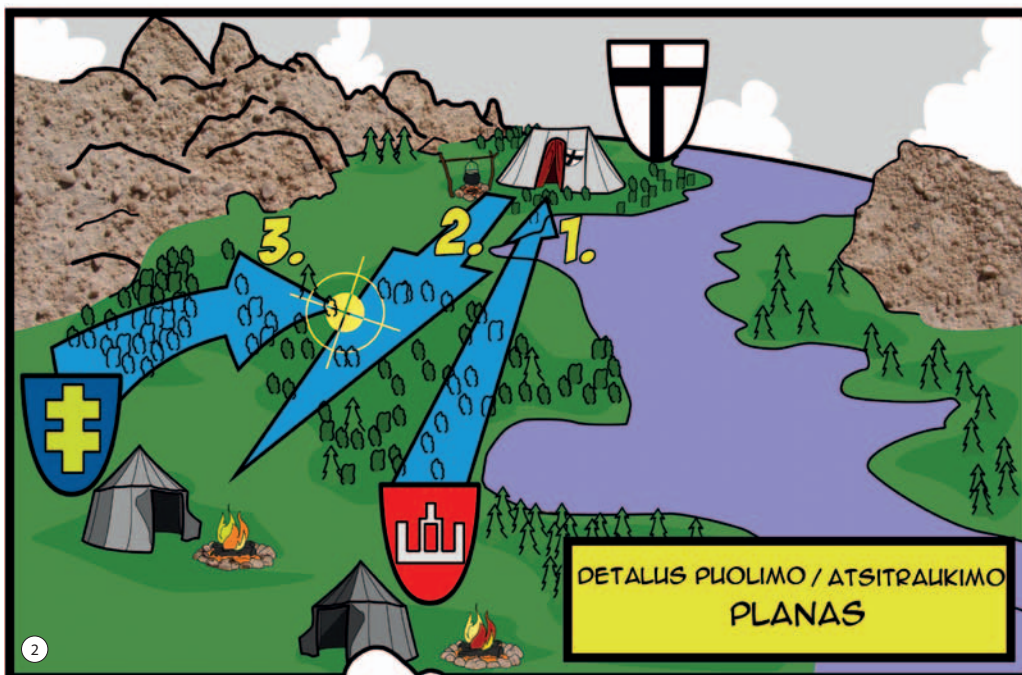
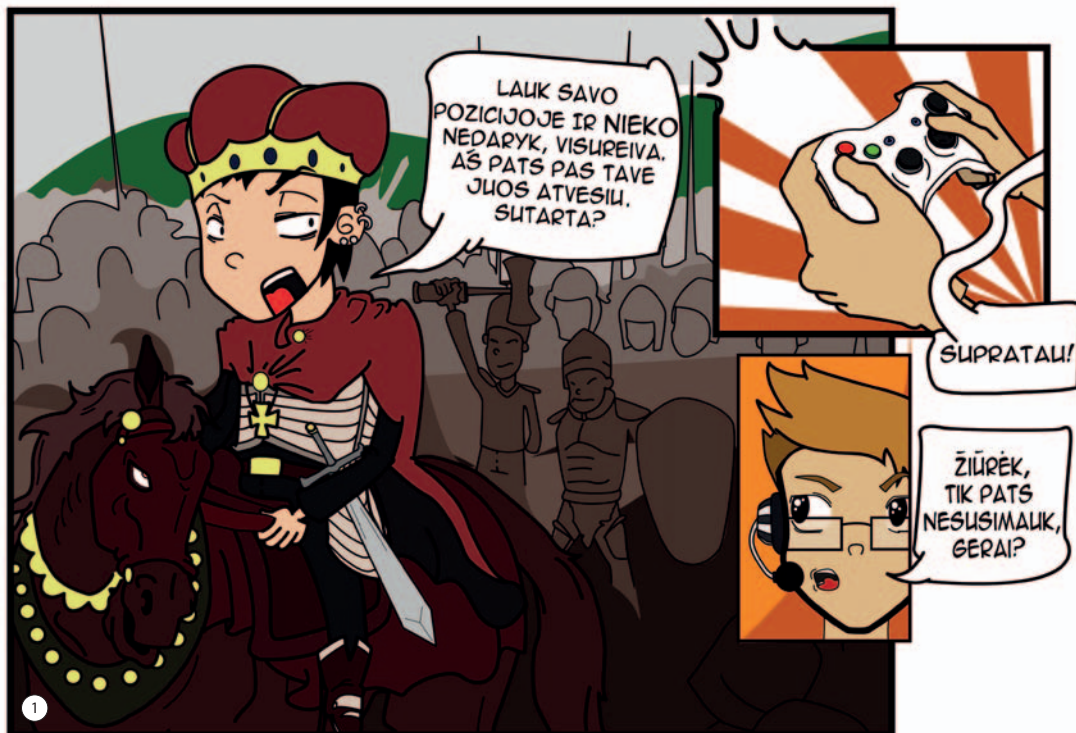
Berniukas linksmas parbėgo namo, o senelis nuėjo pamiegot – ir buvo visai tyku. Bet vos tik parbėgo vaikas namo ir tėvui pasigyrė – vėjas ir vėl pradėjo pūsti. Vaikui pikta pasidarė – ir vėl nubėgo pakrūmėn. Senelis jau pūtė. Paprašė nustot – ir vėl nustojo. Bet vaikas neparbėgo namo – kai ir vėl pradėjo.

Taip senelis vis pučia ir pučia, o vaikas vis laksto ir laksto.

(*Sužeistas vėjas* 1987)

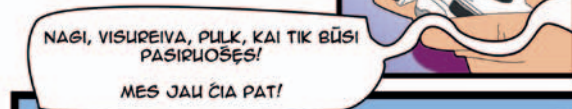
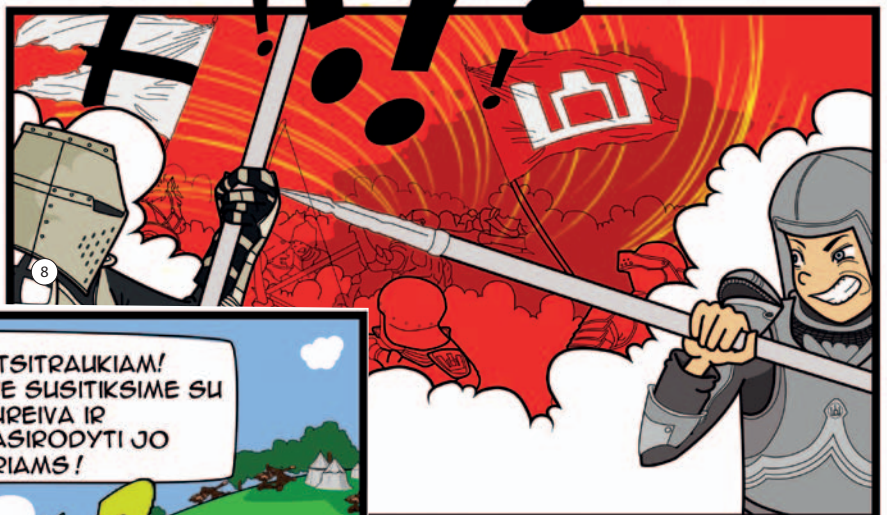
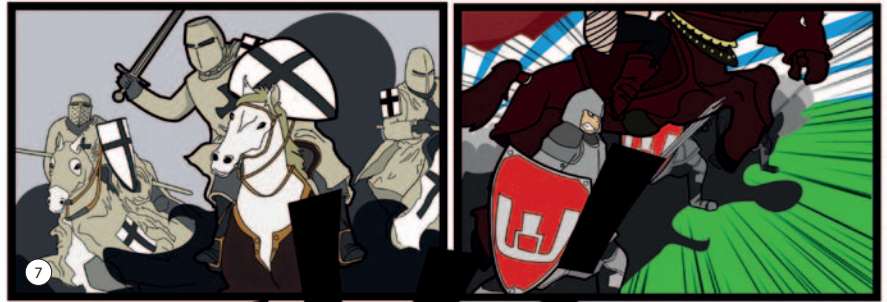

1. Sakmėje „Kaip atsirado žemė“ kūrėjas yra dievas, o velnias iš pradžių yra tik jo talkininkas, nors nelabai vykęs. Kuo komiškos velnio pastangos užimti dievo vietą?
2. Sakmėje „Saulė, mėnulis ir žemė“ pasaulis sužmogintas. Pasvarstyk, kuo tai svarbu mūsų protėvių pasaulėjautai suprasti.
3. Dėl ko sakmėje „Perkūno ir velnio nesantaika“ vyksta kova tarp Perkūno ir velnio? Kuo ta kova pavojinga žmogui?
4. Kokie vaiko ir vėjo senelio santykiai sakmėje „Vėjas ir vaikas“?
5. Paaiškink, kaip toje sakmėje atskleista, kad žmogus ir valdo gamtos jėgas, ir jų nevaldo?
6. Kuo svarbus vaiko vaidmuo?
7. Vieną sakmę išmok pasekti.

NA, NIEKURNEIVA, GAL JAU NETOLI PRIEŠO STOVYKLA?

UŽ KALVOS - MŪSŲ TIKSLAS. GALĄSKIT GINKLUS IR BLIZGINKIT ŠARVUS, VYRUČIAI.

1. Berniukai žaidžia žaidimą, sukurtą pagal tikrą istorinį įvykį. Koks tai istorinis įvykis? Ką apie jį žinai?
2. Kokių Žalgirio mūšio vadų vaidmenis pasirinko Niekurneiva ir Visureiva?
3. Papasakok, kaip jie pergudravo kryžiuočius.

Kas man yra valstybė?

Šioje temoje Tu:

- Rasi atsakymus į klausimus: *Kokiomis istorinėmis aplinkybėmis susikūrė Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė? Kokia valstybės svarba tautai? Kaip LDK sugyveno skirtingų tautų ir tikėjimų žmonės? Kodėl toks sunkus buvo Lietuvos kelias į krikštą? Kaip LDK neleido Aukso ordai niokoti Europos? Už ką lietuviai gerbia didįjį kunigaikštį Gediminą?*
- Įsitikinsi, kad legendos ne tik įkvepia menininkus, bet ir liudija istorinę tiesą.
- Turėsi progą pasvarstyti apie savo santykį su istorija ir istorijos paminklais.

Žodynėlis

glauti – **glaudžia**, **glaudė**: 1. pridėti, kad liestųsi. *Morta laikė katę priglaudusi prie krūtinės.* 2. duoti pastogę, išlaikymą. *Priglaudė našlaitį.* **glaudus**, **glaudi**: artimas santykis, ryšys.

klestėti – **klesti**, **klestėjo**: būti puikios būklės, eiti geryn, stiprėti. *Klestinti valstybė.*

krikštas; **krikštyti** – **krikštija**, **krikštijo**: priėmimo į krikščionių religiją apeigos.

laikyti – **laiko**, **laikė**: manyti, kad kas nors turi tam tikrų ypatybių ar yra kas nors. *Visada laikiau jį išmintingu žmogumi; laiko drąsiu. Laiko savo pareiga tarnauti tėvynei.*

lemti – **lemia**, **lėmė**: iš anksto skirti (likimą) ar būti priežastimi; **lemtis**: likimas, dalia. *Kas lemia gerus santykius?*

nagingas, **naginga**; **nagas**. *Turi gerus nagus* (sugeba ką nors padaryti rankomis). *Jis garsėjo kaip nagingas žmogus, todėl užsakymų jam netrūko.*

palankus, **palanki**: pritariantis, simpatizuojantis arba tinkamas. *Juo galime pasitikėti, nes jis mums palankus. Išplauksime, kai tik vėjas bus palankus.*

priklausyti – **priklauso**, **priklausė**. *Tas namas mums priklauso. Laimė nepriklauso nuo turtų. XIX amžiuje Lietuva priklausė Rusijai. Aš priklausau profsajungai.*

prilygti – **prilygsta**, **prilygo**: būti lygiam. *Prilygti klestinčioms valstybėms.*

pripažinti – **pripažįsta**, **pripažino**. *Jam pripažino paveldėjimo teises. Pripažino jo nuopelnus mokslui. Teismas pripažino nekaltu.*

suteikti – **suteikia**, **suteikė**: suteikti galimybę; suteikti paskolą, suteikti žodį (pakviesti kalbėti viešai).

Goda rašo Jonui Leandrai laišką apie LDK istorijos projektą

Sveikas, Jonai Leandrai,

noriu Tau papasakoti apie mūsų klasės Viduramžių istorijos projektą. Iš pradžių mes net kelias pamokas skyrėme Lietuvos valstybės susikūrimui. Mokytojas norėjo, kad suprastume, kas yra valstybė, kuo ji svarbi tautai ir asmeniui. Po perskaitytų tekstų aptarimo, po ginčų klasėje su draugais rašėme refleksiją. Refleksiją aš nuskenavau ir prisegiau prie laiško. Gali ją perskaityti dabar, iš karto atsivertęs.

Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje sutaria skirtingo tikėjimo ir skirtingų kultūrų tautos

Mokytojas mano refleksiją pagyrė. Kai jau žinojome, kuo svarbi valstybė apskritai, išsiaiškinome, kaip susikūrė Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Turbūt žinai, kad Viduramžiais religija lėmė tautų santykius. Kiek anksčiau nei Lietuvos valstybė – IX ir X amžiuje – susiformavo Kijevo Rusia ir Lenkijos valstybė. Tos valstybės apsikrikštijo – Lenkija tapo katalikiška valstybe, o Kijevo Rusia pasirinko stačiatikybę.

Kaimynams sukūrus valstybes, ėmė vienytis ir baltų gentys. Baltų traukos centru tapo Lietuva. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įkūrėju laikomas Mindaugas. Jis yra pirmasis Lietuvos didysis kunigaikštis. Tuo metu, XIII amžiuje, lietuviams tiko jų senasis tikėjimas. Jis ir tapo LDK oficialia religija. Bet kai kurios baltų gentys jau buvo apsikrikštijusios. Manoma, kad Nalšia jau buvo priėmusi stačiatikybę, bet vis tiek prisijungė prie LDK. Taigi LDK kūrėsi kaip religinį ir tautinį (genčių kultūra skyrėsi) savitumą pripažįstanti ir gerbianti valstybė.

Kuo mums svarbus LDK susikūrimas? Valstybė leido gintis nuo agresyvių kaimynų ir išvengti prūsų tautos likimo. Ruošdamasi kontroliniam darbui susikonspektavau iš vadovėlio LDK istorijos laikotarpius. Konspektą prisegu Tau prie laiško. O dar nuskenavau ir prisegiau savo kontrolinio darbo lapelį.

Gediminas – Vilniaus įkūrėjas

Ruošdamiesi projektui, LDK istoriją nuo Mindaugo iki Vytauto Didžiojo mirties padalijome į kelis laikotarpius. Patys susiskirstėme grupėmis. Kiekvienas mokins sugalvojo sau kokio nors tuo metu gyvenusio žmogaus vaidmenį.

Aš pasirinkau Gedimino laikų Lietuvą. Juk gyvenu Vilniuje. Bet ne tik todėl – Gediminas labai patraukli asmenybė. Aš manau, kad jis jaunystėje buvo aplankęs ir savo akimis matė kokį nors didelį to meto miestą. Tai galėjo būti Ryga – Livonijos sostinė. O gal kokie nors keliai buvo jį nuvedę į Magdeburgą ar kitą vokiečių miestą. Apie Prancūzijos ir Italijos miestus jam galėjo papasakoti pirkliai. Kad ir kaip ten buvo, Gediminas suprato: jei jis nori, kad Lietuva prilygtų kitoms Europos valstybėms, reikia

Rytų ir Vakarų krikščionybė iš pradžių sudarė vieną Bažnyčią, bet 1056 metais ji suskilo į dvi šakas. Vakarų Bažnyčios vadovas popiežius, oficiali kalba buvo lotynų kalba. Rytų Bažnyčią valdė Konstantinopolio patriarchas, oficiali kalba buvo graikų kalba.

pasirūpinti, kad augtų ir klestėtų jos miestai. Tokiu klestinčiu Europos miestu jis nusprendė paversti savo sostinę Vilnių. Valdovo planams įgyvendinti reikėjo veiklių ir sumanių žmonių ir jis pasikvietė jų iš kitų valstybių, kitų miestų.

Tu turbūt pamanei, kad aš ketinu savo projekto grupei pasiskelbti esanti Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas? Nieko panašaus. Štai mano prisistatymo klasėje tekstas:

Labą diena, garbūs susirinkusieji!

Aš esu Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino sekretorius. Ne, nesu nei vokiečių, nei rusėnas, esu lietuvis. Kai kryžiuočiai nužudė mano tėvus, mane, našlaitį, priglaudė vienuoliai. Jie pastebėjo, kad esu gabus, išmokė rašto. Neklauskite, kokie keliai atvedė mane į Gedimino rūmus: tai ilga istorija. Pasakyčiau tik tiek, kad Gediminas mane vertina ir manimi pasitiki. O aš žaviuosi savo valdovu ir labai jį gerbiu. Gediminas labai išmintingas ir doras kunigaikštis. Dabar jis laikosi savo senojo tikėjimo, bet yra toks kilnus ir teisingas, kad apsikrikštijęs bus pavyzdžiu daugeliui krikščionių. Lietuvai apsikrikštijus Europos riteriai nebegalės jos puldinėti ir ją plėšti. Savo laiškuose Gediminas atskleidė popiežiui ir kitų Europos šalių valdovams tiesą apie Kryžiuočių ordiną: kryžiuočiai tik apsimeta, kad neša į Lietuvą krikščionių tikėjimą. Jie skelbia artimo meilę (artimo meilė – pagarba ir pagalba bet kokiam kitam žmogui, rūpinimasis jo gerove), bet elgiasi kaip pikčiausi žvėrys: puldinėja Lietuvą, žudo vyrus, išsivaro moteris ir vaikus į vergiją, grobia turtą ir gyvulius, klestintį kraštą verčia dykyne. Jie tik atgraso žmones nuo krikščionybės.

Kad Vilnius ir visa valstybė augtų ir garsėtų, Gediminas nutarė pakviesti dvasininkus, riterius, prekyautojus, gydytojus, amatininkus ir valstiečius atvykti gyventi į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Juk jo valdoma valstybė yra palanki visiems krikščionims.

Tada aš išverčiau jo diktuojamus žodžius į lotynų kalbą ir tinkamai užrašiau. Ir nors istorija neišsaugojo mano vardo, nors niekas nežino, kas tuos laiškus užrašė, jaučiuosi ne veltui gyvenęs, tinkamai pasitarnavęs Dievui, savo valdovui ir Lietuvai. Linkiu ir jums, gerbiamieji, to paties.

Kaip Tau, Jonai Leandrai, patiko mano kalba? Pasakodama aš pasirėmiau tikrais istoriniais dokumentais – didžiojo kunigaikščio Gedimino laiškais Romos popiežiui ir Europos miestų gyventojams. Dar ketinu papasakoti apie save: kad esu dėkinga Gediminui ir visiems tuo metu gyvenusiems žmonėms. Jie išsaugojo savo laisvę ir ne visi žuvo karuose, pastatė vieną gražiausių Europos miestų ir aš jame galiu gyventi. O dar mokytojas davė užduotį sugalvoti, kaip aš garsinsiu Vilnių, ką darysiu, kad mano mieste būtų gera gyventi dar septynis šimtus metų.

Kai atvyksi į svečius, mes su Tavimi, Jonai Leandrai, būtinai užlipsime į Gedimino kalną. Ant jo yra likę Aukštutinės pilies griuvėsiai, atstatytas vienas bokštas ir jame įrengtas muziejus. Nuo Gedimino bokšto viršaus apžvelgsime Vilniaus panoramą. Pamatysi, koks gražus yra Vilnius. O Žemutinėje pilyje aš Tau parodysiu Gedimino laikais sumūrytus pilies pamatus. Po to nusivesiu Tave į Bernardinų sodą. Jis prie Vilnios upės. Vilniečiai meiliai ją vadina Vilnele. Labai smagu eiti pasroviui iki santakos su Nerimi. Tada pasivaikščiiosim palei Nerį. Noriu Tau parodyti užrašą prie Žaliojo tilto. Viename Neries šlaite iš gėlių sudėliota: AŠ TAVE MYLIU! O priešingame šone: IR AŠ TAVE, o vietoj „myliu“ širdis iš gėlių. Nežinau, kas kam prisipažįsta meilę: upės krantai ar du mylimieji, bet geriau atvažiuok vasarą, kai šitas meilės prisipažinimas žydi.

Tavo pusseserė Goda

Refleksija

Ką supratau apie valstybę po diskusijų klasėje

Valstybė yra tautos namai. Kiekviena tauta nori būti tokia, kokia yra, nori pati lemti savo likimą. Niekas nenori priklausyti nuo ko nors, kas verčia jaustis nepatogiai. Tautos savitumą atskleidžia jos kultūra. Savo kultūrą tauta suvokia kaip vertybę ir stengiasi ją išsaugoti. Valstybė tautai suteikia saugumo jausmą, o asmenims supratimą, kad jie yra vertingi ir vertinami.

Valstybė yra susijusi su konkrečia vieta. Bet visada yra migrantų. Jie taip pat labai svarbūs. Migrantai atneša permainų, naujovių, jie leidžia pažinti kitas tautas ir išmokti su jomis bendrauti. Migrantai skleidžia skirtingų kultūrų laimėjimus, lemia spartesnius kultūrų mainus. Valstybė, jei nori klestėti, turi rūpintis visais savo piliečiais, kurie prisideda prie jos gerovės.

LDK istorijos laikotarpiai

Kalavijuočiai (1202) ir kryžiuočiai (1230) atsikrausto į Pabaltijį, pavergia prūsus, latvius ir estus, stato galingas mūrines pilies. Popiežius ir imperatoriai skelbia kryžiaus žygius į pagonių kraštus ir žymūs riteriai ir feodalai vyksta į pagalbą Vokiečių ordinui.

Lietuvos didysis kunigaikštis Mindaugas su žmona Morta ir bajorais, sudarančiais jo padėjimą, pasikrikštija. Mindaugas ir Morta karūnuojami. Kiti Lietuvos bajorai krikštytis nenorėjo ir nužudė Mindaugą.

Gediminas sėkmingai gina LDK nuo kryžiuočių. Rytuose jis plečia teritoriją į rusėnų žemes, atkariautas Aukso ordos.

Po Gedimino mirties LDK valdo du Gedimino sūnūs, broliai Algirdas ir Kęstutis. Algirdas kovojo su Maskvos kunigaikščiais ir totoriais dėl rusėnų žemių. Iš LDK gyventojų rusėnų vėliau susiformavo ukrainiečių ir baltarusių tautos. Taigi LDK istorija – bendra lietuvių, baltarusių ir ukrainiečių istorija.

Kęstučiui buvo pavesta Lietuvą ginti nuo kalavijuočių, kryžiuočių, mozūrų ir lenkų, o svarbiausiose žygiuose į Maskvą jis lydėjo brolių Algirdą. Liko legenda, kad Palangoje jis pamatė vaidilutę Birutę, pamilo ją ir vedė. Vytautas Didysis yra Kęstučio sūnus.

Jogaila, Algirdo sūnus, vedė Lenkijos karalaitę Jadvygą, tapo Lenkijos karaliumi ir kartu su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Vytautu apkrikštijo Lietuvą.

Vytautas Didysis buvo puikus karys ir politikas. Jis visiškai susilpnino Aukso ordos galią. Lietuviai ir lenkai, vadovaujami Vytauto ir Jogailos, laimėjo Žalgirio mūšį – Kryžiuočių ordino galybė baigiasi.

Istorijos kontrolinio darbo lapelis

Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė susikūrė XIII a. Jos įkūrėju laikomas didysis kunigaikštis Mindaugas. Tuo metu kaimynų valstybės jau buvo apsikrikštijusios.

Vokiečių riterių ordinai skelbėsi esą Kristaus ir Marijos kariai, bet iš tiesų kėlė grėsmę krikščioniškai Europai. Popiežius pasiūlė: užkariaukite paskutinius pagonis Europoje – tautas, gyvenančias prie Baltijos jūros, ir jų žemėse įkurkite savo valstybes. Kryžiuočių ir Kalavijuočių ordinai nukariavo prūsus ir latvius. Vadus išžudė, o valstiečius pavertė baudžiauninkais. Jie prisistatė užkariautose žemėse mūrinių pilių, kad iš ten galėtų ruošti visos krikščioniškosios Europos kryžiaus žygius į Lietuvą.

Tuo metu iš Tolimųjų Rytų Europą užgriuvo Mongolijos imperijos kariuomenė. Čingischano anūkas Batijus nusiaubė rusėnų, lenkų, čekų, vengrų žemes, įkūrė prie Kaspijos ir Juodosios jūrų ir stepėse prie Volgos didžiulę valstybę. Pavadino ją Aukso orda ir iš ten nuolat puldinėjo Europą.

Taigi LDK iškilo du labai svarbūs uždaviniai: apsiginti nuo karingų ir žiaurių priešų ir apsikrikštyti. Lietuvos didieji kunigaikščiai buvo puikūs karo vadai. Sėkmingai kariaudami su totoriais-mongolais, jie išplėtė LDK teritoriją į rusėnų žemes, o vakaruose ir šiaurėje apsigynė nuo Kryžiuočių ir Livonijos ordinų. Jogailos ir Vytauto Didžiojo laikais LDK tapo krikščioniška valstybe.

Jono Leandro atsakymas

Labas, Goda!

Man labai patiko, kaip Tu apibūdinai valstybės svarbą asmeniui ir tautai. Skaitydamas Tavo laišką, aš geriau supratau, kodėl esu čia. Kai mano proprosenelis XX a. pradžioje paliko savo namus, lietuviai buvo pavergti carinės Rusijos ir nesijautė savo gyvenimo šeiminkais. Tai buvo viena iš priežasčių, kodėl proprosenelis išplaukė laimės ieškoti svetur. Berisas man yra gimtasis miestas. Tai Argentinos imigrantų sostinė. Tiesą sakant, mes jau seniai ne imigrantai, o lygiateisiai šios valstybės piliečiai, argentiniečiai.

Berise kasmet vyksta didžiulė šventė, kurioje tautinės bendruomenės prisimena savo praeitį. Ši šventė – tai padėka Argentinos valstybei, kad priėmė mūsų protėvius ir suteikė jiems galimybę dirbti ir įsikurti. O valstybė džiaugiasi, kad sulaukė darbščių ir sąžiningų žmonių, kurie savo darbu ir doru elgesiu prisidėjo prie jos gerovės.

Matai, kaip istorijoje būna: Gediminas rūpinosi Lietuvos ateitimi ir kvietėsi darbščius ir nagingus žmones joje įsikurti, panašiai po 600 metų pakviestas mano proprosenelis atsikėlė į Argentiną ir ji man, jo proproanūkiui, tapo tėvyne.

Jonas Leandras

1. Kokį Lietuvos istorijos laikotarpį apima Godos klasės projektas?
2. Kokį pirmųjų pamokų tikslą nurodė mokytojas?
3. Perskaityęs refleksiją suformuluok du klausimus, į kuriuos joje atsako Goda.
4. Kokios Godos mintys apie valstybės svarbą Tau atrodo svarbiausios? Kodėl?
5. Pasvarstyk, kuo svarbu tai, kad Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje taikiai sugyveno skirtingų tikėjimų ir tautybių žmonės.
6. Naudodamasis LDK istorijos laikotarpių lentele ir Godos kontroliniu darbu, papasakok, kaip LDK gynėsi nuo agresyvių kaimynų.
7. Kodėl Goda pasirinko Gedimino laikus? Paaiškink jos atsakymą.
8. Kokiomis aplinkybėmis Gedimino sekretorius buvo apkrikštytas ir išmoko kalbų bei rašto?
9. Dėl ko kunigaikštis Gediminas smerkia kryžiuočius ir siūlo jais nepasitikėti?
10. Palygink Gedimino ir kryžiuočių moralę.
11. Mokytojas pasiūlė Godai kalbėti ne tik sekretoriaus, bet ir savo vardu. Kokią užduotį jis iškėlė Godai? Kuo ši užduotis svarbi, Tavo nuomone?
12. Kuo Jono Leandro patirtis skiriasi nuo Godos patirties? Kas padeda jiems abiem vienas kitą suprasti?
13. Remdamasis perskaitytais tekstais, parašyk teiginių planą, kodėl svarbu išmanyti istoriją.
14. Pasiruošk refleksijai „Apie ką privertė susimąstyti šios temos Godos ir Leandro laiškai?“ Paklausk draugų refleksijų, padiskutuokite.
15. Pasiruošk papasakoti draugams ir mokytojui, kokių istorijos paminklų yra Tavo gyvenamojoje aplinkoje. Išklausyk draugų pasakojimų. Pasikalbėkite, kokia tų paminklų svarba Jums.

Kaip legendos karta iš kartos perduoda istorinę tiesą ir telkia žmones į bendruomenę?

BALYS SRUOGA Giesmė apie Gediminą

GEDIMINAS

Keistą sapną sapnavau.
Lyg visa vilkų šimtinė
Staugė vilkas geležinis –
<...>
Lig padangių, lig dausų...
Ar įspėsi sapną tu?

LIZDEIKA

Aš nespėju. Aš semiu
Išmintį iš pat dievų.
Įsižvelgdams į dausas,
Paslaptis žinau visas.
Ir sapnų raktus žinau.
Geležinis vilkas tavo,
Kurs taip staugė, taip dejavo,
Buvo ženklas, duotas tau.
Staugimu esi tu kviestas
Čia įkurti didžio miesto,
Sostinės visos šalies.
Per pasaulį nuskambės
Miesto vardas kaip griaustinis, –
Kaip tas vilkas geležinis
Stebins, žadins ir vilios
Palikuonis Lietuvos.
Augs galingas ir garsus
Ir per amžius tarps ir bus.

Dausos – tai oras, padangė.
Senovės lietuvių mitologijoje
tikima, kad dausose gyvena
mirusiųjų vėlės, žiemoja
paukščiai. Ši vieta yra netoli
dangaus dievo buveinės.

Mitologijos enciklopedija 1999

GEDIMINAS

Dėkui, pranaše dievų!
Aukso žodį dėstai tu.
Priimu dievų kvietimą.
Vietoj vilko geležinio
Ažuolų didžiųjų pavėsy
Naują miestą aš pradėsiu.
Ir vardu skaidrios upelės,
Per tankmes kur kelią skinas,
Čia čiurlenančios Vilnelės
Miestas Vilniūm tevadinas.
Teišauga, išbujoja,

Mylinčius sapnus atstoja
Lietuvos dukroms, sūnums!
Te kaip saulė jis bus mums!
Tegaivins jis kaip viltis
Lietuvos vaikų širdis!

LIZDEIKA

Kaip tarei, tegu taip būna:
Tavo žodis tampa kūnu!
Tavo miestą amžinai
Sergsti, laimina dievai!

GEDIMINAS

Mes išmirsim. Amžiai slinks.
Ažuolai pavargs, sulinks.
Miestas amžiais nemarus
Lietuvos sargyboj bus!
Kol lietuviui Vilnius švies,
Kol jo meilė bus gyva, –
Amžių amžiai tesrovės:
Nemari bus Lietuva!

(Balys Sruoga 1993)

Gediminas ir Vilniaus įkūrimas

Gediminas padarė viską, kad įgyvendintų Lizdeikos pranašystę. Archeologai patvirtina, kad Žemutinės pilies ankstyviausi mūrai statyti jo laikais. Taigi, būtent Gedimino valia Šventaragio slėnis virto Vilniumi. Po Gedimino Vilnius tapo amžinu ir nekintamu mūsų valstybės centru.

Be to, 1323 metų sausio 25 d. Gediminas parašė Vilnių visame krikščioniškame pasaulyje garsinantį laišką, prašydamas kiekviename mieste šį laišką nurašyti ir nuorašą prisegti prie bažnyčios durų. Faktai taip tiksliai papildė ir pratęsė legendą, kad darosi sunku suabejoti jos patikimumu. Kaip galime spręsti iš Gedimino laiškų, jis norėjo, kad Vilnius būtų atviras miestas, svetingai priimtų naujus žmones ir naujas idėjas. Bet kartu jis turėjo saugoti Lietuvos vienybę ir valstybingumą. Vilnius per amžius vykdė savo užduotį: jis buvo savas miestas žydams, lenkams, baltarusiams, na, o mums, lietuviams – visų atgimimo sąjūdžių lopšys!

Pagal Ingos Baranauskienės straipsnį

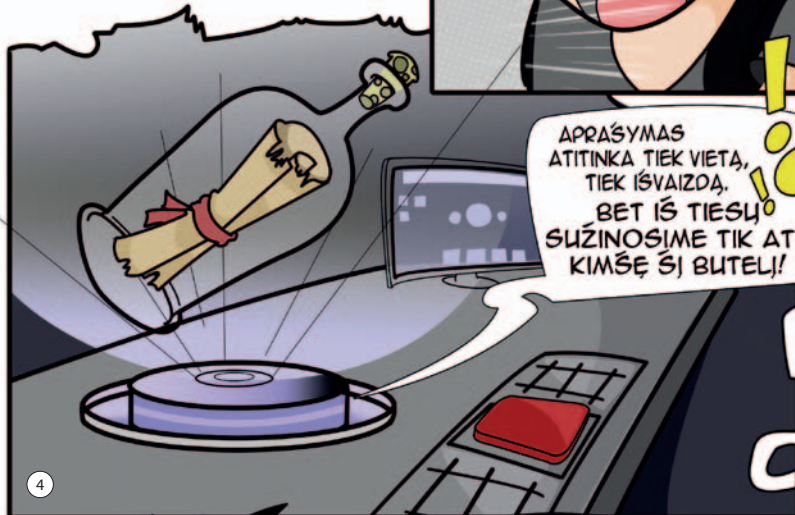

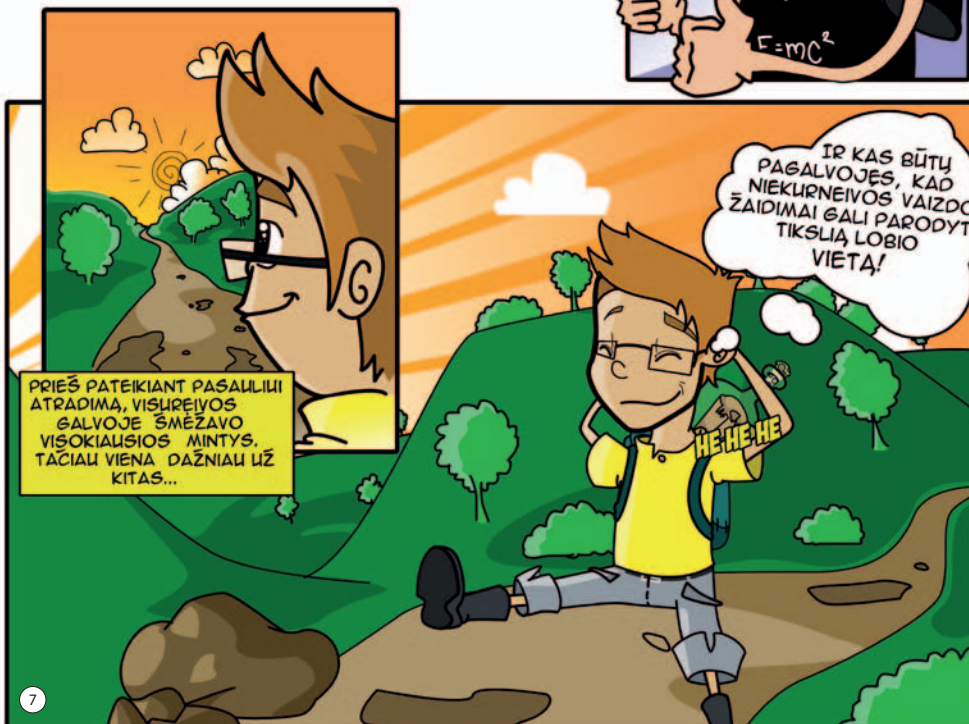
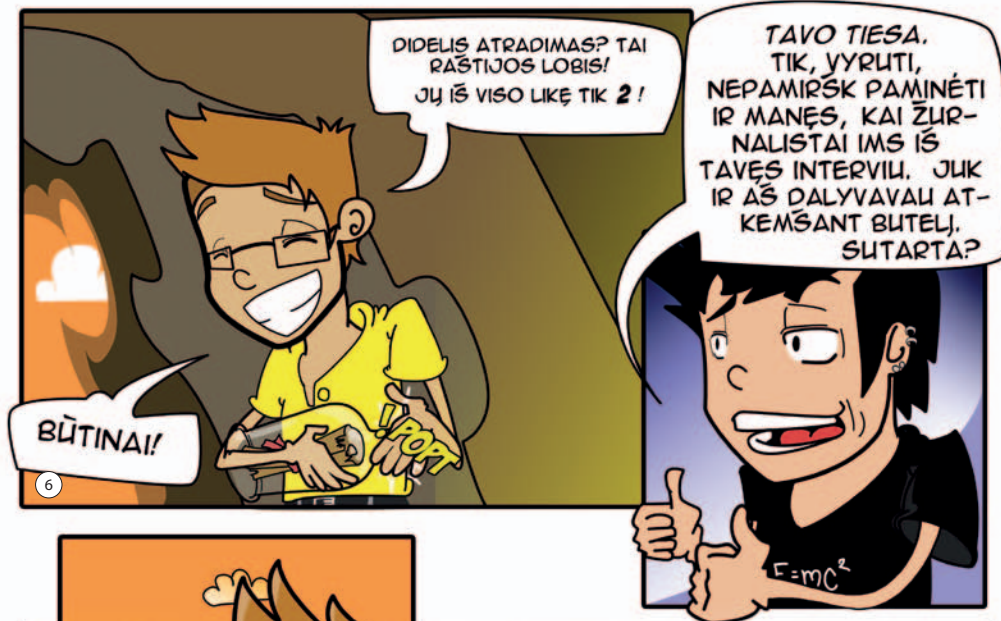
1. Kokių veikėjų dialogu pradedama ši Balio Sruogos poemos ištrauka? Kas yra Lizdeika?
2. Ką sapnavo Gediminas?
3. Kaip jo sapną išaiškino Lizdeika?
4. Kaip Gediminas priima dievų valią?
5. Kaip ištraukoje paaiškinta Vilniaus vardo kilmė?
6. Kaip ištraukoje paaiškinta Vilniaus svarba lietuvių tautai?
7. Nuosekliai atpasakok poemos įvykius.
8. Poema labai pakili, iškilminga. Išrink kelis Tau patikusius žodžius ar palyginimus, kurie lemia iškilmingumą. Rask sušukimų – kuo jie svarbūs pasakojimui?
9. Pasidalykite poromis ir perskaitykite vaidmenimis šią ištrauką.
10. Kokie archeologų atradimai patvirtina legendos apie Vilniaus įkūrimą tikroviškumą?
11. Koks slėnis yra Vilniaus miesto pradžia? Kuo svarbus jo vardas?
12. Kaip minimas Gedimino laiškas patvirtina legendos tikroviškumą?
13. Pasvarstyk su draugais ir mokytoju, kuo svarbios žmonių savimonei legendos.

JUNGDAMASIS Į ŠĮ KEISTĄ VISUREIVOS VAIZDO SKAMBUČI, NIEKURNEIVA NET NEGALĖJO PAGALVOTI, JOG TAI BŪS...

1. Ką žinai apie Kernavę?
2. Ko jos apylinkėse ieškojo Visureiva?
3. Kaip prie jo atradimo prisidėjo Niekurneiva?
4. Kaip manai, kokia mintis šmėžavo Visureivos galvoje dažniau už kitas?

Ką man reiškia raštingumas?

Šioje temoje Tu:

- Rasi atsakymus į klausimus: *Kuo kiekvienam iš mūsų svarbi pirmoji lietuviška knyga – Martyno Mažvydo „Katekizmas“? Kuo svarbus raštas, raštija? Kokia yra lietuviškų raidžių istorija? Kaip knyga gali išmokyti gyventi doriau ir prasmingiau? Kodėl esame įsipareigoję kalbai?*
- Pasikalbėsi su draugais apie pirmąsias savo skaitytas knygas.
- Turėsi puikią progą pasvarstyti, kodėl rašant lietuviškai, taip pat ir kompiuteriu ar mobiliuoju telefonu, svarbu vartoti lietuviškas raides.

Žodynėlis

atskleisti – atskleidžia, atskleidė: iškelti aikštėn, parodyti. *Atskleidė įvykių priežastis. Nuo kalno atsiskleidžia visas miesto vaizdas.*

įamžinti – įamžina, įamžino: padaryti amžiną, amžinai išliekantį. *Tuo išradimu jis save įamžino.*

įdiegti – įdiegia, įdiegė: įsodinti arba įgyvendinti. *Daigus įdiegė vienodu atstumu vieną nuo kito. Įdiegė naują metodą.*

įpareigoti – įpareigoja, įpareigojo: uždėti pareigą. *Įpareigojo ištirti padėtį.*

įspūdis: stiprus jausmų ir minčių paveikimas; **daryti įspūdį**. *Jis man iki šiol daro įspūdį. Kelionės po Lietuvą įspūdžiai.*

kreiptis – kreipiasi, kreipėsi: eiti kur su prašymu, reikalu ar išdėstyti savo mintis, pasiūlymus. *Kuo skubiau kreipkis į gydytoją. Vyriausybės kreipimasis šventės proga.*

lavinti – lavina, lavino: ugdyti fizines ar dvasines savybes, gudrinti, prusinti, mankštinti. *Išskirtinai išsilavinusi asmenybė. Visada žavėjaisi jo išsilavinimu.*

paskirtis: iš anksto numatytas tikslas; **paskirti** – paskiria, paskyrė. *Už gerą darbą paskyrė premiją. Paskyrė susitikimo laiką. Paskyrė bausmę. Jis buvo paskirtas direktoriumi.*

sektis – sekasi, sekėsi: turėti laimę. *Jam sekasi matematika. Sėkmė: sekimasis. Palinkėjo sėkmės.*

tikėtis – tikisi, tikėjosi: turėti vilties, laukti. *Tikėjosi kitų pagalbos. Nesitikėjo į tėvynę sugrįžti.*

Sveikas, Jonai Leandrai,

šiandien mokėmės apie pirmąją lietuvišką knygą – Martyno Mažvydo „Katekizmas“ išleistas 1547 metais – Renesanso epochoje. Mažvydas buvo išsilavinęs žmogus, jis mokėjo lotynų, lenkų, vokiečių kalbas, skaitė jomis parašytas knygas ir suprato, kad lotyniška abėcėlė galima užrašyti ir lietuviškus žodžius. Bet tai nėra taip paprasta, kaip iš pradžių atrodo. Lotynų abėcėlės raidžių yra per mažai: lietuvių kalba turi savitų garsų. Kai ką Mažvydas nusižiūrėjo nuo lenkų, kai ką nuo vokiečių rašto, o kai ką dar ne visai tobulai užrašė, bet pats tai pripažino ir pasiūlė tęsti jo pradėtą darbą. Į knygą Mažvydas įdėjo pirmąjį elementorių ir paaiškinimus, kaip „jaunus bernelius“ pamokyti skaityti: taigi jau daugiau kaip 450 metų vaikai mokomi lietuviško rašto. Mažvydas sukūrė pirmuosius lietuviškus gramatikos terminus balsėms, dvi-balsėms ir priebalsėms pavadinti: *balsinės*, *dvibalsinės* ir *sanbalsinės*. Galima sakyti, kad iki mūsų laikų šie terminai ne taip jau labai ir pasikeitė.

Mes klasėje daugiausia dėmesio skyrėme lietuviškai prakalbai. Ji eiliuota – tai pirmasis užrašytas eilėraštis lietuvių kalba. Prakalba labai pakili – knygelė pati kreipiasi į skaitytojus, vadina juos broliais ir seserimis, pasidžiaugia, kad išsipildė sena protėvių svajonė – sulaukti „mokslo šito“ gimtąja kalba. Mažvydas tikisi, kad ši knyga padės „paprastiems žmonėms“, o labiausiai ūkininkų sūneliams ir samdiniams gyventi šviesiau ir doriau.

Klasėje net kilo diskusija, ar Mažvydas suprato, kokį didelį darbą jis atliko. Tada mokytoja mums parodė, kaip nuo trečios iki devynioliktos prakalbos eilutės autorius įamžino savo pavardę: iš pirmųjų eilučių raidžių susidėlioja lotyniška jo vardo ir pavardės forma. Toks kalbinis žaidimas vadinamas akrostichu. Įdomu, kad jį visai atsitiktinai viena mokslininkė atrado tik XX amžiaus viduryje! Niekur kitur knygoje autoriaus pavardė neįrašyta, nors buvo žinoma, kas jos autorius. Akrostichas atskleidžia, kad Mažvydui jo darbas teikė didelį džiaugsmą. Besiginčydami padarėme išvadą, kad nuo mūsų pagarbos lietuviškam raštui, nuo to, kaip rašome savo tekstus, priklauso ir pirmosios knygos autoriaus darbo prasmingumas. Supratome, kad Mažvydo pavyzdys įpareigoja ir mus gerbti savo kalbą.

Dar mes skaitėme kalbininko Giedriaus Subačiaus (n. d.) straipsnį apie lietuviškų raidžių istoriją. Aš Tau jį atpasakosiu savais žodžiais.

Raidės *q* *ę* *į* *ų* *ė* *č* *š* *ž* yra palyginti naujos. Seniausios iš jų yra *q* ir *ę*. Jos vartojamos jau Martyno Mažvydo „Katekizme“. Matai, tuo metu jos buvo tariamos per nosį. Panašius balsius turėjo lenkų kalba, tad nuo jų raštų *q* ir *ę* ir buvo nusižiūrėtos. Bet lietuviai turėjo ir daugiau per nosį tariamų balsių: *ų* ir *į*. Mažvydo pasekėjai ėmė ir jas rašyti su nosine. Raidę *ė* sukūrė Danielius Kleinas. Tai žmogus, 1653 metais išleidęs pirmąją lietuvišką gramatiką. XIX amžiaus pabaigoje imta leisti lietuviškus laikraščius. Vieno laikraščio redaktoriai iš čekų kalbos pasiskolino *č* *š* *ž* su paukščiukais. Pati jauniausia lietuvių abėcėlės raidė yra *ū*, ją įdiegė kalbininkas Jonas Jablonskis.

Lietuvių tartis beveik atitinka raštą, t. y. tariama taip, kaip rašoma. Todėl lenkui ar ispanui skaityti lietuviškai lengviau negu angliškai. Be to, lenkas ar ispanas, išgirdęs lietuvišką žodį, lengviau randa jį žodyne negu išgirdęs anglišką. Lenkui, aišku, lengviau mokytis lietuvių kalbos ir dėl to, kad lenkų kalboje žodžiai linksniuojami. Man sunku įsivaizduoti, kaip Tu išmokai vartoti linksnius.

Sudie! Lauksiu Tavo laiško –

Goda

Sveika Goda,

ačiū už laišką. Jis man sukėlė daug minčių. Išmokti linksniuoti man nebuvo labai sunku. Kai buvau mažas, klausiausi, kaip lietuviškai tarp savęs kalbasi senelis su savo mama, mano prosenele. Tada ji dar buvo gyva. Aišku, aš dažnai pasakau ne tą linksnį, kurio reikia. Bet tikiuosi išmokti vartoti linksnius taisyklingai skaitydamas daugiau knygų lietuviškai.

Skaitydamas Tavo pasakojimą apie pirmąją lietuvišką knygą, Martyno Mažvydo „Katekizmą“, prisiminiau M. Servanteso „Don Kichotą“. Jį man mažam skaitė mama. Ta knyga buvo skirta vaikams – sutrumpinta ir parašyta paprastesniais sakiniais. Aišku, tai vis tiek per sunki knyga šešiamečiui, bet man labai patiko paveikslėliai. Juose buvo pavaizduoti du vyrai: vienas aukštas liesas jojo žirgu – senelis sako, kad ne žirgu, o nusususiu kuinu. Kitas vyras – žemas storulis – jojo asilu. Paveikslėliai buvo tokie senoviški, keisti. Ir tie žmonės elgėsi taip neįprastai. Aš nesupratau, kodėl mama juokiasi skaitydama. Juk Don Kichotas norėjo daryti gerus darbus, gelbėti žmones. Jis atrodė man labai kilnus. Bet Don Kichotui nesisekė. Jis nuolat gaudavo mušti. Man tada atrodė labai neteisinga juoktis iš žmogaus, kuriam nesiseka daryti gerus darbus. Kartą aš net apsiverkiau. Mama pasakė, kad aš dar per mažas, ir paslėpė knygą. Vėliau, kai išmokau skaityti, aš ją radau ir perskaičiau. Džiaugiausi, kad knygos pabaigoje visi suprato, kad Don Kichotas yra tikrai kilnus žmogus.

Papasakok man apie savo pirmąją knygą.

Linkėjimai nuo mano senelio –

Jonas Leandras

1. Išrink iš Godos laiško, kas Martyno Mažvydo „Katekizme“ lietuviškai atlikta pirmą kartą.
2. Mažvydas tikisi, kad ši knyga padės lietuviams gyventi šviesiau ir doriau. Pasvarstyk, ar knyga gali turėti tokį poveikį. Remkis skaitytomis knygomis.
3. Koku savo elgesiu rodome pagarbą Martyno Mažvydo atliktam darbui?
4. Papasakok lietuviškų raidžių istoriją.
5. Kodėl išmokti lietuviškai skaityti lengviau nei angliškai ar prancūziškai? Pažaisk: užrašyk kitos kalbos sakinį lietuviškomis raidėmis ar lietuvišką sakinį kitos kalbos raidėmis tiksliai perteikdamas tarimą.
6. Kuo skyrėsi Jono Leandro ir jo mamos požiūris į Don Kichoto žygių aprašymą?
7. Dėl ko buvo skaudu Jonui Leandru? Ką iš berniuko laiško supratai apie jį patį?
8. Papasakok apie pirmąją Tau ar Tavo paties skaitytą knygą, jos daromą įspūdį.

Iš ko galima pajauti, kad Martynas Mažvydas džiaugiasi savo darbu?

MARTYNAS MAŽVYDAS Knygos pavadinimas

„Katekizmo prasti [*paprasti*] žodžiai, mokslas skaitymo rašto ir giesmės, dėl krikščionystės bei dėl bernelių jaunų naujai suguldytos. Karaliaučiuj VIII dieną mėnesies sausio metų užgimimo Dievo MDXLVII.

Lietuviška prakalba

KNYGELĖS

Pačios kalba į lietuvius ir žemaičius.

Broliai seserys, imkit mane ir skaitykit
 Ir tatai skaitydami permankykit:
 Mokslo šito tėvai jūsų trokšdavo turėti,
 Ale to negalėjo nė vienu būdu gauti.
 Regėti to norėjo savo akimis,
 Taip ir išgirsti savo ausimis.
 Jau nū ko tėvai niekada neregėjo,
 Nū šitai visa jūsump atėjo.
 Veizdėkit ir dabokitės, žmonės visos,
 Šitai eina jūsump žodis dangaus karalystės.

(Martynas Mažvydas, *Katekizmas* 1997)

Katekizmas
 (gr. katechēsis –
 nurodymas, pamokymas) –
 glaustas krikščionių tikybos
 pagrindų išdėstymas.

(*Tarptautinių žodžių žodynas*
 2009–2015)

Lietuviais Mažvydas
 vadina aukštaičius.

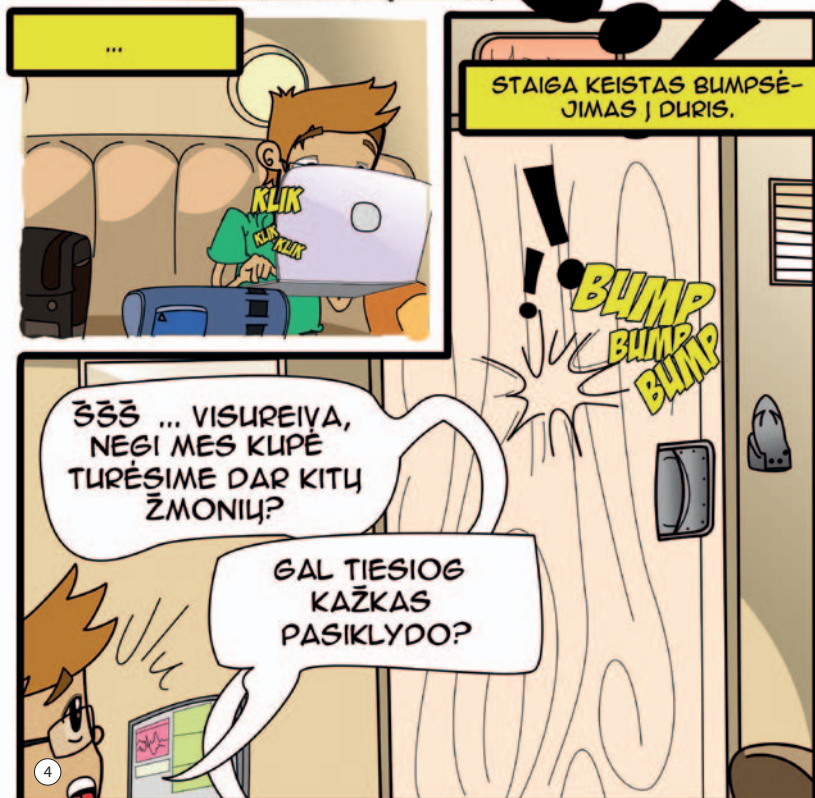

ale – bet, tačiau
 jūsump – pas jus
 nū – nūnai, dabar
 veizdėkit ir dabokitės –
 žiūrėkite ir supraskite

1. Perskaityk pavadinimą ir savais žodžiais paaiškink, kokia šios knygos paskirtis.
2. Pavadinimas atskleidžia dar vieną teiginį, kurį galima pradėti žodžiais: „Pirmą kartą...“ Pabaik jį.
3. Kur išleista pirmoji lietuviška knyga? Kaip tas miestas vadinasi dabar? Kurios valstybės teritorijoje jis yra?
4. Kas knygos prakalboje kreipiasi į skaitytojus?
5. Į ką prakalboje kreipiamasi? Ko prašoma?
6. Apie kokį įvykį kalbama prakalboje? Kaip nusakomas jo išskirtinumas?
7. Pasimokyk skaityti pirmąjį užrašytą lietuvišką eilėrašį balsu. Paaiškink, kokius klausytojų jausmus stengiesi sužadinti.
8. Nusirašyk 3–10 eilutės pirmąsias raides (J tuo metu rašoma ir vietoj I, V rašoma ir vietoj U, o Š Mažvydas rašė taip, kaip buvo rašoma vokiškose knygose: Sch). Koks žodis susidėliojo? Paaiškink, kas tai yra akrostichas.
9. Sukurk slaptą pranešimą: jame savo vardą arba slaptą žinią užrašyk akrostichu.
10. Kokį požiūrį į knygą ir jos svarbą asmeniui atskleidė šios temos tekstai? Kodėl šiam požiūriui pritarti arba nepritarti? Pasidalyk šiais svarstymais su draugais ir mokytoju.

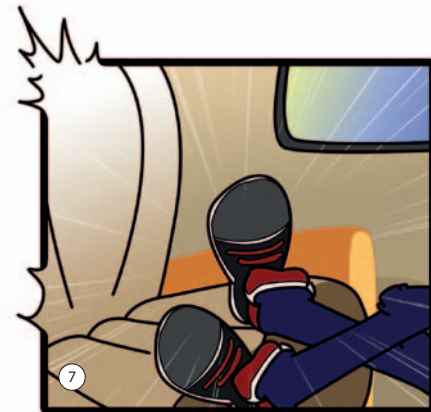
Netikėtas pakeleivis

KOKIE ŠAUNŪS JAUNUOLIAI!
KAIP GRAŽIAI MOKATE PISISVEIKINTI!
TIK KOJŲ ANT SUOLO UŽSIKELTI
NEREIKĖTŲ! IR LAGAMINAMS ČIA
NE VIETA!

NA TIESIOG... ČIA...
ŠITAIP.. AMM..

6

7

MATAU, KAD NE IŠ BLOGŲ
PASKATŲ...

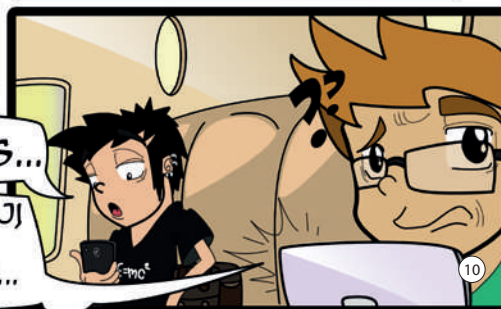
JAUČIU, KAD TRUKDAU JUMS,
MALONU BUVO SUSIPAŽINTI.
TOKIE APSISKAITĖ JAUNUOLIAI,
LAIMINGOS KELIONĖS!

9

KEISTAS VYRIŠKIS...

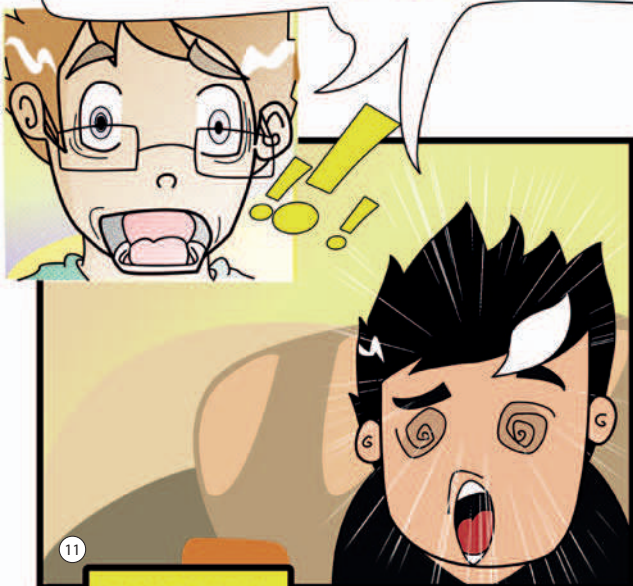
KEISTAS TAI KEISTAS, BET AŠ JĮ
KAŽKUR MATĖS.
O IR TAS JO PISISVEIKINIMAS...

10

IR TADA JIE SUSIVOKĖ.

ČIA BUVO KRISTIJONAS
DONELAITIS?!

11

PABAIGA
???

1. Kokiais rimtais darbais užsiėmė kelionėje Niekurneiva su Visureiva?
2. Kaip pasisveikino netikėtas svečias?
3. Kaip vienas iš berniukų jam atsakė?
4. Kodėl svečias mano, kad jie yra apsiskaitę?
5. Dėl ko jis papriekaištavo berniukams? Kokį jo charakterio bruožą šie priekaištai atskleidžia?
6. Papasakok istoriją vieno iš berniukų vardu. Stenkis perteikti pačius įvairiausius jausmus.

Kas man yra vertybė?

Šioje temoje Tu:

- Rasi atsakymus į klausimus: *Kodėl Kristijono Donelaičio poema „Metai“ vertinama, verčiama į kitas kalbas? Kodėl Donelaičiui, išsilavinusiam, Antikos autorius ir filosofiją puikiai išmanančiam Apšvietos žmogui, rūpėjo baudžiauninkų likimas? Kodėl Donelaitis manė, kad lietuvių baudžiauninkų gyvenimas yra herojiškas?*
- Atskleisi savo kūrybiškumą skaitydamas „Metų“ ištrauką.
- Turėsi progą aptarti su draugais ir mokytoju, kokie Donelaičio pasakytie dalykai tebėra svarbūs mūsų laikais.

Žodynėlis

derėti – dera, derėjo: tikti, pritikti, būti tinkamam. *Senam dera patarti, jaunam – paklausyti. Nedera šitaip elgtis.*

niekinti – niekina, niekino: rodyti panieką, žiūrėti iš aukšto. *Niekino tuos, iš kurių darbo gyveno.*

nusiteikti – nusiteikia, nusiteikė – būti tam tikros nuotaikos ar būti linkusiam ką daryti. *Jis puikiai nusiteikęs šiandien. Jis nusiteikęs atlyginti žalą.*

pažeminti – pažemina, pažemino: sumenkinti, suniekinti. *Tokiu elgesiu norėjo priešą pažeminti.*

piktintis – piktinasi, piktinosi: jausti nepasitenkinimą, pasibjaurėjimą netinkamu elgesiu. *Kaip nesipiktinsi tokiu įžūlumu!*

sąmojis: proto aštrumas, miklumas; juokas. *Klasė ne tiek dirbo, kiek sąmojus laidė.*

santūrus, santūri: sugebantis susivaldyti, nereiškiantis audringai savo jausmų.

savivaliauti – savivaliauja, savivaliavo: nesilaikyti įstatymų, taisyklių, elgtis, kaip šauna į galvą.

stebėtis – stebisi, stebėjosi: patirti įspūdį dėl ko nors netikėto, ypatingo, keisto. *Visi stebėjosi jo išmanymu.*

žavėtis – žavisi, žavėjosi: patirti džiaugsmą dėl nepaprastų ypatybių. *Žaviuosi šiuo romanu.*

Sveika, Goda,

skubu Tau papasakoti, kad mūsų „Nemuno“ draugija įsigijo Kristijono Donelaičio poemos „Metai“ vertimą į ispanų kalbą. Vertėja yra Carmen Caro Dugo. Berise yra daug lietuvių kilmės žmonių, kurie originalo kalba perskaityti šios poemos negali, todėl labai džiaugiamės vertimu. Per lietuvių kalbos pamoką (šeštadieniais lankau lituanistinę „Nemuno“ mokyklą) mes su mokytoju skaitėme lietuviškai kelias eilutes iš „Metų“. Pirmiausia skaitėme:

*Rudenis, ans dramblys, per daug nemandagiai drėbdams
Ir besivoliiodams purvuos, mus vargino skaudžiai.*

Mokytojas mums parodė kažkokio filmo epizodą. Tai meninis filmas, jame vaizduojama, kaip XVIII amžiuje rudenį arklys traukia vežimą su žmonių manta, o jie brenda per purvą šalia vežimo. Aiškiai matyti, kad važiuoti ar bristi purvu nėra malonus nei lengvas dalykas. Todėl supratome, kodėl Donelaitis sako, kad ruduo „nemandagiai drebia“. Jis kalba apie nemalonų lietų ir ištižusią žemę. Bet aš iš pradžių nesupratau, kodėl Donelaitis rudenį vadina drambliu. Mokytojas paaiškino, kad abu žodžiai turi priebalsius „d“ ir „r“. Taigi juos sieja sąskambis.

Dar skaitėme:

*Ratas ant ašies braškėdams sukasi sunkiai
Irgi žemes bjaurias išplėsdams teškina šmotais.*

Skaitant šias eilutes girdėti, kaip girgžda vežimo ratas: kartojamos „r“, „š“, „s“ ir „k“, „g“. Ir dar tie patys priebalsiai perteikia, kaip teška po ratu purvas.

Man labai patiko tos keturios eilutės. Noriu Tavęs paklausti patarimo. Žinau, kad lietuviškai Donelaičio aš neįveiksiu, bet gal man perskaityti „Metus“ ispaniškai?

Tavo pusbrolis Jonas Leandras

Sveikas, Jonai Leandrai,

mes klaseje taip pat skaitėme ištrauką iš „Metų“, bet ne apie rudenį, o apie pavasarį: kaip visi, kas gyvas, džiaugiasi pavasariu, tik vienas tinginys Slunkius norėtų, kad žiema dar tęstųsi, nes pavasarį valstiečių laukia daug darbų. Pačią pradžią aš išmokau atmintinai. Bet visų „Metų“ mokytoja mums nepatarė skaityti dabar. Ji pasakė, kad „Metus“ įveikti gali nebent tas trylikametis, kuris jau yra perskaitęs Homero „Iliadą“ ar Migelio de Servanteso „Don Kichotą“.

Kaip žinai, mano sesė Elžbieta mokosi Muzikos ir teatro akademijoje. Ji buvo gavusi užduotį apmąstyti filmo apie Kristijoną Donelaitį scenarijų ir užsirašyti svarbiausius dalykus. To scenarijaus apmatus (apmatai – tai planas, kas dar tik apmesta, nepabaigta) ji skaitė visai šeimai. Mums visiems patiko, todėl perrašiau jį Tau ir prisegu prie laiško. Gal iš jo suprasi, ar prasminga pasiryžti skaityti „Metus“.

Tavo pusseserė Goda

Filmo apie Kristijoną Donelaitį aprašymas

Pirmą kartą Kristijoną matome su artimiausiais draugais. Kristijonas nuoširdžiai džiaugiasi sulaukęs tokių brangių svečių. Jis puikiai nusiteikęs, juokauja – turi puikų humoro jausmą. Ana Regina, jo žmona, rūpinasi vaišėmis. Matome, kad ji puiki šeimininkė, bet labai santūri, net griežta. Išgirdusi vyro sąmojų ji tik vos vos šyp-teli. Iš pradžių Kristijonas ir Ana Regina atrodo visiškos priešybės. Palaipsniui turėtų paaiškėti, kaip labai ji myli savo vyrą, kaip juo žavisi, kaip stengiasi jį palaikyti, sustiprinti jo dvasią.

Po vakarienės svečiai klausosi naujos Kristijono dainos – jis dainuoja skambindamas fortepijonu. Vėliau jie maloniai šnekučiuojasi. Reikia tokios situacijos, kad Kristijonas padeklamuotų Vergilijaus „Eneidos“ ištrauką iš atminties. Tada kalba nukryptų į Homerą, jo „Iliadą“. Turi paaiškėti, kad Kristijonas yra išsilavinęs, Antikos autorius ir filosofiją puikiai išmanantis Apšvietos žmogus.

Vėliau kalba nukryptų į politiką. Visi dvarai čia yra karaliaus, juos visus valdo karaliaus paskirti valdytojai – amtmonai, amstrotai. Šitų karaliui priklausančių dvarų baudžiauninkai tikisi, kad karalius jiems yra kaip rūpestingas tėvas. Juk visas gėrybes baudžiauninkai savo darbu sukuria. Todėl teisinga būtų jausti jiems dėkingumą. Karaliaus svarbiausia priedermė (*prievolė, pareiga*) būti lygiai teisingam visiems savo pavaldiniams. O kaip yra iš tikrųjų? Donelaitis pasiima nuo savo darbo stalo lapą ir perskaito iš jo karaliaus Frydricho Vilhelmo I žodžius: „Reikia atkelti į šitą kraštą kuo daugiau vokiečių, kad lietuviai nesijaustų esą šeimininkai.“ Karaliaus požiūrį į lietuvius gerai žino atsikėlėliai (*tie, kurie atsikėlė*), todėl jie žiūri į senuosius krašto gyventojus iš aukšto, niekina. O dvarų valdytojai savivaliauja, sunkina baudžiąvą, žiauriai elgiasi su baudžiauninkais. Matome, kad Donelaičiui labai skaudu dėl tokios neteisybės.

Kitame epizode išlydėjus svečius jį apimtų liūdesys ir prieš akis iškiltų vaikystės vaizdai: močiutė jam mažam vardija ir vardija gimines ir pažįstamus žmones, kurie išmirė per marą: sako jų vardus, vieną kitą būdo bruožą, amžių. 1709–1711 metais Prūsų Lietuvoje (taip vadino Prūsijos Karalystės dalį, kurioje gyveno lietuviai) išmirė pusė gyventojų. Tolesniame epizode matome, kaip Kristijonas vaikas ar paauglys su draugais stebi atsikraustančius naujus gyventojus. Ištuštėjusiame lietuvių krašte Prūsijos valdovai įkurdina kolonistus iš Vokietijos, Austrijos, Šveicarijos. Tuo metu Kristijonui ir jo draugams paprasčiausiai smalsu, jie nejaučia kolonizavimo keliamo pavojaus.

Tolesniame epizode Kristijonas Donelaitis, Tolminkiemio bažnyčios liuteronų kunigas, sutuokia porą, jaunoji yra Krizo duktė. Veiksmas nusikelia į vestuves, tarp svečių matome kaimo seniūną Pričkų, išsipuošusį Enskį, išmintingą ir visų gerbiamą Selmą. Krizas, nors baudžiauninkas, yra labai darbštus, geras šeimininkas, todėl jo namai pilni gėrybių, svečiai linksminasi, kalbasi, kol atsibeldžia nekviesti Slunkius ir Pelėda. Jie jaučiasi ne itin patogiai, todėl kvailai šypsosi, bando juokauti, tikisi, kad Krizas pavaišins ir juos. Svečiai stebisi ir piktinasi – jie nenori švęsti su tais tinginiais

ir girtuokliais. Enskys čiumpa kažkokį šluotkotį ir pamoko nenaudėlius mandagumo: nedera lįsti ten, kur tavęs nekvietė.

Vestuvėse Pričkus papasakoja apie ponų vaišes, žiūrovams rodomas persivalgęs ir persigėręs ponas, kuriam užaina blogumas. Jis draskosi, griūdamas nutraukia staltiesę nuo stalo su prabangiais valgiais, o subėgę šunys ėda tuos valgius iš sidabrinių indų.

O kitame epizode, tai Pričkaus prisiminimas, tas pats ponas bara Pričkų, kad baudžiauninkai per lėtai dirba, ir muša jį per veidą. Pričkui skaudu, kad jį, seniūną, pažemino kitų baudžiauninkų akivaizdoje.

Svečiams skirstantis iš vestuvių, ima šalti – artinasi žiema. Tolesniame epizode kaip tik ir rodomas žiemos peizažas ir fone skamba „Žiemos rūpesčių“ ištrauka.

Kristijonas skaito savo draugams „Metų“ ištrauką (pačią pabaigą viltingai, pakiliai). Poema apie Vyžlaukio valsčiaus lietuvių baudžiauninkų bendruomenę sužavi klausytojus, bet kartu kelia nuostabą. Draugai stebisi tuo, kad poema sukurta hegzametru. Tai eiliavimo būdas, kuriuo Homeras ir Vergilijus išaukštino herojus ir jų žygius. Ar lietuviai baudžiauninkai yra herojai? Donelaitis sako, kad jų gyvenimas yra herojiškas. Jis pilnas rūpesčių ir vargų, todėl lietuviai semiasi tvirtybės iš gamtos, vertina visą gyvybę, moka džiaugtis pasauliu, pasitiki Dievo sukurta tvarka ir jaučiasi Dievui už gyvenimą dėkingi.

Filmo pabaiga nukeltų į mūsų laikus. Koks nors autoritetingas žmogus pasakytų, kad XXI amžiuje „Metai“ žavi ne tik puikia kalba, iš poemos galėtume pasisemti jėgų įveikti kliūtis ir pasitikėti ateitimi.

1. Apie kokį kūrinių kalba Jonas Leandras ir Goda? Kas kūrinių autorius? Kada kūriny sukurta?
2. Koks įvykis paskatino Joną Leandrą parašyti Godai laišką?
3. Kokią „Metų“ ypatybę nurodo Jonas Leandras savo laiške?
4. Kodėl Goda nesiryžta skaityti viso kūrinių?
5. Vietovė, kurioje turėtų vykti filmo veiksmas, vadinasi Tolminkiemiu. Kokioje valstybėje Donelaičio laikais buvo Tolminkiemis? Kokios buvo Kristijono Donelaičio pareigos Tolminkiemyje?
6. Kas atsitiko, kad į šį kraštą ėmė keltis nauji gyventojai? Kaip jų atsikraustymas lemia lietuvių baudžiauninkų padėtį?
7. Filmą aprašyme minimi valstiečiai ir epizodai yra iš poemos „Metai“. Kokie tų valstiečių vardai? Ką įsiminei apie jų elgesį ir charakterį? Ką iš jų norėtum suvaidinti? Kodėl?
8. Kodėl Donelaitis baudžiauninkų gyvenimą vadina herojišku?
9. Kokios Kristijono Donelaičio charakterio savybės minimos visame tekste?
10. Pasiruošk refleksijai: „Ką įdomaus apie Kristijono Donelaičio poemą „Metai“ sužinojau iš Leandro ir Godos laiškų?“ Pasidalyk savo mintimis su draugais ir mokytoju. Išklausyk draugų refleksijų.

Kodėl įdomu skaityti „Metus“?

KRISTIJONAS DONELAITIS Pavasario linksmybės

Jau saulelė vėl atkopardama budino svieta
 Ir žiemos šaltos trūsus pargraudama juokės.
 Šalčių pramonės su ledais sugaišti pagavo,
 Ir putodams sniegs visur į nieką pavirto.
 Tuo laukus orai drungni gaivydami glostė
 Ir žoleles visokias iš numirusių šaukė.
 Krūmai su šilais visais išsibudino keltis,
 O laukų kalnai su kloniais pametė skrandas.
 Vislab, kas rudens bjaurybėj numirė verkdams,
 Vislab, kas ežere gyvendams peržiemavojo
 Ar po savo keru per žiemą buvo miegojęs,
 Vislab tuo pulkais išlindo vasarą sveikyt.

trūsus – darbus
 pramonės – kūriniai,
 darbai
 vislab – visa, viskas

Vasaros darbai

„Sveiks, svieteli margs! šventes pavasario šventės;
 Sveiks ir tu, žmogau! sulaukęs vasarą miela;
 Sveiks kvietkelėmis pasidžiaugęs, sveiks prisiuostęs;
 Sveiks, Dieve duok! sulauk dar daug pavasario švenčių
 Irgi, sulaukęs jas, vis sveiks ir drūts pasilinksmyk.
 Taip Dieve duok kožnam, kurs mūsų Lietuvą garbin
 Ir lietuviškai kalbėdams baudžiąvą seka.“

svieteli – pasauli
 kvietkelėmis – gėlėmis
 drūts – drūtas: stiprus,
 tvirtas
 kožnam – kiekvienam

(Kristijonas Donelaitis, *Metai* 2013)

1. Kam poetas „Pavasario linksmybių“ ištraukoje suteikia galimybę džiaugtis pavasariu?
2. Kaip išreiškiamas visuotinis džiaugsmas?
3. „Vasaros darbai“ pradedami Pričkaus pasisveikinimu. Ką jis sveikina? Kokiais žodžiais kreipiasi sveikindamas?
4. Ko ir kam linki Pričkus?
5. Išsirink kelias patikusias eilutes ir balsu perskaityk stengdamasis perteikti nuotaiką ir iškilmingą hegzometro ritmą.
6. Remdamasis visais šios temos tekstais, pasvarstyk su draugais, kokie Donelaičiui rūpėję dalykai ne mažiau mums svarbūs ir šiais laikais. Paruošk su draugais klasės plakatą: „Norint sutarti svarbu“. Kiekvienas tegu užrašo po mintį ant bendro didelio popieriaus lapo.

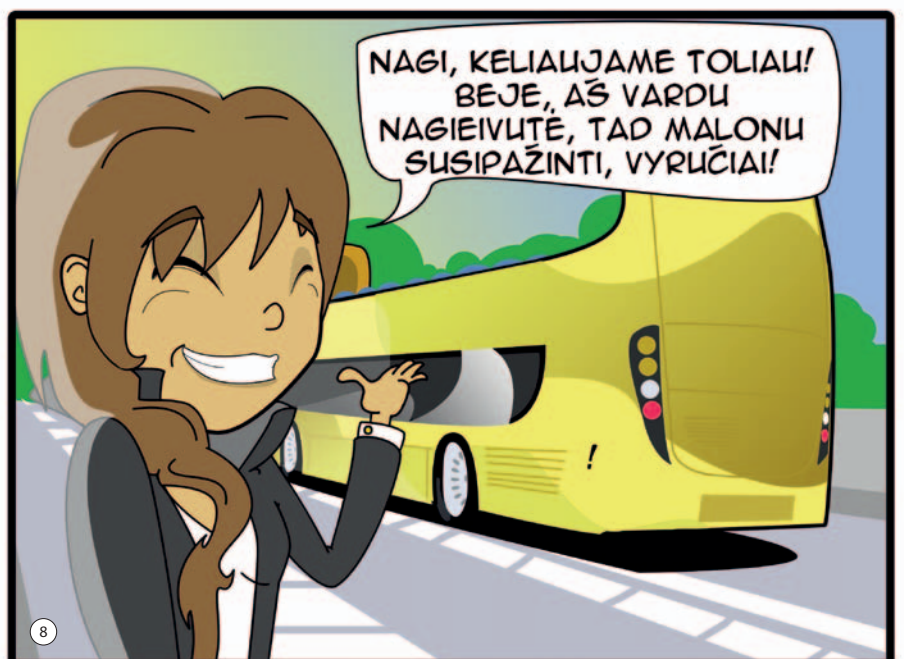

KO ČIA SĖDIT
KAIP PABUČILOTI?
EIME APŽIŪRĖTI
PAMINKLO, JUK
TIKRIAUSIAI NE-
DAŽNAI TENKA
ČIA APSILANKYTI!

DŽORDŽAS VAŠINGTONAS
YRA PASAKĖS APIE
KOSCIUŠKĄ: „TAI YRA TYRIAUSIAS
LAISVĖS SŪNUS, KOKI MAN TEKO
PAŽINTI.“

NAGI, KELIAUJAME TOLIAU!
BEJE, AŠ VARDU
NAGIEIVUTĖ, TAD MALONU
SUSIPAŽINTI, VYRUČIAI!

1. Sakoma, kad kelionės plečia pažinimą. Papasakok, kokiomis prasmėmis šis teiginys tinka šiai Niekurneivos ir Visureivos kelionei.
2. Kuo žavus Nagieivutės vardas ir būdas?

Kaip aš suprantu laisvę ir nepriklausomybę?

Šioje temoje Tu:

- Rasi atsakymus į klausimus: *Ką liudija didvyriškos kovos už tėvynės laisvę? Kokiomis aplinkybėmis žlugo Abiejų Tautų Respublika? Kaip tauriausios epochos asmenybės bandė išsaugoti valstybę ir apginti ją nuo kaimynų agresijos? Kuo išskirtinė Tado Kosciuškos asmenybė ir biografija? Kokiais saitais susiję asmens ir valstybės likimai? Kuo didvyriškas kitas istorinis laikas – Lietuvos partizanų kova su Sovietų Sąjunga ir nežmonišku jos režimu.*
- Turėsi progą pasikalbėti su draugais ir mokytoju apie tai, kad laisvės troškimas ir teisybės jausmas visais laikais verčia ginti tėvynę.

Žodynėlis

atsiliepti – atsiliepia, atsiliepė: ne tik atsakyti šaukiant, bet ir pareikšti savo nuomonę, požiūrį ir daryti poveikį. *Atsiliepk, kai kviečiu. Palankiai apie savo mokytoją atsiliepė. Sunkus darbas atsiliepė jo sveikatai.*

domėtis – domisi, domėjosi: atsidėjus žiūrėti, stebėti, norėti sužinoti, patirti, patenkinti smalsumą. *Smalsus vaikas: viskas jam įdomu, viskuo jis domisi.*

grįsti – grindžia, grindė: kloti ne tik grindis, bet ir nurodyti pagrindą, paremti, pateikti argumentus. *Nepagrįstai apkaltino. Pagrįsk savo teiginius. Apėmė nepagrįsta baimė.*

ilgėtis – ilgisi, ilgėjosi: jausti slegiančią nuotaiką ko nors ilgintis, laukiant, pasigendant. *Ilgėjosi namų, artimųjų.*

išsekti – išsenka, išseko: ne tik išdžiūti, bet ir sunykti. *Išseko ašaros; išseko jėgos.*

kištis – kišasi, kišosi: nepageidaujama įsijungti, dalyvauti, maišytis. *Ko kišiesi ne į savo reikalus?*

pasikliauti – pasikliauna, pasiklio: pasitikėti. *Pasikliauti galėjo tik savo jėgomis.*

pribrešti – pribrešta, pribrendo: prinokti, išsirpti. *Pribrendo reikalas keisti padėtį.*

prisdengti – prisdengia, prisdengė: perkeltine prasme reiškia paslėpti. *Tikrus tikslus prisdengė melagystėmis. Prisdengė svetimu vardu.*

sukrėsti – sukrečia, sukrėtė: perkeltine prasme smarkiai paveikti, sujaudinti: *Ta žinia motiną sukrėtė.*

Sveika, Goda,

Tu neįsivaizduoji, koks esu sukrėstas! Kaip tik todėl kuo skubiausiai Tau ir rašau. Skaitydamas Žiulio Verno romaną „20 000 mylių po vandeniu“ radau labai įdomų dalyką: kapitono Nemo kajutėje ant sienos kabėjo Tado Kosčiuškos portretas! Beriso lietuvių draugijoje mes mokėmės, kad Tadas Kosciuszka vadovavo 1794-ųjų metų sukilimui kaip Lenkijos ir Lietuvos valstybės vadovas – Aukščiausiasis Viršininkas. Bet iš kur apie jį žinojo Žiulis Vernas? Ieškojau apie Kosčiušką medžiagos internete ir, tik įsivaizduok, radau, kad jo vardu pavadintas aukščiausias kalnas Australijoje (Mount Kosciushko), JAV prie Aliaskos yra Kosčiuškos sala (Kosciusko Island), Indianos valstijoje – Kosciuškos grafystė (Kosciusko County), o Misisipės valstijoje – Kosciuškos miestelis (Kosciusko). Pasirodo, jis dalyvavo JAV nepriklausomybės kare, buvo kariuomenės pulkininkas ir inžinierius, projektavo ir statė įtvirtinimus, vadovavo pėstininkų batalionui. O kadangi pasižymėjo sumanumu ir narsa, jam buvo suteiktas brigados generolo laipsnis, po karo jį apdovanojo visokiausiomis gėrybėmis ir priėmė į pačių garbingiausių JAV piliečių draugiją. Dabar suprantu, kad pirmiausia jis tapo žymiu karo vadu Amerikoje, po to sugrįžo į tėvynę – Lenkijos ir Lietuvos valstybę – ir tapo lietuvių, baltarusių ir lenkų tautų didvyriu.

Pas mus jau vasara, prasidėjo atostogos ir negaliu pasiklausti savo mokytojų apie Tada Kosciušką. Gal Tu man galėtum daugiau papasakoti?

Labai lauksiu Tavo atsakymo –

Jonas Leandras

Sveikas, Jonai Leandrai,

kaip keista, kad Tu kaip tik dabar susidomėjai Tadu Kosciuška! Keista dėl to, kad ir aš juo domiuosi, net ketinu apie jį parašyti romaną ir jau pradėjau rinkti tam medžiagą. Tai turėtų būti Liudvikos Sosnovskytės dienoraštis. Nežinai, kas ji tokia? Jaunystėje Tadas Kosciuszka ją mylėjo ir jai pasipiršo. Aš noriu papasakoti apie Tada Kosciušką mylinčios moters vardu. Juk enciklopedijose daug apie jį parašyta, bet datų ir faktų gausa tik trukdo suprasti jį kaip asmenybę. Suprantu, kad neįmanoma papasakoti apie Tada Kosciušką neatskleidžiant tos epochos, kurioje jis gyveno. Todėl aš turiu gerai išmanyti:

- Abiejų Tautų Respublikos istoriją nuo Liublino unijos iki Trečiojo padalijimo
- JAV susikūrimo ir Nepriklausomybės karo istoriją
- Didžiosios Prancūzijos revoliucijos istoriją
- Rusijos imperijos valdant Jekaterinai II istoriją

Karai yra pagrindinė valstybių žlugimo priežastis

Turbūt neturiu Tau priminti, kad 1569 metais Liublino unija įkūrė konfederacinę valstybę, ji buvo vadinama Abiejų Tautų Respublika (ATR). Ją valdė bendras renkamas valdovas, turintis Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio titulus, ir bendras Seimas. Tačiau kitas valdymo institucijas LDK ir Lenkija turėjo atskiras, tai nebuvo viena valstybė, o dviejų valstybių darinys.

Tadas Kosciuszka kilęs iš LDK, jis vadino save lietuviu.

Dabar turiu nukrypti ir papasakoti visą ATR istoriją. XVII ir XVIII amžiais vyko tiek karų, kad visą laišką užimtų vien jų suminėjimas. Gal užteks pasakyti, kad kariaujama buvo arba su Rusija, arba su Švedija, arba su jomis abiem. Švedų ir rusų kariuomenės kelis kartus nusiaubė LDK. Tai reiškia plėšimus ir griovimus ir juos lydinčius badą ir marą. Šiaurės kare ATR apgynė savo teritoriją, bet taip susilpnėjo, kad Rusija ir Prūsija ėmė kištis į jos vidaus reikalus. Dėl karų ir kaimyninių valstybių įtakos Lietuvos ir Lenkijos bajorijos moralė tuo metu smarkiai smuko. ATR vidaus reikalus imta spręsti pilietiniais karais, kviečiantis į pagalbą kitas valstybes. Po vieno iš karų 1772 metais Rusija, Prūsija ir Austrija atsirėžė sau po dalį ATR teritorijos, tai vadinama I Abiejų Tautų Respublikos padalijimu. Taigi Tadas Kosciuszka augo nusilpusioje valstybėje ir tai jį labai skaudino, jis norėjo pakeisti situaciją.

Gabų jaunuolių uždega Apšvietos idėjos

Mokėsi Tadas Kosciuszka Varšuvos Riterių mokykloje, tai karaliaus įsteigta elitinė mokymosi įstaiga. Joje atsiskleidė Tado gabumai karo inžinerijos mokslams. Dabar grįžtu prie pasakojimo apie Liudviką Sosnovskytę. Kai jaunuoliai susipažino, Liudvikai buvo keturiolika, o Tadui dvidešimt treji metai, jis ką tik buvo bai-

gęs mokyklą kapitono laipsniu. Netrukus Tadas gavo karaliaus Stanislovo Augusto stipendiją ir išvyko studijuoti į Prancūziją inžinerijos, architektūros, susipažinti su fortifikacijos pavyzdžiais, tobulinti karo inžinieriui būtinų piešimo įgūdžių.

Manau, kad jie su Liudvika susirašinėjo. Todėl savo romane aš cituočiau jaunuolių laiškus. Laiškai man padėtų atskleisti, kaip Paryžiuje Tada paveikė Apšvietos idėjos. Mama pasiūlė perskaityti Gėtės „Jaunojo Verterio kančias“, kad žinočiau, kaip buvo tuo metu rašomi laišškai ir dienoraščiai. Iš romano supratau, kaip stipriai veikė Europą Žano Žako Ruso mintys apie tai, kad visi žmonės gimsta lygūs, todėl luominė santvarka prieštarauja natūraliai pasaulio tvarkai, kad labai svarbu nesuabsoliutinti proto galios, reikia labiau pasikliauti jausmais. Įsivaizduoju, kad Tadas rašė Liudvikai apie gamtos grožį, kuris verčia ilgėtis aukštų ir taurių dalykų, apie ateitį, kai nebus nei vergų, nei baudžiauninkų, kai visi žmonės bus vieni kitiems kaip broliai, ir broliausis ne tik žmonės, bet ir tautos.

Tų laikų papročiai vertė Liudviką perskaityti Tado laiškus mamai, o kartais ir tėvui. Kodėl man tai svarbu? Norėčiau atskleisti LDK magnato Juozapo Sosnovskio, Smolensko vaivados ir LDK lauko etmono, požiūrį į Apšvietos idėjas. Tėvas nedrįso

į akis dukteriai juoktis iš Tado minčių apie vergijos ir baudžiatvės gėdingumą, bet iš tiesų jis manė, kad visa tai svaichiojimai, kad jie išsisklaido jaunam žmogui bręstant. O mergaitė žavėjosi Tado užsidegimu, svajėjo, kad aukštais idealais grįs visą savo gyvenimą.

**Kokiems
žygdarbiams
paskatina jaunuolį
nelaiminga meilė**

Kai Tadas grįžo iš Paryžiaus, Liudvika suprato, kad jos laimė priklauso tik nuo to, ar jie bus kartu. Tadas pasipiršo Liudvikai, bet jos tėvas atsakė Tadui išdidžiai dainos žodžiais: „Ne mažiems paukšteliams auga sode serbenta, ir ne smulkiems bajorams magnatų dukterys!“ (Dainą ir žaidimą apie serbentą aš moku, galėsiu Tave pamokyti.) Tėvas nesuprato, kad ateina kiti laikai, kad svarbu ne tiek aukšta kilmė ir paveldėti turtai, kiek gabumai ir karšta širdis. Tadas nesusitaikė su tokia neteisybe, jis bandė pagrobti Liudviką, bet tarnai jaunuolius išdavė ir Tadas turėjo bėgti iš Lietuvos. Taip jis vėl atsidūrė Paryžiuje ir su prancūzų savanoriais išplaukė prisidėti prie JAV nepriklausomybės karo. Apie Tado Kosciuškos, kaip karo vado, talentą Tu pats skaitei. Bet labai svarbios ir jo pažiūros. Vienas iš Tado kovos draugų, vėliau tapęs JAV prezidentu, buvo Tomas Džefersonas. Vašingtone yra Džefersonui skirtas memorialas, kuriame iškalti jo žodžiai: „Ant Dievo altoriaus prisiekiau amžinai priešintis bet kokiai tironijai, kuri kėsina į žmogaus protą.“ Tadas Kosciūška ir Nepriklausomybės deklaracijos autoriai buvo bendraminčiai, jų požiūris į tironiją sutapo.

**Sugrįžęs į tėvynę
Tadas Kosciūška
prisideda prie
reformų šalininkų**

Kai Tadas Kosciūška sugrįžo iš Amerikos į LDK, Ketverių metų seimas pradėjo reformas, kurios turėjo išgelbėti ATR, leisti jai atsikratyti Rusijos imperijos diktato, buvo rengiama Gegužės 3-iosios konstitucija. Tadas Kosciūška parengė ATR ginkluotųjų pajėgų atnaujinimo projektą: siūlė iš bajorų, miestiečių ir valstiečių sukurti vieningą krašto miliciją. Netrukus jis tapo ATR generolu.

**Reformų priešinkai
virsta tėvynės
išdavikais**

Liudvika Sosnovskytė tuo metu jau buvo ištekėjusi. Juzefas Liubomirskis, Liudvikos vyras, buvo jos vienmetis, kariškis, turėjo generolo leitenanto laipsnį, ne kartą buvo apdovanotas ordinais. Liudvikai turbūt pasirodė, kad jis labai panašus į Tada. Bet ji apsiriko. Jos vyras buvo apsukrus, veiklus ir praktiškas žmogus. Pasakojimas apie Liudvikos vyrą man padėtų atskleisti, kokios politinės jėgos priešinosi reformoms. Juzefas Liubomirskis buvo vienas iš Lenkijos magnatų, jis buvo išrinktas į Ketverių metų seimą ir formaliai pritarė Gegužės 3-iosios konstitucijai, bet prisidengęs liga greit atsitraukė nuo reformatorių, rėmė Targovicos konfederaciją, tarnavo jos kariuomenėje.

Targovicos konfederacija – ATR magnatų sąjunga, kurios tikslas buvo su Rusijos parama likviduoti Ketverių metų seimo pažangias reformas ir Gegužės trečiosios konstitucijos nustatytą ATR santvarką. Konfederatų rėmimo pretekstu Rusija pradėjo su ATR karą. Taigi Tadas Kosciuszka ir Juzefas Liubomirskis mūšio lauke buvo priešininkai. Rusijos ir konfederatų kariuomenės birželio 14 d. užėmė Vilnių, o rugpjūčio pradžioje – Varšuvą. Karalius Stanislovas Augustas nusileido Rusijos reikalavimams ir pasirašė kapituliacijos aktą. Tada Kosciuszka išvyko iš šalies. 1793 metais Prūsija ir Rusija pasirašė ATR II padalijimo sutartį: jos ir vėl atsirėžė sau didelę dalį teritorijos.

**Tadas Kosciuszka
tampa sukilimo
vadu**

Ką jautė Liudvika, kai po padalijimo dauguma tautiečių Targovicos konfederatus, taigi ir jos vyrą laikė tėvynės išdavikais? Rusija privertė ATR priimti savo miestuose rusų įgulas ir sugalvojo priversti karalių per pusę sumažinti lietuvių ir lenkų kariuomenes.

Tada prasidėjo 1794-ųjų metų sukilimas ir Tada Kosciuską pakvietė būti sukilimo vadu. Karo stovykloje prie Polaneco jis pasirašė aktą, kuriuo suteikė visiems Respublikos valstiečiams asmens laisvę – taigi panaikino baudžiavą. Šis aktas Lietuvoje buvo skelbiamas lietuvių kalba. Lietuviai valstiečiai ėjo į sukilimą su Tado Kosciuskos vardu lūpose, kūrė ir dainavo apie jį dainas. Iš pradžių sukilėliams sekėsi, jie pasiekė nemažų pergalių, bet Rusija ir Prūsija sutelkė savo kariuomenes. Mūšyje netoli Varšuvos Tadas Kosciuszka buvo sužeistas ir pateko į nelaisvę. Jį įkalino Peterburge, Petropavlovsko tvirtovėje. Kalėjime Tadas Kosciuszka ir sužinojo, kad trys valstybės – Rusija, Prūsija ir Austrija – išsidalijo ATR teritoriją ir ištrynė iš žemėlapių net Lietuvos vardą. Tadas labai skaudžiai tai išgyveno.

**Tado Kosciuskos
kova prieš
vergiją ir
baudžiavą
emigracijoje**

Tado Kosciuskos autoritetas buvo toks didelis, kad naujasis Rusijos imperatorius – Pavelas I, norėdamas pasirodyti esąs pažangus valdovas, suteikė jam laisvę. Bet Tadas neliko pavergtoje tėvynėje, emigravo į užsienį, buvo nuvykęs į JAV. Ten turimą turtą jis paskyrė vergams išlaisvinti, tik sąlygos tam dar buvo nepribrendusios, taigi Kosciuszka sugrįžo į Europą ir gyvendamas iš pradžių Paryžiuje, vėliau Šveicarijoje politinėmis priemonėmis siekė savo tėvynės laisvės.

**Istorija prisimena
tas asmenybes,
kurios savo
gyvenimą
skiria tautos
gerovei**

O tuo tarpu Liudvikos vyras rūpinosi manufaktūrų ir fabričių steigimu, jis net vieną miestą Ukrainoje įkūrė. Carinės Rusijos pavergtoje teritorijoje buvo baudžiava, taigi išeina, kad tose manufaktūrose dirbo baudžiauninkai. Juzefas Liubomirskis buvo vienas iš turtingiausių to meto lenkų magnatų, prisiekusių carui ištikimybę, bet ar teikė jo turtai Liudvikai džiaugsmo? Ir Tadas Kosciuszka, ir Liudvikas Liubomirskis mirė tais pačiais – 1817 metais. O Liudvika

gyveno dar beveik dvidešimt metų. Manau, kad dienoraštį ji rašė jaunystėje ir po vyro mirties. Jame ji svarstė apie asmens ir tėvynės sąsajas, citavo kai kurias Tado Kosciuškos idėjas, kad ir mintį apie tai, jog demokratiją sukurti galima tik tada, jei visuomenė yra išsikėlusį aukštus ir kilnius tikslus. Neabejoju, kad Liudvika, kaip ir Žiulis Vernas, žavėjosi Tado Kosciuškos kova už tautų ir asmens laisvę ir jo, kaip kovotojo už savo idealus, asmenybe.

Surašiau viską, ką žinau apie Tada Kosciušką. Tikiuosi, kad Tau bus įdomu –
Tavo pusseserė Goda

1. Kas paskatino Joną Leandrą susidomėti Tado Kosciuškos asmenybe?
2. Kas įrodo, kad amerikiečiai žavisi Tado Kosciuškos asmenybe ir pripažįsta jo nuopelnus?
3. Pasamprotauk, kodėl rašytojas turi gerai išmanyti istoriją, jei ketina rašyti romaną apie istorines asmenybes.
4. Aptark su draugais, kuo būtent kiekvienos iš keturių Godos paminėtų valstybių istorija svarbi Tado Kosciuškos asmenybei ir biografijai suprasti.
5. Remdamasis laiškais papasakok, kokie buvo Tado Kosciuškos idealai.
6. Paieškok laiškuose įrodymų, kad Tadas Kosciška visą gyvenimą nuosekliai siekė savo idealų įgyvendinimo.
7. Remdamasis Godos laiškais, papasakok Liudvikos Sosnovskytės biografiją. Apibūdink jos išvaizdą ir charakterį (pasikliauk savo fantazija ir nuojauta).
8. Įsivaizduok: puikus, pripažįstamas rašytojas parašė romaną apie Tada Kosciušką. Kodėl imtum jį skaityti – ką tikėtumeisi kūrinyje atrasti? Kalbėdamas duok konkrečių pavyzdžių iš laišku ir pasikliauk savo išmone.
9. Kas Godos ar Jono Leandro laiškuose Tau pasirodė įdomiausia? Pasidalyk savo mintimis su draugais ir mokytoju.

Kas sieja skirtingų laikų herojiškas asmenybes? Kuo svarbi net ir pralaimėta kova?

Atminimas suteikia jų aukai prasmę

Partizano Liongino Baliukevičiaus-Dzūko dienoraštis pasakoja apie kitą herojiškų kovų už tėvynės laisvę laiką. Lietuvoje Antrasis pasaulinis karas nesibaigė 1945 rugsėjo antrąją. Čia dar beveik dešimt metų tęsėsi „karas po karo“ – lietuviai nesusitaikė su Sovietų Sąjungos okupacija ir pakilo į ginkluotą kovą. To meto kovotojai vadinami partizanais. Visą sovietmetį jų atminimas buvo juodinamas, o jų kova vadinta beprasme. Tačiau 1990 metų kovo 11-ąją atkūrus Lietuvos Respubliką su dėra pagarpa prisiminti jų vardai ir žygiai, renkami ir spausdinami pasakojimai apie juos, statomi filmai. Lionginas Baliukevičius žuvo 1950 metais, būdamas dvidešimt penkerių metų. Jo gyvenimą ir kovą liudija nuo 1948 metų birželio 23 iki 1949 metų birželio 6 rašytas dienoraštis. Dienoraštyje atsiskleidžia jaunuolio viltys ir troškimai, savo kovos prasmės supratimas.

Liongino Baliukevičiaus-Dzūko dienoraščio ištraukos

Jeigu [dienoraščio] radėjas bus sulaukęs taip labai trokštos mūsų brangios Tėvynės laisvės, tada aš jam iš Anapus siunčiu karščiausius sveikinimus. O jeigu mūsų Lietuvai būtų skirta vergijai tęstis, tada lai jis nepabūgsta sunkios savo dalios, bet, priešingai, aš jam linkiu galingos dvasinės stiprybės.

Partizaniškas su Dievu

Dzūkas

Rugpjūčio mėn. 20 d.

Juo ilgiau būnu užsidaręs bunkeryje, juo daugiau jaučiu šito užsidarymo pasekmes. Norisi bent kurį laiką laisvam pabūti, t. y. paklajoti po kaimus. Aš dabar įsivaizduoju, koks sunkus turi būti vienuoliškas gyvenimas ir kaip sunku jaunam užsidaryti. Aš esu iš prigimties aistringas charakterio. To, žinoma, niekam neparodau. Po šaltumu dvelkiančia išvaizda slepiasi tokia karšta širdis, kokia retai besutinkama...

Svarbiausias dalykas, kad bent šiandien pirtis būtų iškūrenta. Tada nusipraus-tumėm, pasikeistumėm baltinius, o tai jau būtų laimė mūsų gyvenime...

Mūsų visų tikslas yra išlaikyti partizaninį judėjimą tokį, kad apie jį galėtų atsiliepti tik su pagarpa. Gaila, kad dar vis atsiranda dėmių, tamsių dėmių, kurios mus juodina. Tas, kuris gerai pažįsta Lietuvą, jos būdą, jos istoriją, jos kančias – tas supras ir mus. Mes taip daug kartais kenčiame. Žmogus nesi geležinis (ir geležis per trumpą

Partizanas – kovų už tėvynės laisvę dalyvis; tėvynės gynėjas.

Bunkeris – slėptuvė po žeme, skirta slėptis ar gintis nuo priešų.

laiką surūdija, sutrupa) ir todėl kartais pradedi dvejoti, argi neišseks mūsų jėgos? Kas iš tos Lietuvos, jeigu ji nustos geriausios savo dalies (turiu galvoje ne tik partizanus)? Kas bus iš jos, jeigu, atėjus lemiamam momentui, nebus kam jos prikelti, išgydyti?.. „Tas nevertas laisvės, kas negina jos“... Liūdna tai pasaka, o jos galo dar nematyti.

Spalio mėn. 6 d.

Bunkeryje aš vienas. Vakar visą naktį lijo lietus, ir aš skaičiau vokišką romaną apie vyrą ir moterį, kurie buvo artistai, tačiau savo laimę pagaliau rado pradėję dirbti žemę. Žemė ir vaikai – aukščiausias tikslas, dėl ko suprato, jog verta gyventi. Žinoma, tai neturi nieko bendro su mūsų gyvenimu. Mes visiškai kiti žmonės. Mes turim tik vieną tikslą, tik vieną idėją – Laisvą Lietuvą, o visa kita išnyko. Taip, taip, šeima, vaikai... Kažin ar bus mums lemta sukurti šeimas? Aš galvoju apie save. Man vis dažniau kyla apie tai mintys, bet... Jeigu ne šis „bet“, galbūt tada ir būtų galima. Tame „bet“ paslėpti didžiausi mano vidaus sunkumai.

Mane (dažniausiai, kai būnu vienas) apima apatija. Aš žinau, jog reikia ką nors daryti, bet kartu negaliu pakelti rankų. Tada dažniausiai sėdžiu ir galvoju, galvoju. Kartais net negalvoju, sėdžiu, o mintys išsidraikiusios laksto visur.

Taip buvo ir vakar. Oras lauke buvo bjaurus. Pro bunkerio angą lašeno lietaus lašai. Girdėjosi, kaip vėjas medžius purtė. Kad bent radijas veiktų, bet kaip tyčia neveikia. Pagedo staiga.

Šiandien turbūt niekas neateis. Man dažnai pasigirsta, jog kažkas eina, bet tai tik varlės po langu šlepsi. Vieną kartą taip smarkiai kažkas viršuj subildėjo, jog aš net pistoletą buvau pasiėmęs. Greičiausiai vis varlės.

Šianakt visiškai išsigiedrino. Pilnatis. Rausvas mėnulis jau gerokai pakilęs. Per visą dieną pragulėjau. Negaliu nieko dirbti. Aš vis galvoju apie ateitį.

(Liongino Baliukevičiaus – partizano Dzūko dienoraštis 2002)

Apatija – visiškas abejingumas.

1. Kuriose dienoraščio vietose kalbama apie partizaninio karo tikslus? Kokie jie yra?
2. Kokį atminimą apie partizaninį karą nori palikti Dzūkas?
3. Kuo sunki, slegianti partizanų butis?
4. Kokios mintys neduoda partizanui ramybės, veda į neviltį?
5. Dienoraštis yra ypatingas tekstas – jis rašomas sau, rašomas atvirai. Ką įrašytum savo dienoraštyje: „Perskaičiau kelias ištraukas iš partizano Liongino Baliukevičiaus-Dzūko dienoraščio ir susimąščiau...“

Nepažįstami herojai

Papasakok knygnešio istoriją savo vardu. Stenkis perteikti pavojaus nuojautą, jaudulį.

Ką man reiškia mano tautinė tapatybė?

Šioje temoje Tu:

- Rasi atsakymus į klausimus: *Kaip lietuviai pasipriešino nutautinimui carinės priespaudos metais? Kokie Motiejaus Valančiaus nuopelnai lietuvių kultūrai? Kokiomis aplinkybėmis kilo knygnešių judėjimas? Kaip spaudos draudimo laikais pasipriešinimas nutautinimui išaugo į nacionalinę išsivadujamą kovą? Kas išėivius sieja su tėvyne?*
- Turėsi progą pasikalbėti su draugais apie tai, kokie asmenybės charakterio bruožai gali nulemti jos išskirtinį poveikį istorinėms aplinkybėms.
- Papasakosi draugams apie savo šeimos ryšius su giminėmis Lietuvoje ar kultūrinę veiklą toje šalyje, kur gyveni, ir pasiklausysi jų pasakojimų.
- Pasvarstysi, kaip išsaugoma ir prarandama tautinė tapatybė.

Žodynėlis

blaivus, blai*vi*: negirtas, perkeltine prasme – aiškiai galvojantis. *Jo blaivus protas.* **blaivybė**: sąmoningas, viešai pareikštas susilaikymas nuo svaigalų.

gundyti – gundo, gundė: kurstyti, prikalbinėti, vilioti. *Sugundė mesti ūkį ir ieškoti laimės svetur.*

malšinti – malšina, malšino: daryti mažiau juntamą, raminti. *Vaistais malšino skausmą. Žiauriai numalšino sukilimą.*

nuopelnas: kas nupelnyta, užsitarnauta. *Apdovanojo už nuopelnus mokslui.*

poveikis: veikimo reiškinys, rezultatas. *Žmogaus poveikis gamtai dažnai netikėtas.*

prusti – prūsta, pruso: lavintis, šviestis; prusinti – prusina, prusino: kitą lavinti, šviesti.

skatinti – skatina, skatino: raginti, judinti, o perkeltine prasme – palaikyti. *Skatino vienyti. Gera iniciatyva turi būti skatinama.*

tapatus, tapati: atitinkantis savo paties esmę arba sutampantis su kitu tokiu pačiu; **tapatybė**: esminė ypatybė, kuri apibrėžia asmenį arba jo tapatinimąsi su kitu tokios pačios savybės turėtoju.

tremti – tremia, trėmė: veiksmas, kuriuo valdžia pašalina asmenį iš jo gyvenamosios vietos ar tėvynės. *Sovietiniai okupantai trėmė ištisas šeimas.*

Sveikas, Jonai Leandrai,

šį kartą vėl Tau papasakosiu, ką veikiame mokykloje. Manau, kad Tau tai bus įdomu. Tai bendras istorijos ir literatūros projektas. Mes aiškinamės, kokie asmenybės charakterio bruožai gali nulemti jos išskirtinį poveikį istorinėms aplinkybėms. Tam pasirinkome XIX amžiaus vidurį ir antrąją pusę – laikotarpį, kuris yra vadinamas Motiejaus Valančiaus epocha. Aprašysiu Tau visas mūsų aptartas potemes.

Kas nulėmė Valančiaus rūpinimąsi Lietuvos valstiečių gerove

Ar pastebėjai, kad kiekvieno žymaus žmogaus biografija prasideda nuo šeimos aprašymo? Šeimos poveikį aš apibendrinau taip:

Motiejus Valančius buvo turtingų ir šviesių valstiečių vaikas. Ne tik Motiejų, bet ir tris jo brolius tėvai išleido į mokslą. Kitaip Valančius nebūtų tapęs vyskupu. Bet dar svarbiau, kad Valančius mylėjo savo šeimą, gerai pažinojo lietuvių valstiečių būdą ir buitį, jautėsi esąs iš jų tarpo ir jų šviesesniajam gyvenimui paskyrė savo veiklą.

Kaip Valančius išmokė valstiečius skaityti

Aš pasakosiu nuo tos vietos, kai Valančius tapo vyskupu. Jam reikėjo dorų, išprususių ir veiklių pagalbininkų. Visus savo vyskupystės kunigus jis pažinojo asmeniškai, ypač rūpinosi jaunais kunigais, skatino juos skaityti, steigė kunigams bibliotekas. Taigi pirmiausia jis išprusino kunigus, o tada liepė jiems steigti parapines pradžios mokyklas ir mokyti vaikus lietuvių kalba. Kad vaikai ir jų tėvai turėtų ką skaityti, pats rašė ir platino knygas ir kitus skatino tai daryti. Tai Valančiaus nuopelnas, kad kai kuriose Lietuvos vietose apskritai neliko neraštingų žmonių.

Valančius išplėtė blaivybės draugijų veiklą. Mat tuo metu dvarininkai vertė savo baudžiauninkus lankyti karčemose (*tokiose smuklėse, užeigose, kur parduo-dama degtinė ir alus*), nes iš to jie turėjo didelį pelną. Lietuvoje buvo begalės karčemų. Valančius suprato, kad norint įveikti skurdą ir tamsumą reikia kovoti su girtuoklyste. Jis aplankė visas savo vyskupystės bažnyčias ir visur bendravo su valstiečiais. Žmonės jį pažinojo, gerbė ir mylėjo. Tai labai svarbu, nes jie klausė savo vyskupo.

Kaip caro valdžia skriaudė lietuvius po 1863-ųjų metų sukilimo

Patys šviesiausi kunigai palaikė 1863-ųjų metų sukilimą, kvietė į jį valstiečius. Caro valdžia sukilimą žiauriai numalšino ir nutarė visiems laikams įbauginti lietuvius. Nubaudė visus, kurie prisidėjo prie kovos: nuteisė mirties bausme, įkalino Rusijos kalėjimuose ar ištrėmė į Sibirą. Parapines mokyklas uždarė, blaivybės draugijas uždraudė,

bažnyčias vertė cerkvėmis. Steigė pradines valdžios mokyklas, kuriose visus dalykus, net tikybą vertė dėstyti rusų kalba. To negana, uždraudė visoje Rusijos imperijoje raštą lotyniškais raidėmis. Vyskupui Valančiui liepė gyventi Kaune ir apstatė šnipais.

**Kaip Motiejus Valančius
pamokė lietuvius
pasipriešinti caro
valdžios siekimui juos
nutautinti**

Nors ir sekamas, Valančius organizavo lietuviškų knygų leidybą Prūsijoje – tame karšte, kur Mažvydas išleido pirmąją lietuvišką knygą, o Donelaitis sukūrė „Metus“. Valančius parašė ir Prūsijoje išspausdino aštuonis dokumentus, kuriuos pavadino laiškais, o kunigai juos išplatino. Tuose laiškuose Valančius atskleidė Rusijos planus surusinti Lietuvos gyventojus. Tam valdžia pirmiausia turėjo sugriauti katalikų tikėjimą ir paversti lietuvius stačiatikius. Valančius pateikė laiškuose konkrečią pasipriešinimo programą: nepriimti valdžios knygų, neleisti vaikų į rusiškas pradžios mokyklas, nesileisti gundomiems emigruoti į Rusiją, laikytis tikėjimo, mokyti vaikus namie. Taip Valančius davė pradžią knygnešystei, mamos mokyklai, daraktorių veiklai. Daraktorius yra slaptos lietuviškos kaimo mokyklos mokytojas. Pats Valančius rašė knygas, kuriose mokė lietuvius, kaip tinka ir kaip netinka elgtis.

**Kuo svarbi
knygnešių veikla**

Prūsijoje leidžiamas knygas caro valdžia draudė platinti Lietuvoje. Jas reikėjo slapta pernešti per sieną ir slapta išdalinti žmonėms. Pasienyje knygnešiai turėjo nugalėti tris sargybų linijas. Pirmojoje linijoje kareiviai stovėjo taip, kad vienas kitą matytų ar bent jau girdėtų. Už dviejų kilometrų buvo antra linija, bet jau ne tokia tanki. Dar už penkių kilometrų – trečioji linija: ją saugojo raitieji žvalgai, slankiojo sekliai. Sunku buvo prasmukti nepastebėtiems. Todėl knygnešiai knygų ryšulius nešdavo rudens ar žiemos naktimis, kai tamsu, kai vėtra, lietus ar pūga. Jei pastebėtas knygnešys nesustodavo liepiamas, jį nušaudavo. Pagautus knygnešius nuteisdavo ir ištremdavo trejiems ar penkeriems metams į Sibirą, kur netinkamos sąlygos žmonėms gyventi. Knygas konfiskuodavo, surašydavo, siųsdavo į Kauną ar Vilnių ir sudegindavo. Įsivaizduok, tūkstančiai žmonių bausmių neišsigando! Iš pradžių knygnešiai patys gabeno ir patys platino knygas, o vėliau susikūrė įvairių veiklių organizacijų. Aš Tau užrašysiu keturių draugijų pavadinimus: „Sietynas“, „Atgaja“, „Spindulys“, „Svirplys“, nes man jie labai gražūs. Paaiškinsiu Tau jų reikšmę. Sietynas yra lietuvių mitologijoje svarbus žvaigždžių spiečius. Atgaja – tai, kas atgijo ar atžėlė. Svirplys – toks naktimis svirpantis vabzdys.

Visa tai išsiaiškinusi, padariau išvadą, kad knygnešiai pirmieji paruošė sąlygas Lietuvos nepriklausomybei.

Pavargau berašydama. Nebeturiu jėgų perrašyti Tau pradžioje minėtą atmintinę, kurią darėme visa klasė. O gal dar įdomiau būtų, jei Tu pats ją parašytum, aš palyginčiau su savo atmintine.

Lauksiu laiško –

Goda

Sveika, Goda,

Tavo laišką skaičiau kartu su savo seneliu. Jis man papasakojo, ką pats žino apie Motiejų Valančių ir knygnešius. O paskui atsinešė iš savo kambario rankraštį: savo senelio rašytus prisiminimus apie tai, kaip Berise susikūrė „Vargdienio“ draugija. Draugiją įkūrė keturiolika lietuvių šeimų, kad galėtų daugiau laiko praleisti kartu ir galėtų vieni kitiems padėti bėdai ištikus. 1919–1920 metais draugija nusipirko mažą spaustuotę ir spintą, kurioje laikė lietuviškas knygas. Per Antrąjį pasaulinį karą visų draugijų veikla buvo sustabdyta ir po karo reikėjo susiburti iš naujo. Nauja draugija vadinosi „Nemunas“. Prie jos steigimo prisidėjo mano senelio tėtis. Vienas iš pirmųjų draugijos darbų – knygų rinkliava bendrai bibliotekai. Jau rašiau Tau, kad dabar savo draugijoje turime nemažą biblioteką, joje daugiausia lietuviškos knygos ir knygos apie Lietuvą. Senelis sako, kad lietuvių pagarba knygai susiformavo knygnešių laikais ir perduodama iš kartos į kartą net ir gyvenant ne Lietuvoje.

Senelis padėjo man atlikti Tavo užduotį.

Kokie asmenybės charakterio bruožai gali nulemti jos išskirtinį poveikį istorinėms aplinkybėms

1. Kad asmenybė būtų išskirtinė, reikia gabumų, darbštumo ir veiklumo, sugebėjimo sutarti, susikalbėti su įvairiais žmonėmis.
2. Istorijai poveikį daro tik tas, kas rūpinasi ne savimi, o savo tauta.
3. Didelius darbus atlieka tik tie žmonės, kurie nepakenčia neteisybės, prievartos.

Man patinka mano atmintinė. Manau, kad būtų gerai gyvenime ja vadovautis.

Jonas Leandras

1. Remdamasis Godos laišku, sudaryk Motiejaus Valančiaus kovos su girtuoklyste ir tamsumu veiksmų programą.
2. Apibūdink caro valdžios politiką Lietuvoje po 1863-ųjų metų sukilimo.
3. Kokias sąlygas Lietuvos nepriklausomybei paruošė knygnešiai?
4. Apie kokius knygnešių veiklos atgarsius Argentinoje savo laiške papasakojo Jonas Leandras?
5. Pasidomėk kokia nors istorine asmenybe. Ar jos gyvenimas patvirtina Jono Leandro teiginius apie išskirtinės asmenybės bruožus? Gal gali papildyti bruožų sąrašą? Pasidalyk savo tyrimo išvadomis su draugais.
6. Pasiruošk papasakoti draugams apie savo šeimos ryšius su giminėmis Lietuvoje ar kultūrine veikla toje šalyje, kur gyveni. Išklausyk draugų pasakojimų.
7. Klasėje arba namuose pažiūrėk (vėliau kartu su draugais aptark) režisieriaus Jono Trukano filmą „Knygnešys“: <http://filmasknygnesys.lt/>.

Kaip asmeninis pasirinkimas gali nulemti visos tautos ateitį?

Generalgubernatoriaus sumanymas

1864 metų birželio 5 dieną Michailas Muravjovas pasirašė raštą Vilniaus cenzūros komitetui:

„Siųsdamas lietuviško elementoriaus egzempliorių, spausdintą rusiškomis raidėmis, siūlau Komitetui nuo šio laiko būtinai laikytis taisyklės: nepraleisti spaudai nė vieno lietuviško elementoriaus, leisti juos spausdinti tik tada, kai jie bus perrašyti rusiškomis raidėmis pagal pridedamą pavyzdį.“

Birželio 10 dienos posėdyje Vilniaus cenzūros komitetas susipažino su šiuo Muravjovo raštu ir nutarė jį tiksliai vykdyti.

Pagal Vytautą Merkį

KAZYS BRADŪNAS Mano tėvo daraktorius

Apie kurį jis pasakojo taip:

Buvo jau senas.
Daug žinojo,
Mokėjo lenkiškai,
Lotyniškai.
Bet su mumis, vaikais,
Kalbėjo,
Skaitė,
Rašė
Tik lietuviškai.

O baigus pamokas,
Maldoj turėjome prisiekti,
Kad niekad į rankas neimsime
Maskoliškos maldaknygės.

Ir motinos tada
Priemenėje žegnojos,
Lyg būtų po mišių.

(Bradūnas 1990)

Generalgubernatorius – tai aukščiausiasis Rusijos caro pareigūnas tam tikrame krašte. Vilniaus generalgubernatoriumi prasidėjus 1983-ųjų metų sukilimui caras paskyrė Michailą Muravjovą. Jis pagarsėjo žiaurumu ir gavo Koriko pravardę.

AIDAS MARČĖNAS Mėnulyje niekas negyvena

Nepraeis gal net tūkstantis metų –
 Bus Mėnulyje pilna lietuvių.
 Po Mėnulį jie laipios be batų
 ir maldaus jie Mėnulio Dievulį:
 „Norim grįžti namo į Tėvynę –
 kur Šventoji, kur žemė šventa,
 kur mes esame pėdą įmynę,
 kai dar buvom viens kito greta.“

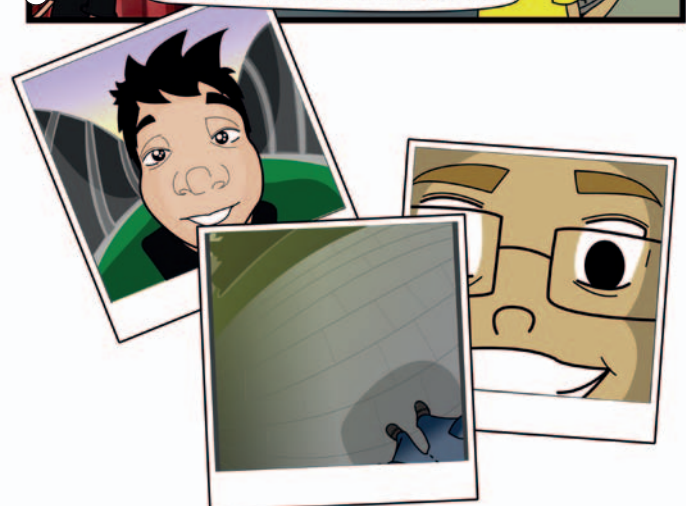
Po nakties pailsėt atsigulęs
 atsakys jiems Mėnulio Dievulis:
 „Ak, lietuviai, jūs mano lietuviai, –
 tik Mėnulyje jums ir vieta.
 Kas Tėvynę nuo jūsų apgynė?
 Kur ta jūsų Tėvynė? Dykynė,
 dykuma... Lietuva – pavogta.“

(Leonavičius, Marčėnas 2004)

1. Perskaitęs Michailo Muravjovo raštą Vilniaus cenzūros komitetui, savais žodžiais paaiškink, ko generalgubernatorius siekia. Pasvarstytk, koks jo tikslas.
2. Apibūdink Kazio Bradūno eilėraštyje vaizduojamą slaptos lietuviškos mokyklos mokytoją.
3. Kokiai prievartai pasiryžę didvyriškai priešintis mokytojas, motinos ir vaikai?
4. Kaip Kazio Bradūno eilėraštyje perteikta mintis, kad išlikti savimi yra svarbu?
5. Kur Aidas Marčėnas apgyvendina lietuvius?
6. Kokie Aido Marčėno eilėraščio lietuvių troškimai, norai?
7. Paprastai tėvynė ginama nuo ko nors iš išorės. Šiame eilėraštyje Mėnulio Dievulis teigia, kad nebuvo kam apginti Tėvynės nuo pačių lietuvių. Paaiškink, kaip supratai šią poeto mintį.
8. Kuo skaudus Aido Marčėno eilėraštis? Kuo svarbus poeto požiūriui suprasti eilėraščio pavadinimas? Kokios skaitytojo reakcijos, atsako poetas tikisi?
9. Remdamasis visais temos tekstais ir pokalbiais klasėje parašyk refleksiją: *Kaip tautinės tapatybės praradimas arba išsaugojimas priklauso nuo paties asmens pasirinkimo?*

Vietoj romano renkuosi reklamą!

1. Kam save priskirtum: tiems, kurie piktinasi reklamų įkyrumu, ar tiems, kurie žavisi jų išmone?
2. Kaip manai, ar keblu turėti žymaus žmogaus vardą ir pavardę?
3. Kokių keblumų dėl pavardžių sutapimo kilo Niekurneivai ir Visureivai?

Kas man yra lietuvių kalba?

Šioje temoje Tu:

- Rasi atsakymus į klausimus: *Kur galima atrasti visus lietuviškus žodžius? Kaip susikūrė bendrinė lietuvių kalba? Kokie yra kalbininkų Kazimiero Būgos ir Jono Jablonskio nuopelnai lietuvių kalbai? Ar paseno būtinybė kalbėti ir rašyti taisyklingai?*
- Turėsi progą pamokose pasikalbėti su draugais apie pastangas, valią ir užsispyrimą, būtinus mokantis kalbos, apie pasididžiavimo savo atkaklumu jausmą.

Žodynėlis

apjuokti – apjuokia, apjuokė: palaikyti juokų objektu, pašiepti. *Neapsijuok (nedaryk taip, kad iš tavęs žmonės juoktųsi).*

apsileisti – apsileidžia, apsileido: pasidaryti netvarkingam, nešvariam. *Tas žmogus nustojo skustis ir kirptis, apsileido.*

atmaina: pasikeitimas, permaina. *Oro atmaina. Daug atmainų mūsų gyvenime dabar matyti.*

įsiminti – įsimena, įsiminė: įsidėti į atmintį, įsidėmėti. *Visam gyvenimui įsiminiau jo veidą.*

kaityti – kaito, kaitė: keisti keičiant linksnį, asmenį, giminę ar skaičių. *Būdvardis kaitomas giminėmis, linksniais ir skaičiais.*

nuostolis: materialinė žala, netekimas, praradimas. *Audra padarė didelių nuostolių. Ankstyva jo mirtis buvo didelis nuostolis mokslui.*

perteikti – perteikia, perteikė: perduoti. *Savo skausmą perteikė grieždamas smuiku.*

sieti – sieja, siejo: teikti bendrumo, jungti į vienovę. *Teoriją reikia sieti su praktika. atsieti – atsieja, atsiejo – atvirkščia reikšmė žodžiui „sieti“.*

susišnekėti – susišneka, susišnekėjo: susikalbėti, vienam kitą suprasti kalbant.

tikėtis – tikisi, tikėjosi: turėti vilties, laukti. *Tikėjosi laiku sugrižti.*

vartoti – vartoja, vartojo: naudoti kuriam reikalui; vartoja žodžius, vaistus. *Tą kalbą vartoja nemažai žmonių. Savo kalboje vartoja daug priešodžių.*

Labas, Goda,

atsiprašau, kad ilgai nerašiau. Mokykloje mums buvo atostogos, todėl su mama buvau nuvykęs pas savo dėdę į Mar del Platą. Tai labai gražus miestas Atlanto vandenyno pakrantėje. Jūrų muziejuje apžiūrėjau tūkstančius kriauklių. Bet labiausiai man patiko leisti laiką su savo pusbroliais. O ką Tu paprastai veiki per atostogas?

Kai vėl prasidėjo pamokos, „Nemuno“ draugijoje mokytojas papasakojo mums apie *Lietuvių kalbos žodyną*. Yra išspausdinta 20 žodyno tomų, iš viso jis turi 22 000 puslapių.

Žodyne paaiškinta pusė milijono žodžių, jų paaiškinimams pavartota daugiau kaip 10 milijonų žodžių. Mokytojas sako, kad tai lietuvių kalbos žodžių lobynas. Čia surašyti visi žodžiai iš visų kada nors išleistų lietuviškų knygų. Be to, žodžius kalbininkai rinko ne tik iš raštų, bet ir kalbindami žmones. Jiems padėjo mokiniai ir studentai.

Tą žodyną galima aplankyti kaip kokio karaliaus išdo lobyną – *Lietuvių kalbos žodynui* yra paskirta internetinė svetainė. Jos adresas: www.lkz.lt.

Nenorėjau apsijuokti prieš kitus mokinius, todėl nepaklausiau mokytojo, ką reikia „rinkti žodžius“. Gal galėtum paklausti savo senelio?

Jonas Leandras

Sveikas, Jonai Leandrai,

mano senelis apsidžiaugė gavęs progą pakalbėti apie kalbininkus.

Kazimierui Būgai kilo mintis užrašyti visus lietuviškus žodžius

Senelis ypač žavisi Kazimieru Būga. Senelis sako, kad Būga gimė kalbininku. Tėvai ūkininkai leido sūnų mokytis, bet tikrai nemanė, kad jis studijuos kalbotyrą. Tokio mokslo jie net nebuvo girdėję, taigi negalėjo savo sūnaus paskatinti.

O Kazimierą nuo vaikystės traukė žodžiai. Iš pradžių jis tik klausėsi jų ir stengėsi įsiminti kuo daugiau, o vėliau ėmė juos užsirašinėti ant lapelių. Ilgainiui tų lapelių prisirašė tiek daug, kad skaičiavo juos ne vienetais, o svėrė pūdais – toks tuo metu buvo svorio matas. Būtent Kazimierui Būgai kilo mintis išleisti visų lietuviškų žodžių žodyną, kad nė vienas žodis nepasimestų. Juk kalba keičiasi, vieni žodžiai pamirštami, sukuriama nauji ar seni imami vartoti nauja reikšme. Keisčiausia, kad tai buvo spaudos draudimo metais – rinkti medžiagą žodynui jis pradėjo 1902-aisiais. Taigi Būga yra *Lietuvių kalbos žodyno* sumanytojas, jis paruošė ir išleido pirmąjį to žodyno sąsiuvinį, o antrąjį tik paruošė: staiga susirgo ir antrasis sąsiuvinis išėjo jau po jo mirties. Būgai mirus kurį laiką žodyno leidimas stabtelėjo. Vėliau kiti mokslininkai tęsė Kazimiero Būgos pradėtą darbą. Žodyną vėl nuo pirmo tomo ėmė leisti 1941 metais, o paskutinis dvidešimtas tomas išleistas 2002-aisiais.

Rinkti žodžius – tai užrašyti žodį ant lapelio, bet ne tik patį žodį. Reikia užrašyti visą sakinį, kuriame tas žodis buvo pavartotas. Dar reikia nurodyti, kokio amžiaus žmogus jį pasakė, iš kokios vietos tas žmogus kilęs, ar jis sėsliai gyveno, ar kilojosi iš vietos į vietą. Būtina pakalbinti tą žmogų, kad jis pasakytų kitą to žodžio linksnį – juk svarbu, kaip tas žodis kaitomas ir kaip kirčiuojamas – reikia pabraukti kirčiuotą skiemenį.

Apie Būgą senelis žino visokių istorijų. Žmonės pasakoja, kad sugrįžęs vasarą atostogų Būga susirinkus jaunimui, būdavo, pasikviečia mergaitę pašokti – su kai kuriomis šokdamas ilgokai pasikalba, o kai kurias skubiai pasodina ir kviečia kitą. Pasirodo, tai priklausė nuo mergaitės tarmės – kai kurias tarmes jis jau buvo ištyrinėjęs ir jam nebebuvo reikalo klausytis, kaip ta tarme kalbama. Arba klausia kas nors Būgos nuomonės apie naują lietuvišką romaną, o Būga atsako, kad visai neįdomus: skaitydamas jis neradęs nė vieno nežinomo žodžio. Liko pasakojimas, kaip Būga 1920 metais grįžo į Lietuvą iš Sibiro, kur profesoriavo Tomsko universitete. Rusijoje vyko pilietinis karas, keliauti buvo sunku, tekdavo persėsti iš traukinio į traukinį ir vienoje stotyje Būgai pavogė maišą, pilną žodyno kortelių. Vagis, aišku, neapsidžiaugė savo grobiu, o Būgai didžiulis nuostolis – sunaikintas kelerių metų darbas.

**Jonas Jablonskis
rūpinosi bendrine
kalba**

Dar senelis papasakojo apie Joną Jablonskį. Jis buvo lotynų ir graikų kalbų mokytojas. Caro valdžia neleido lietuviams, baigusiems aukštąjį mokslą, dirbti Lietuvoje – tokia buvo nutautinimo politika. Bet ir ne Lietuvoje dirbdamas Jonas Jablonskis spaudos draudimo metu labai daug nuveikė lietuvių kalbai.

Senelis parodė man Tarmių archyvo svetainę internete. Žinojau, kad Lietuvoje daug tarmių, bet neįsivaizdavau, kad tiek daug! Kai 1883-iais metais šviesuoliai pradėjo leisti pirmąjį lietuvišką laikraštį – „Aušrą“, vėliau „Varpą“, „Tėvynės sargą“ ir kitus, reikėjo susitarti dėl vienodos rašybos ir dėl gramatikos taisyklių. O kaip užrašysi vienodai skirtingų tarmių žodžius? Kiekvienai tarmei būtų reikėję atskiros abėcėlės ir net gramatikos! Jei taip būtų, aukštaitis nuo rytinio pakraščio ir žemaitis nuo pajūrio būtų turėję vieni kitų tarmės mokyti, kitaip nebūtų susišnekėję. Aišku, tai suprato jau pirmosios lietuviškos knygos autorius Martynas Mažvydas – jis buvo žemaitis, bet „Katekizmą“ parašė ne žemaitiškai. Taigi XIX amžiaus paskutiniaisiais dešimtmečiais skubiai reikėjo tokios rašomosios kalbos, kuri suvienytų skirtingomis tarmėmis kalbančius lietuvius. Jonas Jablonskis pasiūlė rašyti vakarų aukštaičių tarmę. Senelis man išvardijo daug priežasčių, dėl ko būtent tą tarmę išsirinko, bet aš visų neįsiminiau. Jei gerai supratau, ta tarmė mažiausiai keitėsi, ji yra tarsi kitų tarmių prokalbė ir todėl jai artimiausi pirmieji rašytiniai tekstai, ja sukurti K. Donelaičio „Metai“, ji yra gimtoji Jablonskio ir jo bendražygių – Jono Basanavičiaus ir Vinco Kudirkos – tarmė. Žodžiu, Jonas Jablonskis pasirinko tinkamai ir ėmė rūpintis rašto kalba: rašė ir leido lietuvių kalbos vadovėlius, skelbė spaudoje kalbos patarimus, redagavo spaudos leidinius ir knygas, kalbino šviesuolius versti į lietuvių kalbą geriausius pasaulinės literatūros kūrinius, o matematikus, gamtininkus rašyti visų mokslų

lietuviškus vadovėlius. Įdomu, kad Pranas Mašiotas pirmąjį matematikos vadovėlį lietuvių kalba parašė, kai lietuviškų mokyklų dar nebuvo. Tuo metu buvo manoma, kad svarbu suvienodinti rašomąją kalbą, o kalbės žmonės gimtąją tarmę. Bet kai susikūrus Lietuvos Respublikai bendrine kalba imta dėstyti mokyklose visus dalykus, netrukus miestuose išaugo karta, jokios tarmės nebemokanti.

Rita Miliūnaitė kalbą sieja su kalbėtojais Kazimieras Būga ir Jonas Jablonskis gyveno seniai. Turbūt dabar svarbiau, kokius darbus dirba ir kuo rūpinasi mūsų laikų kalbininkai. Galiu Tau ir apie tai parašyti, nes sekmadienį mama, močiutė ir aš kartu, viena kitai padėdamos virėme pietus. O senelis apsidžiaugė, kad mūsų rankos užimtos, o galvos laisvos, todėl skaitė mums straipsnį iš interneto dienraščio „Bernardinai.lt“. Gali pasiūlyti jį perskaityti savo mokytojui, jį atras tame dienraštyje pagal pavadinimą arba datą: Rita Miliūnaitė. „Kokie būsim mes patys, tokia bus ir lietuvių kalba“, 2010 metų birželio 9 diena. Tame straipsnyje žurnalistė Kristina Buidovaitė (2010) kalbina mokslininkę, kalbininkę Ritą Miliūnaitę. Aišku, kai senelis perskaitydavo įdomesnę mintį, tai pats įsiterpdavo su savo pastabomis, o ir mano mama su močiute daugeliu klausimų turėjo savo nuomonę. Dabar jau negalėčiau atskirti, kurios mintys priklauso mokslininkei, o kurios mano šeimai.

Kalba pasako, kas esi, koks esi, kuo gyveni Pirmiausia žurnalistė klausia, kokias šiuolaikines lietuvių kalbos problemas mokslininkė galėtų įvardyti. Bet Rita Miliūnaitė sako, kad nėra kalbos problemų, kurios neliudytų visuomenės, kuri ja kalba, problemų. Visko aš nesupratau, bet vienas sakinytis man labai patiko, tai paprasčiau senelio, kad man nukopijuotų ir atsiųstų. Todėl galiu Tau tiksliai pacituoti: „Kalba yra neatsiejama nuo tų, kurie ją vartoja. Ji labai greitai išduoda, kas esi, koks esi, kuo gyveni. Mes maitiname kalbą savo gyvastimi, savo minčių skaistumu ir nedorybėmis, mes jai klojame šilkinčius patalus, bet ir leidžiame šlaistytis pakiemiais.“

Kaip matai, mokslininkė net kelis dalykus pasako netiesiogiai. Niekas kalbai nekloja patalų, bet Tu turbūt supranti, ką ji turi omenyje.

O toliau žurnalistė paklausia apie rašymą internetinėje erdvėje be lietuviškų rašmenų. Mokslininkė papasakoja, kad įprotis rašyti šveplius elektroninius laiškus, komentarus ar žinutes susidarė tada, kai pirmieji kompiuteriai ar mobilieji telefonai dar neturėjo tinkamų kompiuterinių programų ir klaviatūrų. Taigi pirmieji vartotojai išmoko rašyti be lietuviškų raidžių. Dabar situacija pasikeitė, bet pirmieji vartotojai labai didžiavosi savo modernumu ir tam modernumui priskyrė ir rašymą be lietuviškų raidžių. Taigi rašymas be lietuviškų raidžių virto mada.

Rašyti lietuviškais rašmenimis yra garbės reikalas Mano mama pasišaipė, kad tokie raštininkai paprasčiausiai nemoka rinkti teksto lietuviškai, bet neprisipažįsta, kad tingi keisti įpročius, o randa visokių pasiteisinimų: neva taip greičiau, pigiau, į jų kompiuterius ar telefonus neįmanoma įsirašyti tinkamų programų. Mama sako, kad tai nėra rimtas

pasiteisinimas. Ji papasakojo, kad būdama Japonijoje galėjo labai pigiai nusipirkti planšetę, bet ta planšetė tik su japoniškais rašmenimis. Koks sveiko proto žmogus pirks prietaisą, kuriuo negalės naudotis, vien dėl to, kad jis pigus? Mano planšetė yra ne tik su lietuviškomis programomis, bet ir lietuviška klaviatūra: lietuviškos raidės išdėstytos tarp kitų lotyniškų rašmenų taip, kad būtų patogiu labai greitai rinkti tekstą. Mūsų mokykloje buvo surengtas konkursas, kas greičiausiai surinks lietuvišką tekstą. Aš užėmiau II vietą, o dalyvavo ir vyresnių mokinių.

Rita Miliūnaitė tame straipsnyje pasakoja, kad kartais gauna oficialių, bet šveplų laiškų iš valstybinių ar privačių įstaigų ir būna labai keblu, kai net siuntėjo pavadė be lietuviškų ženklų. Reikia žmogui paskambinti, o nežinai, kaip į jį kreiptis – ar jis Vezelis ar Vėželis? Mokslininkė davė ir kitų pavyzdžių, iš kurių visi juokėmės: skaito žmogus apie seselių teatrą ir stebisi, taip ir nesupratęs, kad kalbama apie šešėlių teatrą. Mokslininkė sako, kad oficialių raštų rašymas be lietuviškų rašmenų yra aiškus apsileidimo ženklas ir negarbės reikalas.

Bet šveplas rašymas turi neigiamų pasekmių net ir tada, kai vartojamas rašant draugams. Apie tas pasekmes kalbama straipsnyje, apie jas daugiausia ginčijosi senelis, močiutė ir mama. Tai sudėtingi dalykai, nežinau, ar tinkamai Tau paaiškinsiu. Vaikas išmoka rašyti be klaidų, kai įsimena, kaip atrodo parašytas žodis. Kai jis rašo, tas įsimintas vaizdinys iškyla jo sąmonėje. Kitaip sakant, rašymas tiesiogiai susijęs su regimąja atmintimi. Vaikui augant rašymo įgūdžiai virsta automatiniais: jis greitai, savaime rašo taip, kaip išmoko. Įsivaizduok, kas atsitinka, kai žmogus, net suaugęs, rašo ir skaito daug šveplų laiškų ar komentarų. Jo rašto įgūdžiai išklabinami, jis pradeda svyruoti, painiotis, nebežino, kaip rašyti. Be abejo, tai jį patį erzina, jis nenori išsидуoti, kad nemoka parašyti žodžio. Aš paklausiau, ar galiu daryti išvadą, kad be lietuviškų raidžių rašo tie, kurie nepasitiki savo rašymo įgūdžiais. Mano mama sako, kad būtent taip ir yra, kad tai ne mados, o neraštingumo dalykas. Mano močiutės nuomone, toks pasirinkimas netinkamas – žmogus pats save numoko, savo noru ilgainiui tampa beraščiu.

Dvirašytė kaip kalbos žaidimas

Dar tame straipsnyje kalbama apie elektroninį žargoną. Jis paplitęs ypač tarp jaunimo ir vaikų, nors iš savo atžalų jį perima ir tėveliai. Tai nėra šveplavimas, o mada pavirtęs supaprastintas kalbos užrašymo būdas. Jis kilo ir iš poreikio rašyti taip greitai kaip kalbama. Be to, jaunimas visada nori išsiskirti savo išvaizda, tartimi, intonacija ar net žodžiais, taigi žargoninis rašymas leidžia atpažinti į save panašius. Mokslininkė sakosi negalinti teigti, kad tai blogybė. Ji sako, kad reikia tikėtis, kad augdamas, bręsdamas žmogus daugiau veikia viešumoje, įgauna tam tikrą reikšmingumą ir savaime išauga iš žargono.

Mokslininkė straipsnyje duoda žargoninio vartojimo pavyzdžių. Paprasčiau, kad senelis nukopijuotų ir šią pastraipą. Taigi įrašau Tau antrą citatą iš straipsnio:

„Lietuvių elektriniame žargone žodžiai trumpinami, kartais paliekant tik priebalses, ir sutartinai vartojami dažnesni žodžiai įgauna netradicinį, bet ilgainiui

daugeliui tokių rašytojų lengvai atpažįstamą pavidalą: *nzn* „nežinau“, *db* „dabar“, *lb* „labai“, *kdl* „kodėl“. Kai kurių žodžių rašyba keičiama kitokiu būdu – ir artinama prie tarimo, ir paįmantraujama: *gereu*, *kejstas*, *wisi*, *textas*. Jausmai reiškiami įvairiausiais jausmaženkliais (šypsnelėmis ir pan.). Ir, žinoma, viskas atmiešta anglybėmis (*sorry*, *nice*, *respect*, *OK...*), gerokai rečiau rusybėmis (*mldc*). Tai tik keli šios elektroninės atmainos, lietuvių kalbininkų dar ne kažki kiek iširtos, požymiai.“

Mokslininkė savo straipsnyje vartoja naujadarą, kuris man iš pradžių pasirodė kiek juokingas: dvirašystė (palygink su dvikalbyste). Jei gerai supratau, Rita Miliūnaitė tuo terminu atkreipia dėmesį, kad paauglys ar jaunuolis turi ne tik nujausti, bet sąmoningai suprasti, kada jis rašo žargonu, o kada vartoja taisyklingą kalbą – žargonas neturi tapti vienintele jo išmokta rašto kalba. Žmogus turi suvokti, kad pats prisidėmė dvirašystę. Ar toks reiškinys pavojingas, mokslininkė negali pasakyti – tai nėra senas dalykas, žinučių ir jaunimo pokalbių svetainių rašytojai dar netapo solidžiais asmenimis, dar neįmanoma iširti, kokį poveikį jų kalbai dvirašystė daro.

1. Kaip manai – ar Jonas Leandras puikiai praleido savo atostogas? Kaip Tau patinka leisti laiką per atostogas?
2. Kodėl mokytojas pavadino *Lietuvių kalbos žodyną* lietuvių kalbos lobynu?
3. *Lietuvių kalbos žodyno* svetainėje pabandyk rasti kokio nors žodžio, pavartoto šiame tekste, reikšmę. Pasidalyk savo patirtimi: kokį linksnį ir asmenį reikia užrašyti į paieškos langelį? Kaip pavyko atsirinkti reikiamą reikšmę?
4. Kokie K. Būgos asmenybės bruožai ir biografijos faktai leidžia daryti išvadą, kad jis „gimė kalbininku“?
5. Kokia informacija apie žodį svarbi renkant žodynui medžiagą ne iš rašytinių šaltinių, o iš žmonių kalbos?
6. Žymūs žmonės paprastai taip išsiskiria iš aplinkos, kad virsta pasakojimų apie juos herojais. Kuris pasakojimas apie Būgą Tau pasirodė įdomiausias? Kodėl?
7. K. Būga pradėjo darbą, kurį vėliau tęsė kelios kartos kalbininkų. Kuo jų darbas mums visiems svarbus?
8. Kokie J. Jablonskio nuopelnai Lietuvai ir lietuvių kalbai?
9. Kokie J. Jablonskio charakterio bruožai leido jam įgyvendinti savo tikslus?
10. Rask pirmąją citatą iš pokalbio su kalbininke Rita Miliūnaite ir paaiškink jos prasmę.
11. Kokių kalbinių nesusipratimų, kylančių iš rašymo be lietuviškų raidžių, pateikia mokslininkė?
12. Kokias rašymo be lietuviškų rašmenų priežastis savo laiške nurodo Goda?
13. Apie kokias rašymo be lietuviškų rašmenų pasekmes kalbama laiške?
14. Kokios yra elektroninio rašymo žargonu priežastys?
15. Koks reiškinys vadinamas „dvirašyste“?
16. Patyrinėk žinučių ar pokalbių svetainių žargoną. Pasirink pavyzdžių. Pasidalyk su draugais ir mokytoju savo tyrimo išvadomis.
17. Pasikalbėk su draugais ir mokytoju apie savo rašymo elektroninėmis priemonėmis įgūdžius ir jų prasmingumą.

Kodėl žmonės visais amžiais rūpinosi gimtąja kalba?

MIKALOJUS DAUKŠA Prakalba į malonųjį skaitytoją

Kurgi, sakau, pasaulyje yra tauta, tokia prasta ir niekinga, kad neturėtų šių trijų savų ir tarsi įgimtų dalykų: tėvų žemės, pa-pročių ir kalbos? Visais amžiais žmonės kalbėjo savo gimtąja kalba ir visados rūpinosi ją išlaikyti, turtinti, tobulinti ir gražinti. Nėra to-kios menkos tautos, nėra tokio niekingo žemės užkampio, kur ne-būtų vartojama sava kalba. Tąja kalba paprastai visi rašo įstatymus, jąja leidžia savosios ir svetimų tautų istorijas, senas ir naujas, jąja aptaria visus valstybės reikalus, ją gražiai ir padoriai vartoja visokiais atvejais Bažny-čioje, tarnyboje, namie. Pati prigimtis visus to moko ir kiekvienas beveik iš motinos krūties įgauna potraukį į savąją kalbą – ją mielai vartoti, išlaikyti ir propaguoti.

Ne žemės derlumu, ne drabužių skirtingumu, ne šalies gražumu, ne miestų ir pilių tvirtumu gyvuoja tautos, bet daugiausia išlaikydamos ir vartodamos savo kalbą, kuri didina ir išlaiko bendrumą, santaiką ir brolišką meilę. Kalba yra bendras meilės ryšys, vienybės motina, pilietiškumo tėvas, valstybės sargas. Sunaikink ją – sunai-kinsi santaiką, vienybę ir gerovę. Sunaikink ją – užtemdysi saulę danguje, sumaišysi pasaulio tvarką, atimsi gyvybę ir garbę.

Visa tai sakau ne tam, kad peikčiau kitų kalbų mokėjimą ir vartojimą (tai visa-dos visų žmonių buvo ir tebėra vertinama ir giriama), ypač lenkų kalbos, kuri, mūsų Didžiajai Kunigaikštystei mielai susijungus su garsinga Lenkijos valstybe, virto lyg ir gimtąja. Aš tikrai smerkiu mūsų gimtosios lietuvių kalbos apleidimą...

(Elektroninė lietuvių kalbos ir literatūros chrestomatija 11–12 klasei 2012)

Mikalojus Daukša – kunigas, humanistas, vienas lietuvių raštijos kūrėjų LDK. Didžiausias gimtosios kalbos teisių gynėjas XVI a.

1. Kokius tautos požymius Mikalojus Daukša išvardija ištraukos pradžioje?
2. Kokias gimtosios kalbos vartojimo sritis nurodo autorius? Išsirašyk jas. Kokią išvadą siūlytum?
3. Rask ir pacituok sakinį, kuriuo atskleidžiama mintis, kad žmogaus santykis su gimtąja kalba yra prigimties nulemtas.
4. Rask ir pacituok sakinius, kuriais autorius teigia, kad gimtoji kalba nulemia tautos sutarimą, sugyvenimą.
5. Ką autorius teigia apie kitų kalbų mokymąsi?
6. Pasirink labiausiai patikusias mintis ir perskaityk balsu.
7. Paaiškink „Prakalbos“ tikslus.
8. Pasvarstyk, kurios Mikalojaus Daukšos mintys Tave sujaudino ar atrodė itin įtaigios.
9. Pasiruošk pokalbiui su draugais ir mokytoju apie tai, kokių minčių dėl savo paties kalbos kilo skaitant šios temos tekstus.
10. Papasakok apie tai, kokių sunkumų kyla mokantis kalbos, ir apie laisvės jausmą, kurį suteikia kalbos įgūdžiai.

1. Kokių istorinių įvykių liudininkais leido pabūti „virtualūs akiniai“?
2. Ką berniukai suprato apie to laiko žmonių ryžtą?

Ką man reikia būti piliečiu?

Šioje temoje Tu:

- Rasi atsakymus į klausimus: *Kaip valstybė sudaro sąlygas išsaugoti per amžius išsiugdytas vertybes? Kaip lietuviai XX a. dukart atsikovojo teisę turėti savo valstybę? Kuo Lietuvos valstybė svarbi ne tik tėvynėje, bet ir išeivijoje gyvenantiems lietuviams? Kokie kūriniai sieja visus lietuvius, išreiškia visos tautos vertybines nuostatas?*
- Turėsi progą pasvarstyti apie tai, kodėl piliečiai turi įsitraukti į valstybės valdymą ir siekti socialinio teisingumo.
- Pasikalbėsi su draugais ir mokytoju apie įsipareigojimą ne tik Lietuvai, bet ir tai valstybei, kurioje gyveni.

Žodynėlis

atodrėkis: atšilimas po šalčio, atlydis, kai atleidžia šaltį, atidrėksta sniegas;
atidrėkti – atidrėksta, atidrėko: pasidaryti drėgnam.

giedoti – **gieda**, **giedojo**: 1. traukti giesmę, iškilmingai dainuoti. *Sugiedojo himną.* 2. čiulbėti. *Nuo pat ryto giedojo paukščiai.* **Giesmė**: iškilminga arba religinio turinio daina; paukščio suokimas, čiulbėjimas.

iškilmės: žymaus įvykio šventimas; iškilmingos apeigos; **iškilmingas**, **iškilminga**: šventiškas, su iškilmėmis daromas. *K. Donelaičio jubiliejaus iškilmės buvo įspūdingos.*

orus, ori: turintis vidinės pagarbos, jaučiantis savo vertę. *Poemoje vaizduojami baudžiauninkai yra orūs, pasitikintys savimi.*

paklusti – **paklūsta**, **pakluso**: pasidaryti klusniam, nusileisti, paklaustyti. *Nesipriešindami pakluso mokytojui.*

prarasti – **praranda**, **prarado**: netekti, nustoti. *Iš išgąsčio balsą prarado.*

siausti – **siaučia**, **siautė**: 1. nevaldomai viešpatauti, savivaliauti. *Toje apylinkėje siautė plėšikai.* 2. lakstyti, išdykauti. *Vaikai taip siautė, kad sunku buvo susikalbėti.*

stengtis – **stengiasi**, **stengėsi**: dėti jėgas, siekiant ką padaryti. *Stengiuosi laiku ir gerai atlikti darbą.* **pastangos**: jėgų įtempimas, stengimasis. *Didžiausiomis pastangomis pavyko nugalėti.*

sutelkti – **sutelkia**, **sutelkė**: surinkti, sukoncentruoti; sukviesti talką. *Kariuomenę sutelkė prie sienos.*

tižti – **tyžta**, **tižo**: skysti, šlapti. *Nuo lietaus patižo žemė.*

Sveika, Goda,

rytoj Vasario 16-oji. Noriu pats pirmas Tave pasveikinti, todėl rašau iš vakaro. Gerai, kad rytoj sekmadienis. Kitais kartais mums tai darbo diena, o šįkart galėsime šventei skirti visą dieną. Anksti rytą man bus dar viena repeticija. Vidurdienį turėsime svečių iš Lietuvos ir Buenos Airių. Pasikviesime taip pat savo draugus ir kaimynus. Bus iškilmingų kalbų, sveikinimų, žiūrėsime filmą apie Lietuvą, o vakare laukia didelis koncertas. Aš šoku liaudies šokių ansamblyje, o mano mama ir tėtis dainuoja chore. Šventę pradedame Lietuvos himnu: jį visi kartu giedame lietuviškai, net ir tie, kurie lietuviškai nemoka. Nors mano mama neturi lietuviškų šaknų, ji labai gražiai taria himno žodžius. O baigdami visi kartu sugiedame Maironio „Lietuvą brangią“. Mokytojas pasakojo, kad sovietmečiu Lietuvoje buvo draudžiama giedoti „Tautišką giesmę“, todėl ją atstojo ši daina. Aš ją moku. Nors melodija man vietomis per sunki, bet stengiuosi pritarti giedantiems. Tiesą sakant, man ne visai aišku, kodėl kas nors draudžia giedoti himną. Ir kodėl žmonės tam draudimui paklūsta.

Būtinai atsiųsiu Tau nuotraukų iš mūsų šventės. Nelabai įsivaizduoju, kaip švenčiate Lietuvoje. Mes visada švenčiame Vasario 16-ąją vasarą, o pas jus tuo metu žiema. Nežinau, ar Tu mėgsti šaltį. Senelis sako, kad žiemą Lietuvoje šviečia saulė tik tada, kai labai šalta. O jeigu atodrėkis, tai sniegas tyžta ir tenka braidyti po balas. Bet nežinau, ar tai tiesa – juk jis pats niekada nebuvo Lietuvoje ir nėra matęs sniego.

Linksmos šventės, net jei Lietuvoje siaustų pūga –

Jonas Leandras

Sveikas, Jonai Leandrai,

šiandien Goda parodė man Tavo laišką. Laiške Tu prisipažįsti, kad negali įsivaizduoti, ką reiškia gyventi kitos valstybės pavergtiems. Jaučiu, kad ir Goda nelabai supranta. Dar ji nelabai supranta, kodėl Tu, Argentinos pilietis, šventi Lietuvos Nepriklausomybės šventę. Pabandyčiau paaiškinti jums abiem.

Žmogaus gyvenimas pats savaime yra vertybė, bet tėvynė suteikia dar papildomą prasmę. Kiekvienas žmogus turi savo asmeninę istoriją, kuri virsta tautos istorijos dalimi. Valstybė sudaro sąlygas bendrai tautos patirčiai išsaugoti ir atskirų žmonių veiklai sutelkti. Ir kol yra Lietuvos valstybė, kad ir kur gyventų lietuviai ar jų vaikai, jie yra bendrijos, vadinamos lietuvių tauta, dalis.

Kaip istorinė patirtis išmokė mus branginti laisvę

XX a. Lietuva dukart atkūrė nepriklausomą valstybę: 1918-ųjų vasario 16 dieną ir 1990 kovo 11-ąją. Taigi dukart buvome laisvę praradę. Niekas nesileidžia įkalinamas savo valia, todėl kitą tautą galima valdyti tik smurtu. Pavergėjams nerūpi nei žmonių, nei krašto, tik jų pačių gerovė. Daug skriaudų patyrė lietuvių tauta iš carinės Rusijos, kuri su Prūsija ir Austrija pasidalijo Abiejų Tautų Respubliką. Rusija turėjo specialius baudžiamuosius kazokų būrius bet kokiam pasipriešinimui

numalšinti. Kazokai garsėjo savo žiaurumu. Pirmojo pasaulinio karo metais Lietuvą okupavo kaizerinė Vokietija. Šie okupantai begėdiškai siaubė žmones ir kraštą: iš žmonių atimdavo visą derlių ir gyvulius, iškirto ir išsivežė miškus. Bekariaudamos Rusija ir Vokietija nusilpo ir 1918 metais lietuviai atkūrė savo valstybę. Jie ginklu ją apgynė nuo bolševikų ir baltagvardiečių, tik Lenkija atsirežė sau Vilnių ir Vilniaus kraštą. Lietuvos Respublika su sostine Kaunu gyvavo dvidešimt dvejus metus. Ją kūrė ne tik lietuviai, bet ir nuo seno čia gyvenantys žydai, rusai ir lenkai. Jaunai valstybei kuriantis reikėjo ne tik įvairių sričių specialistų, diplomatinės patirties, bet ir lėšų. Esame dėkingi ir savo išėiviams už indėlį į Lietuvos Respublikos kūrimą.

Sovietų Sąjunga (toks buvo naujasis Rusijos imperijos pavadinimas) ir nacistinė Vokietija sukėlė Antrąjį pasaulinį karą, virtusį baisia visų tautų nelaimė. Iš pradžių Lietuvą okupavo Sovietų Sąjunga. Nors ji skelbėsi atnešusi laisvę darbo žmonėms, labai greit paaiškėjo, kad siekia tik vieno – sunaikinti lietuvių tautą. Toks pats likimas laukė mūsų kaimynų latvių ir estų. Stalinui nepavyko įgyvendinti savo planų tik todėl, kad prasidėjo Sovietų Sąjungos ir nacistinės Vokietijos karas. Lietuvą okupavo naciai. Jie išžudė beveik visus Lietuvoje gyvenusius žydus, o lietuviams skyrė vergų dalią. Ir Stalino, ir Hitlerio režimai buvo liguistos sąmonės sukurti, tos valstybės buvo viena į kitą panašios ir kovojo prieš patį žmoniškumą. Stalinas pasirodė esąs gabesnis politikas, todėl laimėjo karą ir išplėtė savo teritoriją.

Aš gimiau 1945 metų gegužės 9-ąją. Tą dieną kapituliavo Vokietija, ir Europa šventė pergalės dieną. Tėtis man pasakojo, kad Lietuva tą dieną gedėjo – lietuviai jau žinojo, ko galima tikėtis iš Stalino. Mano tėtis net apsiverkė, kad man, jo sūnui, teks gyventi tokiomis vergiškomis sąlygomis. Tėvo brolis, mano dėdė, išėjo į mišką, tapo partizanų ir žuvo kovodamas už tėvynę. Jam atrodė garbingiau mirti kovojant negu tremiamam į Sibirą ar lageryje. Pirmąjį pokario dešimtmetį lietuvių kultūra Lietuvoje buvo ne kuriama, o naikinama. Lietuvių kultūrą tuo metu kūrė išėiviai.

Stalinui mirus jo sukurtas režimas pakeitė taktiką, nusprendė, kad neapsimoka visų pavergtų žmonių išžudyti – tegu dirba ir kuria imperijos gerovę. Režimo rėmėjai tikėjosi, kad užaugusi nelaisvėje karta nežinos, kas yra laisvė. Jie labai suklydo: 1990 metais tauta vėl atkūrė savo valstybę.

Kodėl Lietuvos valstybė svarbi visiems lietuviams

Lietuva – vienintelė vieta pasaulyje, kur visa viešoji erdvė yra lietuviška. Seime, Vyriausybėje, teismuose, mokyklose, moksle, teatruose, televizijoje ir radijuje, transporte, kariuomenėje, policijoje – visur vartojama lietuvių kalba, ja leidžiamos knygos. Mums tai labai svarbu, nes patyrėme, kas tai yra žmonių persekiojimas dėl gimtosios kalbos.

Teisė įvardyti viską, kas yra pasaulyje, savo gimtąja kalba mums neatskiriama nuo laisvės, nuo buvimo savimi. Tik laisvas ir orus žmogus gali būti teisingas. Mūsų himne įrašyti žodžiai, kad meilė tėvynei skatina kurti ją šviesią ir rūpintis visų čia gyvenančių žmonių gerove. Tai nėra taip lengva. Labai ilgai gyvenome iškreiptame pasaulyje, ne taip lengva atsitiesti. Mes vis dar mokomės valdyti valstybę, laikytis

įstatymų, ginti savo piliečius. O ginti būtina ne tik sienas, bet ir žmonių galvas ir širdis: nuo reklamų, skatinančių besaikį vartojimą, tuštybę ar priklausomybes, nuo egoizmo ir pykčio, kylančių iš tamsumo.

Gerbdami ir brangindami savo kalbą mes pripažįstame ir kitų tautų teisę mokytis vaikus gimtąja kalba. Lietuvoje yra valstybinių mokyklų, kuriose dėstoma lenkų ar rusų kalbomis, nes mes norime būti teisingi ir kitų tautų žmonėms, kurie gyvena Lietuvoje ir kuria jos gerovę.

Nemaža dalis lietuvių pasklidę po visą pasaulį. Dažnai jie virsta tarpininkais mums bendraujant su kitomis tautomis ir valstybėmis. Visi kartu mokomės gyventi didelėje, įvairioje, nuostabioje planetoje vardu Žemė. Matome, kiek daug čia gyvena tautų, kokiais skirtingais būdais jos siekia laimės. Kiekviena tauta myli savo kraštą, iš tos meilės semiasi jėgų daryti didelius ir kilnius darbus. Bet tai įmanoma tik būnant laisviems. Todėl tautos vienijasi į pasaulio tautų bendriją, kad niekam nebūtų leidžiama gyventi kitų sąskaita.

Vasario 16-oji yra šventė, kai apmąstome sąsajas su savo tauta, savo savitumą ir priklausymą pasaulio tautų bendrijai. Džiaugiuosi, kad ši šventė yra bendra mūsų šeimų šventė. Tavo senelį aš pasveikinau atskiru laišku, bet prašau ir Tavęs perduoti jam kuo nuoširdžiausius mano linkėjimus. Žadėjai Godai atsiųsti nuotraukų iš jūsų šventės – laukiu jų ir aš –

Godos senelis

1. Apie kokią šventę kalba Jonas Leandras savo laiške?
2. Kaip ją švenčia Beriso lietuviai?
3. Ką žino Jonas Leandras apie žiemą? Pasidalyk savo patirtimi: kuo nuostabi metų laikų kaita?
4. Kaip dar vadinamas Lietuvos himnas?
5. Kas ir kokiomis aplinkybėmis draudė lietuviams giedoti himną?
6. Kodėl Jonui Leandruui sunku tuo patikėti? Ką sunku suprasti ir Godai, ir Jonui Leandruui?
7. Ką giedodavo lietuviai, kai himną giedoti buvo draudžiama? Ką tai liudija?
8. Kaip Godos senelis paaiškina valstybės svarbą tautai?
9. Kokius istorinius įvykius mini Godos senelis, pasakodamas Lietuvos pavergimo ir išsilaisvinimo istoriją?
10. Kokie istoriniai įvykiai nulėmė Godos senelio artimųjų likimą?
11. Kuo panašūs buvo visi Lietuvos pavergėjai?
12. Kodėl pavergėjams nepavyko įgyvendinti savo tikslų?
13. Kodėl reikšminga tai, kad viešoji erdvė Lietuvoje yra lietuviška?
14. Kokius pilietinius tikslus Lietuvos piliečiams kelia savo laiške Godos senelis?
15. Kokius pasaulio tautų sugyvenimo principus mini laiške Godos senelis?
16. Kas vienija po visą pasaulį pasklidusius lietuvius?
17. Paieškok pavyzdžių, kaip išeiviai prisidėjo ir prisideda prie Lietuvos gerovės.

Kodėl kai kurie kūriniai svarbūs kiekvienam lietuviui?

VINCAS KUDIRKA Tautiška giesmė

Lietuva, Tėvyne mūsų,
Tu didvyrių žeme,
Iš praeities Tavo sūnūs
Te stiprybę semia.

Tegul Tavo vaikai eina
Vien takais dorybės,
Tegul dirba Tavo naudai
Ir žmonių gėrybei.

Tegul saulė Lietuvoj
Tamsumas prašalina,
Ir šviesa, ir tiesa
Mūs žingsnius telydi.

Tegul meilė Lietuvos
Dega mūsų širdyse,
Vardan tos Lietuvos
Vienybė težydi!

Teksto ir muzikos autorius Vincas Kudirka

MAIRONIS Lietuva brangi

Graži tu, mano brangi tėvyne,
Šalis, kur miega kapuos didvyriai:
Graži tu savo dangaus mėlyne!
Brangi: tiek vargo, kančių prityrei.

Kaip puikūs slėniai sraunos Dubysos,
Miškais lyg rūta kalnai žaliuoja;
O po tuos kalnus sesutės visos
Griaudžiai malonias dainas ringuoja.

sraunos Dubysos – sraunios Dubysos
griaudžiai – graudžiai
ringuoti – dainuoti tęsiant gaidą

Ten susimąstęs tamsus Nevėžis
Kaip juosta juosia žaliąsias pievas;
Banguoja, vagą giliai išrėžęs;
Jo gilią mintį težino Dievas.

Kaip puikūs tavo dvarai, tėvyne,
Baltai iš sodų žalių bekyšą!
Tik brangią kalbą tėvų pamynę
Jie mūsų širdis mažai ką riša.

Kaip linksma sodžiuos, kai vyturėlis
Jaukiai pragysta, aukštai iškilęs,
Ar saulė leidžias, ir vakarėlis
Ramumą neša, saldžiai nutilęs.

Bažnyčios tavo ne tiek gražybe,
Ne dailės turtais, ne auksu žiba;
Bet dega meilės, maldos galybe,
Senujų amžių gyva tikyba.

Kai ten prieš sumą visi sutarę
Griaudžiai užtraukia „Pulkim ant kelių“,
Jausmai bedievio vėl atsidarę
Tikėti mokos nuo tų vaikelių.

Graži tu, mano brangi tėvyne,
Šalis, kur miega kapuos didvyriai!
Ne veltui bočiai tave taip gynė,
Ne veltui dainiai plačiai išgyrė!

(Maironis 1987)

sodžius – kaimas
suma – mišios
nuo tų vaikelių – iš tų vaikelių
bočius – senelis, protėvis

„Pulkim ant kelių“ – poeto Antano Strazdo sukurta giesmė, 1814 metais išspausdinta rinkinyje „Giesmės svietiškos ir šventos“ ir iki šiol tebegiedama prieš mišias.

1. Į ką kreipiamasi Vinco Kudirkos „Tautiškoje giesmėje“?
2. Kas teikia lietuviams stiprybės? Ko „tėvynės vaikai“ turi savo gyvenime siekti? Kas vienija visus Lietuvos žmones?
3. Kuo grožisi Maironis eilėraštyje „Lietuva brangi“?
4. Ką iš eilėraščio sužinome apie Lietuvos gamtovaizdį?
5. Ką iš eilėraščio sužinome apie Lietuvos žmonių būdą?
6. Ką poetas jaučia Tėvynei? Dėl ko brangi tėvynė?
7. Išmok eilėraštyje atmintinai.
8. Paaiškink savais žodžiais, kas yra giesmė, himnas.
9. Kokias panašias mintis ir jausmus atrandame Vinco Kudirkos „Tautiškoje giesmėje“ ir Maironio eilėraštyje „Lietuva brangi“? Kas abiem poetams Tėvynėje yra reikšminga ir svarbu?
10. Kuo Lietuvos valstybės buvimas svarbus visiems lietuviams ir jų vaikams, kad ir kur jie gyventų?

KETVIRTA DIENA, JIS
KLAIDŽIOJA PO
MIESTĄ. SLEPIASI NE
TIK NUO KAREIVIŲ,
JIS BIJO KIEKVIENO
ŽMOGAUS.

1

PENKTA DIENA, AUSYSE
SKAMBA MOTINOS BALSAI, JI
LIEPIA BĖGTI NEATSIGRĖŽIANT,
KAD IR KAS NUTIKTŲ.

2

IR TIK TRA-
TATATAAAA...

3

EI, VISUREIVA,
ŽIŪRĖK, JUK
TAI
NIEKURNEIVA!

4

NIEKURNEIVA,
BROLAI, ČIA MES!

5

AŠ BĖGAU NEATSI-
GRĖŽDAMAS. BET VISKA
GIRDĖJAU. VISUREIVA, AŠ
NEBETURILU ŠEIMOS...

6

MUMS LABAI GAILA TAVO ARTIMŲJŲ. BET TU
GYVAS! MES DABAR BŪSIM TAVO ŠEIMA.

7

8

EIME SU MUMIS!

1. Papasakok apie Niekurneivos padėtį ir jauseną.
2. Kodėl šioje situacijoje gyvybiškai svarbi draugų pagalba?

Kodėl tai ir mano skausmas?

Šioje temoje Tu:

- Rasi atsakymus į klausimus: *Kokie Antrojo pasaulinio karo padariniai Lietuvai? Kaip Lietuva patyrė Sovietų Sąjungos ir nacistinės Vokietijos režimų nežmoniškumą? Kaip Holokaustą mums primena du menininkai – Abraomas Suckeveris ir Samuelis Bakas?*
- Turėsi progą pamąstyti, kodėl negali likti abejingas, kai prisimenamas praeities kartų išgyventas skausmas.

Žodynėlis

apimti – apima, apėmė: 1. apkabinti. *Rankomis jo neapimsi.* 2. aprėpti. *Ta apylinkė apima dešimt kaimų.* 3. persmelkti. *Mane apėmė baimė.*

kurstyti – kursto, kurstė: perkeltine prasme raginti, skatinti ką nors veikti. *Kurstė brolių prieš brolių.*

nukentėti – nukenčia, nukentėjo: patirti nuostolį, žalą, nuoskaudą. *Nukentėjo nuo karo.*

pakerėti – pakeri, pakerėjo: užburti, sužavėti. *Ragana jį apkerėjo. Daina iš karto pakeri skaitytojus.*

pareikšti – pareiškia, pareiškė: oficialiai žodžiu ar raštu pranešti. *Ji pareiškė savo teises į palikimą.*

plisti – plinta, plito: skliti į platumą. *Ši liga plinta oru.*

primygtinai: atkakliai, užsispyrus. *Primygtinai reikalauti išvesti kariuomenę.*
primygti – primyga, primygo: perkeltine prasme tai priversti, prispirti ką nors daryti. *Tėvas primygo dukterį prie darbo.*

skleisti – skleidžia, skleidė. *Išsiskleidė žiedų pumpurai. Skleidžia gandas.*

sklisti – sklinda, sklido: plisti, skleisti ore, erdvėje. *Šviesa sklinda greičiau negu garsas.*

skriauda: neteisingas su kuo pasielgimas, nuoskauda; **skriausti** – skriaudžia, skriaudė: daryti skriaudą ar žalą. *Skriaudą sunku užmiršti. Jis toks, kad vabalėlio nenuskriaus.*

smelktis – smelkiasi, smelkėsi: veržtis, lįsti; skverbtis. *Pro plyšius smelkėsi šaltis.*

trapus, **trapi**: 1. greitai lūžtantis, lengvai trupantis, byrantis į gabalėlius. *Jo trapūs kaulai.* 2. reikalaujantis daug priežiūros, opus. *Ji tik atrode trapi, o iš tiesų turėjo tvirtą valią.*

Labą dieną, Godos seneli,

ačiū Jums už laišką. Dabar man daug lengviau suprasti pasakojimus apie senelio senelį. Atvykęs į Argentiją jis tikėjosi užsidirbti pinigų ir sugrįžti į Lietuvą, bet prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas. Kurį laiką jis neturėjo žinių iš Lietuvos. Tuo metu Berise pastatė didelį mėsos konservų fabriką – JAV kariuomenei reikėjo daug konservų. Mano senelio senelis gavo darbą to fabriko šaldytuve. Juk jis buvo iš šiaurės ir nebijojo šalčio. Netrukus vedė ir dirbo po dvi pamainas, kad galėtų savo šeimai pastatyti namą: baigiantis karui jam gimė trečiasis vaikas – duktė. 1918 metais jį pasiekė žinia apie kuriamą Lietuvos Respubliką. Jo brolis buvo Lietuvos kariuomenės savanoris, pasižymėjo mūšyje prie Giedraičių ir buvo apdovanotas už drąsą. Proprosenelis susiruošė grįžti į Lietuvą su šeima, bet sužinojo, kad Lietuvoje nėra didelių fabriku, kuriuose jis galėtų dirbti, o pinigų žemei nusipirkti ir ūkininkauti jis neturėjo. Proprosenelis tikėjosi, kad bent jau jo vaikai sugrįš į Lietuvą. Viltys neišsipildė, nes prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. „Koks aš laimingas, – sakydavo proprosenelis savo vaikams, – kad nė vienas iš jūsų nepatyrėte, kas yra sovietų ir nacių okupacija.“ Man jo žodžius perdavė senelis. Kažkodėl senelis man nenori pasakoti apie karą ir pokarį Lietuvoje. Jis sako, kad gali klysti vertindamas, todėl pasiūlė pasiklausti Jūsų. Gal Jūs sutiktumėte man paaiškinti, kodėl senelis verkia skaitydamas to meto žmonių prisiminimus? Būčiau labai dėkingas –

Jonas Leandras

Sveikas Jonai Leandrai,

džiaugiuosi, kad Tau rūpi skaudžios istorijos pamokos. Pasakoti apie jas man sunku, bet gerai žinau: nesidomėdama istorija, žmonija nepasimoko ir vėl kartoja senas klaidas. Todėl privalau Tau papasakoti.

Pirmojo pasaulinio karo pasekmės

Tiesioginė Pirmojo pasaulinio karo pasekmė yra Vasario revoliucija ir Spalio bolševikinis perversmas Rusijoje. Bolševikai išžudė milijonus žmonių, paskelbę juos klasiniais priešais.

Kai išnaudotojų klasių nebeliko, ėmė ieškoti savo režimo priešų, kad galėtų žudyti toliau. Ukrainoje jie sukėlė badą ir numarino apie 10 milijonų valstiečių. Paskui ėmė naikinti kitas tautas: Krymo totorius, čečėnus... Sąrašas būtų ilgas. Tuo metu Vokietijoje į valdžią atėjo naciai: manau, kad tai irgi Pirmojo pasaulinio karo pasekmė. Hitleris ir jo sėbrai taip pat ieškojo preteksto žudyti žmones ir sukūrė teoriją, kad kitas tautas reikia arba išžudyti, arba paversti vergais – juk kas nors turi kurti išskirtinei vokiečių nacijai gerovę. Keisčiausia, kad nežmoniškos bolševikų ir nacių idėjos paplito kaip koks virusas: atsirado daug iki to laiko padoriai gyvenusių žmonių, kurie ėmė jas įgyvendinti.

Pirmoji bolševikų okupacija Lietuvoje

Lietuvos nelaimė ta, kad ji patyrė abiejų režimų – ir bolševikų, ir nacių – okupacijas. 1940 metų birželio 15 dieną Lietuvą okupavo Sovietų Sąjunga. Lietuvos Vyriausybė, norėdama išvengti žmonių aukų, nepakvietė tautos priešintis. Žmonės sutriko, nes okupacija nebuvo įvardyta: laikraščiai skelbė, kad dabar jie yra laisvi kaip niekad, nes Sovietų Sąjunga pati teisingiausia valstybė pasaulyje. Iš tiesų naktimis slapta vis daugiau žmonių suimdavo ir uždarydavo sausakimšuose kalėjimuose. Po metų – 1941 metų birželį – gydytojus, inžinierius, dėstytojus, ne tik lietuvius, bet ir lenkus, ir žydus, ir čia nuo seno gyvenusius rusus, ėmė grūsti į gyvulinius vagonus ir tremti į konclagerius pačiose atšiauriausiose Sibiro vietose. Kelionėje nedavė nei vandens, nei maisto, sustodavo tik iškelti pakeliui mirusių žmonių. Nuo pirmosios sovietų okupacijos labiausiai nukentėjo miestai – stengtasi išstremti visus, kas galėjo vadovauti bet kokiam pasipriešinimui – šviesesnius ir veiklesnius žmones. Visus apėmė siaubas ir neviltis: atrodė nesuvokiama, kad galima be jokios kaltės, nepareiškus jokių kaltinimų, vaikus, senelius siųsti į aiškią mirtį. Toks žiaurumas buvo sveiku protu nesuvokiamas, žmones apėmė paniška baimė. Iš baimės kilo baidi neapykanta Stalino režimo rėmėjams Lietuvoje.

Lietuvos žydų tragedija nacių okupacijos metais

1941 metų birželio 22 dieną prasidėjo Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karas. Reikia atsiminti, kad Lietuvos valstybė tuo metu nebeegzistavo jau metus, policija ir kariuomenė buvo sunaikintos, o teisėsauga priklausė okupantams. Kai jie ėmė bėgti, jokios valdžios nebeliko. Tokiais atvejais valdžia yra tų, kas turi ginklą. Tas metas – Lietuvos miestelių, kurių didžiąją gyventojų dalį sudarė žydai, tragedija. Lietuvoje žydai gyveno daugiau kaip 400 metų. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje jų teises gynė įstatymai. Žydai gyveno bendruomenėmis, saugodami savo kultūrinį savitumą, bet darbo santykiai susiedavo juos su kitais gyventojais. 1918 metais žydai kartu su lietuviais tapo Lietuvos kariuomenės savanoriais, kartu kūrė jauną valstybę. Jie buvo puikūs politikai, advokatai, gydytojai, vaistininkai, prekybininkai, amatininkai.

Kodėl naciai Vokietijoje nukreipė savo neapykantą į žydus, kodėl ta neapykanta pasklido visoje Europoje, aš negaliu paaiškinti. Paprasčiausia būtų pasakyti, kad nežmoniškiems režimams visada reikia priešo, tik sukėlę neapykantą ir ją kursydamai jie gali egzistuoti apskritai. Antrojo pasaulinio karais metais naciai žydus išžudė, ypač žiauriai – Rytų Europoje. Bet mums nė kiek ne lengviau dėl to, kad taip atsitiko ir kitur. Kodėl Lietuvoje vieni žmonės rizikuodami gyvybe žydus slėpė ir stengėsi išgelbėti, nors naciai už tai baudė mirtimi, o kiti užsipylę akis degtine talkino vokiečiams ir žudė vaikus jų motinų akivaizdoje? Treti apsimetė, kad tai ne jų reikalas, ne jų skausmas, nes vokiečiai lietuviams skyrė kitą, geresnį likimą – nutautėti ir virsti jų tarnais. Apsimesti, kad nieko neįvyko, neįmanoma, to neleidžia į Lietuvos žemę sutekėjęs pralietas kraujas.

Pasipriešinti ar prisitaikyti?

Kai antrą kartą Raudonoji armija įžengė į Lietuvą, tūkstančiai lietuvių pabėgo į Vakarų traukiantis vokiečiams. Į Lenkiją išsikėlė didžioji dalis Vilniaus gyventojų lenkų. Miestai ištuštėjo, todėl į jų vietą imta kviestis kolonistus. Kitas stalininio režimo žingsnis – Lietuvos kaimo naikinimas. Šimtus tūkstančių valstiečių šeimų trėmė į Sibirą, kitus pavertė kolūkiečiais – tai tam tikra baudžiatvosa atmaina. Jauni vyrai išėjo į miškus, nes oriau mirti kovojant. Partizaninis karas tęsėsi dešimt metų. Labai gaila visų tų jaunuolių, kritusių nelygioje kovoje, ir jų šeimų. Okupacijos metais jų atminimas buvo juodinas, o kova pavadinta beprasme. Bet dabar gerai žinome, kad partizanai mums davė labai svarbią pamoką: tėvynę reikia ginti. Stalinui mirus baigėsi trėmimai, bet patirta skriauda niekur nedingo: žmonės susvetimėjo, susipriešino, ėmė nebepasitikėti vieni kitais, žiaurumas sėmė smelktis ir į tarpusavio santykius.

Man būtų lengviau Tau rašyti, jei tokia neteisybė ir toks žiaurumas, kokį patyrė ir Lietuva Antrojo pasaulinio karo ir pokario metais, būtų labai sena patirtis. Būtų gera manyti, kad žmoniškumas tapo bent jau europiečių bendravimo norma. Bet nusiraminti neleidžia tolesni istoriniai įvykiai. XX amžiaus paskutiniajame dešimtmetyje griūnant Jugoslavijai kilo karai, kuriuose vėl plūstelėjo sunkiai įsivaizduojamas žiaurumas ir siekta išžudyti iš visas tautas. Su siaubu stebime, kaip pasaulyje kyla vis naujų karų ir mus pasiekia žinios apie naujus nusikaltimus žmonijai. Norėčiau, kad Tavo ir Godos karta sugebėtų užkirsti karams kelią ir Jūsų vaikai skaitytų apie žiaurumą tik istorijos vadovėliuose.

Godos senelis

1. Kokios priežastys iš pradžių neleidžia Jono Leandro proproseneliui sugrįžti į Lietuvą?
2. Kokie istoriniai įvykiai po Pirmojo pasaulinio karo skatina Jono Leandro proprosenelį sugrįžti su šeima į Lietuvą? Kodėl jis nesiryžta sugrįžti?
3. Kokius savo senelio žodžius apie išvengtą nelaimę įsiminė Jono Leandro senelis? Pakomentuok juos.
4. Kas žadina Jonui Leandro norą sužinoti apie minimus istorinius įvykius kuo daugiau?
5. Godos senelis laiške kalba apie tris Lietuvos žmonių naikinimo etapus: miestų, miestelių ir kaimų tragediją. Paaiškink, kokie tai istoriniai įvykiai.
6. Kokiais pavyzdžiais Godos senelis įrodo bolševikų ir nacių režimų panašumą? Gal gali duoti ir daugiau pavyzdžių?
7. Papasakok, kaip istoriniai įvykiai, minimi šiuose laiškuose, nulėmė daugelio žmonių likimus.
8. Kodėl Antrojo pasaulinio karo ir pokario įvykių, Godos senelio nuomone, negalima pamiršti?
9. Paieškok pavyzdžių, kaip istorinė atmintis saugoma ir perduodama kitoms kartoms.

Kaip jaučiasi pasaulyje Holokaustą išgyvenę menininkai?

ABRAOMAS SUCKEVERIS Devynmetis dailininkas

Mano draugė, geto mokytoja, vieną šaltą 1943 metų sausio vakarą atėjo pas mane su devynmečiu Zalmanu Baku. Norėjo parodyti jo piešinius. Peržiūrėjau berniuko darbus, atidžiai įsižiūrėjau į jo vaikišką veidelį, šviesius šilkinius plaukus ir dideles mėlynas akis, žvelgiančias į trapius, beveik permatomus pirštus... Pagalvojau, kad šio berniuko bruožai ypač būdingi mūsų tautai. Šiuose piešiniuose ir eskizuose, brūkštelėtuose ant popieriaus skiaučių, buvo kažkas man jau anksčiau matyta, tačiau, nepaisant šių vaizdų nebaigtumo, jaunojo dailininko neprilygstamai pagauta. Jaučiau, kad berniukas turi ypatingą talentą, kuris dar tik skleidžiasi. Tačiau kiek daug žada šios lengvos, tarsi skraidančios linijos!

– Kas yra ekspresionizmas? – tyliai, tačiau primygtinai jis manęs paklausė. Jaunojo dailininko klausimas privertė mane susimąstyti. Mokytoja pradėjo juoktis. – Aš vakar buvau skaityklos salėje Strašūno gatvėje 6, – kreipėsi jis į mane jidiš kalba. – Ten vienoje knygoje perskaičiau žodį *ekspresionizmas*, bet jo nesupratau. Paklausiau mokytojos, tačiau ji pasakė, kad pasiteirausime jūsų, ką tai reiškia.

Mėginau jam paaiškinti, tačiau mano žodžių berniukas nesuprato.

– Tuomet, – nutraukė jis mano aiškinimą, – nupieškite tai.

– Negaliu to padaryti, bičiuli, – atsakiau jam.

– Kaipgi taip galima – nupiešti to, ką išmanai? – gūžtelėjo petukais devynmetis vaikas, o jo akys tapo gilios ir tamsios kaip anglis.

Tą vakarą sužinojau, kad gete atsirado dar viena žvaigždė – Zalmanas Bakas. Gete Zalmanas Bakas buvo keletą mėnesių. Pusantrų metų su mama slėpėsi vienuolyne, palėpėje. Vienuolyno prižiūrėtojas naktimis atnešdavo jiems maisto. Tikėjosi, kad taip ir pergyvens karą.

Zalmanas suvokė savo padėtį ne blogiau nei suaugusieji. Per palėpės plyšį berniukas matė, kaip veda sušaudyti žydus. Turėjo pieštuką, popieriaus, tad iššitas dienas piešė. Piešė ir vasarą, ir žiemą, kai šaltis sukaustydavo jo trapius pirštukus. Sėdėjo ir piešė netgi tą dieną, kai lėktuvai bombardavo miestą ir padegė vienuolyno stogą, po kuriuo jie slėpėsi. Vos gyvi tada paliko savo slėptuvę ir, kadangi jiems daugiau nebuvo kur eiti, patraukė į getą.

Geto dailininkai buvo pakerėti Zalmano talento.

Pagal Abraomą Suckeverį

Getas – miesto dalis tam tikrai gyventojų grupei (šiuo atveju – žydams) priverstinai apgyvendinti.

Šimtus savo paveikslų Samuelis Bakas norėtų padovanoti Lietuvai

Ir nors dailininkas sako, kad jo šaknys yra jo lagamine, paveiksluose – daug vaikystės miesto vaizdų.

„Samuelis Bakas išgyveno įvairius kūrybos periodus, bet jį visą laiką lydėjo Vilniaus motyvas“, – pastebi Vilniaus Gaono žydų muziejaus direktorius Markas Zingeris.

Pirmą kartą savo paveikslus S. Bakas eksponavo 1942 metais, būdamas vos devynerių, Vilniaus gete. Karo metais nuo nacių jis slėpėsi Bernardinų bažnyčios archyvuose. Dailininkas už išgelbėtą savo gyvybę dėkingas trims kilniems vilniečiams: Marijai Mikulskai, Juozui Stakauskui ir Valdui Žemaičiui, kurie, rizikuodami savo gyvybe, slapstė jį kelis mėnesius.

1952 metais dailininkas emigravo į Izraelį, gyveno Paryžiuje, Romoje, Niujorke, kur tęsė savo meninę karjerą ir tapo žinomas visame pasaulyje.

Pagal straipsnį *Šimtus savo paveikslų Samuelis Bakas norėtų padovanoti Lietuvai*

Samuelio Bako paveikslo reprodukcija

Savo interviu Samuelis Bakas pasakoja, kad geto dailininkai atnešdavo jam molio ir jis dienų dienas lipdė iš jo gyvulių ir žmonių figūras. Prisimenant tuos laikus ir nutapytas šis kūrinys. Paveikslas „Daugybei Dovydų“ eksponuotas Bostono Pukerio galerijoje parodoje „Praradimų ikona“. Pavadinimas susieja pavaizduotą geto berniuką su bibrine legenda apie Dovydo ir Galijoto kovą.

Samuel Bak. Daugybei Dovydų (For the Many Davids, 2008).

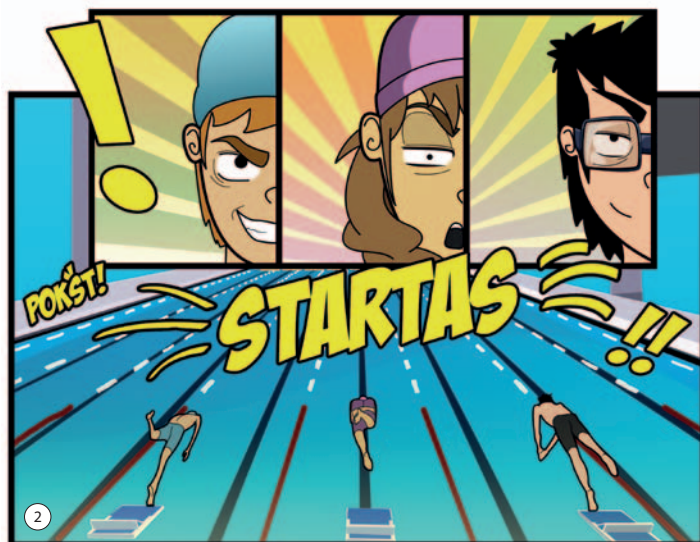
Pokalbio „Dailininkas Samuelis Bakas apie kūrybą ir save“ vaizdo įrašas

Pokalbio „Dailininkas Samuelis Bakas apie kūrybą ir save“ vaizdo įrašo ištrauką (pirmąsias 5 minutes) galima pasižiūrėti: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-03-15-dailininkas-samuelis-bakas-apie-kuryba-ir-save/78827>.

1. Papasakok, kuo Abraomui Suceveriui įsiminė berniuko išvaizda.
2. Kodėl berniuko mintys trikdo suaugusiuosius?
3. Pasvarstyk, ką reiškia posakis „žmogaus šaknys“. Kaip supratai dailininko prisipažinimą, kad jo „šaknys yra jo lagamine“?
4. Paaiškink, kokia situacija pavaizduota dailininko kūrinyje. Atkreipk dėmesį į berniuko veido išraišką, rankas, kaip laikomas akmenukas ir laidynė.
5. Papasakok, ką jaučia kūrinyje pavaizduotas berniukas.
6. Kokius jausmus Tau sukelia šis kūrinys?
7. Remdamasis pokalbio vaizdo įrašu, papasakok, kas ir kaip nuo ankstyvos vaikystės puoselėjo dailininko talentą?
8. Pakomentuok, kas dailininkui yra svarbu pasakyti tėvams, jo talentą atpažinusiems ir jį išgelbėjusiems žmonėms, nors jie seniai mirę.
9. Remdamasis visais perskaitytais ir pamatytais tekstais, paaiškink, kodėl dailininkui toks svarbus jo gimtasis miestas ir vaikystės patirtis.
10. Pasiruošk refleksijai „Kokios mintys kilo skaitant šios temos laiškus ir tekstus?“

Rūtos Meilutytės vardo turnyras

?

1. Papasakok apie Visureivos ir Niekurneivos viltis prieš varžybas.
2. Kodėl berniukai pripažįsta, kad Nagieivutė nusipelnė pergalės?
3. Pasvarstyk, kodėl pralaimėjimai ne mažiau svarbūs už pergalės.

Augu kartu su nepriklausoma Lietuva

Šioje temoje Tu:

- Rasi atsakymus į klausimus: *Kuo ypatinga karta, gimusi jau Nepriklausomoje Lietuvoje? Ko iš jos tikimasi? Kas rūpi šiuolaikinės Lietuvos jauniems žmonėms?*
- Turėsi progą pasikalbėti su draugais ir mokytoju apie laisvės vertę ir uždedamą atsakomybės našą, apie baimę tinkamai ar netinkamai pasirinkti, pareigą rūpintis ne vien savimi.

Žodynėlis

apsispręsti – apsisprendžia, apsisprendė: nutarti, pasiryžti. *Neapsisprendžiu, ką man daryti.*

atgauti – atgauna, atgavo: vėl įgyti tai, kas buvo prarasta. *Atgauti pinigus. Atgauti laisvę. Atgauti kvapą (atvirkščias „užgniaužti kvapą“).*

įpareigoti – įpareigoja, įpareigojo: uždėti pareigą. *Įpareigojo vadovauti darbo grupei. Įsipareigoti* – įsipareigoja, įsipareigojo – priimti pareigą. *Įsipareigojau greičiau atlikti darbą.*

pajėgti – pajėgia, pajėgė: turėti jėgų, įstengti. *Nebepajėgiu dirbti sunkaus fizinio darbo.*

priimti – priima, priėmė: sutikti paimti, neatmesti. *Priėmė prašymą. priimtinas*: galimas priimti. *Jūsų pasiūlymas mums priimtinas.*

rinkti – renka, rinko: imti ir krauti į vieną vietą. *Vasarą renku uogas. telkti į vieną vietą. Rinko duomenis apie erkių paplitimą. rinktis* – imti vieną iš krūvos ar daugelio. *Rinkis pagal savo skonį.*

ruošti – ruošia, ruošė: 1. eiti namų apyvoką; tvarkyti. *Ruošiasi po namus.* 2. atlikti mokomąsias užduotis. *Ruošiu namų darbus.* 3. ketinti ką daryti. *Puodas ruošiasi virti. Susiruošiau pakeliauti po Lietuvą.*

skinti – skina, skynė: atskirti laužiant šakutę, žiedą, vaisių ir kt. *Skinu obuolius.*

susiprotėti – susiprotėja, susiprotėjo: ateiti į protą, atsitokėti. *Kada tu pagaliau susiprotėsi?*

svarstyti – svarsto, svarstė: vertinti turimus duomenis, siekiant padaryti išvadą. *Ilgai svarsčiau, kaip man pasielgti.*

viltis – viliasi, vylėsi: turėti vilties, tikėtis. *Aš viliosiu laimėti rungtynes.*

Sveikas, Jonai Leandrai,

iš mano laiškų Tau turbūt susidarė įspūdis, kad aš tik mokausi ir svarstau apie istorijos paliktus skaudulius. Iš tiesų daugiausia laiko praleidžiu mokykloje ir ruošdamasi pamokoms. Būtų sunku, bet aš turiu puikių draugių. Mums taip smagu leisti laiką kartu! Vakar buvo šeštadienis, mes penkiese – trys mergaitės ir du vaikinukai iš mūsų klasės – išsiruošėm dviračiais prie Žaliųjų ežerų. Įsivaizduok – vanduo iš tiesų žalias! Ir ne nuo dumblių – jis skaidrus. O miške – mes važiovom mišku nuo vieno ežero prie kito – žydi plukės. Nežinau, ar Argentinoje auga plukės. Tai labai gražios gėlės. Ant laibo kotelio plukė turi lengvutį žalią nėrinių sijonėlį, o jos žiedelis baltas su aukso karūnėle. Ne, aš jų neskinu, bet man labai patinka pasilenkti ir iš arti pažvelgti į jos žiedą – man atrodo, kad ir ji žiūri į mane ir manimi pasitiki.

Grižau tokia pavargusi, kad vos įsivežiau į liftą dviratį. Maniau, kad griūsiu į lovą, bet rodė pasaulio plaukimo čempionatą ir aš iš karto užmiršau nuovargį. Nežinau, ar Argentinoje plaukimas populiarus, bet Lietuvoje dabar net labai. Ar esi girdėjęs apie Rūtą Meilutytę? Vakar ji vėl gavo aukso medalį! 2011-aisiais ji tapo jauniausia olimpine čempione istorijoje: laimėjo 100 metrų plaukimo krūtine distanciją. Pirmąjį olimpinių medalį iškovojusiai Nepriklausomos Lietuvos plaukikei buvo penkiolika! Ar gali patikėti: ji buvo vos vos už mus vyresnė, o plaukė greičiausiai pasaulyje! Skaičiau, kad ji kasdien keliasi penktą ryto, nes trokšta įgyvendinti savo svajones. O aš rytais vos išlipu iš lovos bambėdama, kad reikia eiti į mokyklą... Ne, nuo šiol ir aš taip atkakliai sieksiu savo tikslų kaip ji.

Tik užvakar baigiau skaityti jaunos lietuvių rašytojos Unės Kaunaitės knygą „Sudie, rytojau“. Autorė knygą rašė dar būdama mokinė! Gal todėl pagrindinė veikėja Vytautė man tokia artima. Kaip ir aš, Vytautė gimė Nepriklausomoje Lietuvoje. Romane mokytojai ir seneliai kartoja Vytautei, kad iš jos kartos jie daug viliasi. Vytautė svarsto, ką gi toji karta turi padaryti? Pirmą kartą apie tai susimąščiau. Jonai Leandrai, ar ir Tu jauti, kad iš Tavo kartos ateityje tikimasi didelių darbų savo šaliai?

Po čempionato rodė vakaro žinias. Daugiau kaip pusvalandį vieno karo vaizdus keitė kito karo vaizdai: rodė išgriautus namus, sužeistus mano bendraamžius, klykiančias iš siaubo moteris. Niekaip nepajėgiau to suvokti: ką tik merčiau delnus į skaidrų ežero vandenį, žavėjaisi plukėmis, džiaugiausi Rūtos pergale, o tuo pačiu metu sprogo sviediniai, žuvo vaikai. Man labai baisu. Ateitis ir karas yra nesuderinami dalykai. Ar užaugusi mūsų karta pajėgtų sustabdyti karus?

Mums reikia apie tai su Tavimi pasikalbėti, Jonai Leandrai. Todėl Tu būtinai turi atvažiuoti į Vilnių. Pameni, žadėjau, kad kai atvyksi į svečius, užlipsime į Gedimino kalną? Ant to kalno Unės Kaunaitės romane ir Vytautė vaikšto, net savo šunį pavadina Vilke, nes Gediminas įkūrė Vilnių susapnavęs Geležinį Vilką. Skaitant romaną man kartais atrodė, kad Vilnius jame – lyg dar vienas veikėjas. Tu neįsivaizduoji,

koks gražus Vilnius nuo Gedimino kalno! O kad jis toks būtų visada, per amžius! Kaip norėčiau, kad ir Tu tai pajustum! Žinai, mūsų giminė visa norėtų Jus abu su seneliu pamatyti. Mano senelis sako, kad mūsų daug, o Jūs tik du, todėl mes visi kartu nupirksime Jums bilietą į Lietuvą. Kaip manai?

Labai laikiu skubaus Tavo atsakymo –

Goda

1. Kaip Goda su draugais leidžia laiką šeštadienį?
2. Kokiomis Rūtos Meilutytės charakterio savybėmis žavisi Goda?
3. Gal esi skaitęs spaudoje pokalbių su Rūta? Papildyk Rūtos Meilutytės charakteristiką.
3. Dėl ko susimąstė Goda skaitydama Unės Kaunaitės romaną?
4. Kas kelia Godai nerimą?
5. Tolesniame puslapyje yra dvi ištraukos iš Unės Kaunaitės romano. Goda ir Vytautė panašios ir tuo, kad abiem brangus gimtasis miestas. Iš ko matyti jų meilė Vilniui?
6. Papasakok apie sau brangią vietą.
7. Įsivaizduok, kad šį laišką Goda parašė Tau, ne Jonui Leandriui. Parašyk jai atsakymą savo vardu.

Kuo visi jauni žmonės panašūs?

UNĖ KAUNAITĖ Sudie, rytojau

– Žinai, jums bus sunku, – mokytoja giedrai šypsojosi.

– Sunku? – Vytautė nesuprato.

– Manau. Mes iš jūsų daug tikimės.

Mokytoja nenustojo šypsotis – ne jai, fontanui. Ir kalbėjo ne Vytautei, gal sau:

– Mūsų karta atgavo nepriklausomybę, o jūsiškei teks ją sukurti. Jūs juk Nepriklausomybės karta! – ir ji didžiuodamasi pasižiūrėjo į Vytautę.

O Vytautė nežinojo – šypsotis ar ne. Ne pirmą kartą girdėjo šitaip sakant – ir seneliai nuolat jai tai kartodavo. Ką toji karta turi padaryti?

– Vaje, kaip surimtėjai! – mokytoja netikėtai atsistojo. – Dar pereinam per senamiestį? Man vis tiek iki Žaliojo tilto reikia...

Ir vėl ėjo. Žydų gatvė. Universiteto. Daukanto. Liejyklos. Totorių... Vingiaavo ir vingiaavo dviese.

– Visada svajojau pasiklysti Vilniuje.

Vytautė nušvito: ji irgi ne kartą apie tai svajojo. Bet šitai atrodė neįmanoma. Vieną kartą, tiesa, buvo sekundę pamaniusi, kad pavyko, bet užteko išsukti į kitą gatvelę, ir nežinomybės jausmas dingo.

* * *

Vytautė gulėjo lovoje. Plačiai atmerkusi akis.

Galėjo važiuoti į bet kurį pasaulio kampelį. Skandinavija? Australija? Amerika? Jokių problemų – lėktuvo bilietas, kelios valandos, ir jau ten. Galėjo studijuoti bet ką. Medicina? Muzika? Chemija? Viską suprato ir galėjo veik akimirksniu išmokti. Gyveno žinojimu, kad ją priims bet kur. Jai tereikia apsispręsti. Bet ar nuo to lengviau? Marija skundėsi ribomis, kurių negali peržengti: kur jai keliauti, jei visi keliai nuobodūs ir užtverti? Jei nė vieno nemokės išminti? Bet ar ne blogiau, kai visi keliai įdomūs, vieni už kitus geresni, ir visi – atviri?

Vytautė užmerkė sunkius vokus. Laisvė. Jos vos nepavadino šiuo vardu. Gerai, kad susiprotėjo... Laisvė rinktis. Pamėgintų ją atimti – nagais ir dantimis įsikabintų, užmuštų – neatiduoatų. Dabar be žodžių paprašyta dovanotų, ir dar padėkotų. Keistai gyvenimas sudėliotas. Tai irgi nemokėjimas pasirinkti. Nuolatinis neapsisprendimas...

(Kaunaitė 2011)

Daina Dubauskaitė kalbina Saulių Baradinską

„Vilnius Temperature“! Kiek klipų jau esate išleidę?

Oi, net nebežinau. Gal 70? Ir jų vis daugėja. Filmuojam „į priekį“, turim daug neišleistų, nes nesam niekam per daug įsipareigoję. Tikslas nėra kažkur skubėti, kažką įrodyti. Darom tai, kas mums patinka, ir tuo džiaugiamės. Dabar norim daugiau padirbėti su latviais ir estais – nors Vilnius yra pavadinime, bet projektas savaime išaugo. Muzikantai ėmė mums rašyti laiškus – kodėl gi ne?

Kada smagiau filmuoti – šaltuoju ar šiltuoju periodu?

Sakyčiau, rudenį. Mes norime viską rodyti taip, kaip yra, ruduo labai gražus. Žiema irgi. Na, ir vasarą smagu. Nerealu, kad turim visus metų laikus.

Koks šalčiausias klipas?

„Elle G“, –15 °C. Buvo du take'ai, pirmą filmuojant išsiderino gitara...

take'ai – bandymai

... o karščiausias?

Patys pirmieji. „Kamanių šilelį“ filmavom, kai buvo +30 °C. Šią vasarą būtų buvę dar karščiau, bet kaip tik tada leidau laiką Islandijoje.

Kurie klipai populiariausi?

„Saulės Kliošo“ ir „GusGus“.

Ar visai muzikai reikia klipų? Ar gali būti taip, kad ateityje muzika vartotojus pasieks tik klipų formatu?

Ne, ne visai. Klipo paskirtis yra reklama. Pavyzdžiui, klasikinė muzika gyvena per amžius. Be viršelių ir be klipų. Vaizdo kultūra atsirado mašinoms išstobulėjus, viskas, ką vartojame, yra mokslų sintezė. Klipai yra mūsų laikmečiui priimtina forma. Muzikos klausomės eidami, sportuodami – ne visada skiriam jai pakankamai dėmesio, o klipas gali tą dėmesį padidinti.

Ar kitamet tęsi pradėtus darbus, režisuosi klipus?

Kitamet dirbsiu su... filmu.

Šiomet teko nemažai keliauti – buvau Islandijoje, Estijoje. Būtent Reikjavike filmo istorija ir prasidės – pasakosime apie Low Roar, Amerikos lietuvį, gyvenantį Islandijoje. Jis yra grojęs „Lofte“. Įdomu tai, kad Low Roar save identifikuoja kaip lietuvį. Todėl jį galime vertinti kaip mūsiškį atlikėją, kuriam pasisekė, ir kelti klausimą, ar yra lietuvių, gyvenančių ir kuriančių Lietuvoje, kuriems pasisekė. Bet tai jau kitos filmo dalys.

Kaip suprantu, ieškosi sėkmės istorijos. Ar ji jau arti? O gal įvyko?

Filmas – tai mūsų pasirinkta meno forma parodyti tai, kas jauna, šviežia ir iš tiesų vyksta. Regiono ir laikmečio problematika taps savotiška pasaka – pavadinčiau tai menine dokumentika.

Pagal Dainos Dubauskaitės interviu

1. Pirmojoje ištraukoje kalbasi mokytoja ir jos mokinė Vytautė. Kodėl mokytoja sako Vytautei, kad visai jos kartai bus sunku? Kodėl turėtų būti sunku?
2. Antrojoje ištraukoje Vytautė lygina save su klasės drauge – Marija. Marija nepasitiki savimi, todėl jai sunku rinktis. Kodėl sunku pasirinkti Vytautei? Ar pritari jos požiūriui?
3. Žurnalistės ir jauno menininko pokalbis yra publikuotas internete. Kokia šio interviu tema?
4. Ką iš šio interviu sužinotai apie Saulių Baradinską: kokio jis amžiaus, ką veikia, kaip vadinasi jo ir draugų kūrybinė grupė?
5. Kaip supranti posakį „sėkmės istorija“?
6. Remdamasis interviu, papasakok Sauliaus Baradinsko „sėkmės istoriją“.
7. Kuo patraukli šio jaunuolio asmenybė?
8. Šioje temoje pristatyti keli jaunuoliai. Pasirink ir savo pavyzdžių ir pasiruošk kalbėti tema „Kokiu jaunimu žaviuosi?“

Sveika, sveikas!

Sužinoję, kad ruošiame skaitinių knygą lituanistinėms mokykloms, Goda, jos senelis ir Jonas Leandras maloniai leido pasinaudoti jų laiškais. Tačiau jie iškėlė vieną sąlygą: perskaičiusi ar perskaitęs visas jų mintis, Tu pasidalysi savosiomis. Jie laukia Tavo laiško. Rašyk viską, kas Tau atrodo svarbu: kas esi, kokia Tavo gyvenimo istorija ir gyvenimo filosofija, kaip leidi laiką, kuo Tau šis vadovėlis buvo naudingas, ką sužinojai skaitydamas laiškus, kas Tau pasirodė įdomu, kokių minčių kilo apie save, draugus, Lietuvą ir pasaulį.

Laišką atsiųsk adresu: Iki@Iki.lt, *Ugdymo priemonės „Laiškai iš Lietuvos“ rengėjams, kad perduotų Godai ir Jonui Leandrui.*

Puikiai per šiuos metus padirbėjai todėl linkime linksmų ir turiningų atostogų.

Rengėjai

Literatūros sąrašas

- BAK, Samuel. Daugybei Dovydų (*For the Many Davids*, 2008). Paveikslas yra panaudotas Samuelio Bako paveikslų parodos, vykusios 2008 metų spalio 18–lapkričio 30 dieną Bostono Pukerio galerijoje, katalogo viršeliui [žiūrėta 2015 m. birželio 10 d.]. Prieiga per: http://www.puckergallery.com/artists/bak_icons/bk1177_icon_images.html.
- BARANAUSKIENĖ, Inga, 2007-01-25. *Gediminas ir Vilniaus įkūrimas* [žiūrėta 2015 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/ibaranauskiene-gediminas-ir-vilniaus-ikurimas.d?id=11930055>.
- BRADŪNAS, Kazys, 1990. *Prie vieno stalo*. Vilnius: Vaga.
- BUIDOVAITĖ, Kristina, 2010-06-09. *Rita Miliūnaitė. „Kokie būsim mes patys, tokia bus ir lietuvių kalba“ (I-II)* [žiūrėta 2015 m. birželio 4 d.]. Prieiga per: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-06-09-rita-miliunaite-kokie-busim-mes-patys-tokia-bus-ir-lietuviu-kalba-i/46031>.
- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, 2012–2013 [žiūrėta 2015 m. balandžio 30 d., 2015 m. gegužės 6 d., 2015 m. gegužės 25 d., 2015 m. birželio 12 d.]. Prieiga per: www.dz.lki.lt.
- Dailininkas Samuelis Bakas apie kūrybą ir save*, 2012-03-15 [žiūrėta 2015 m. gegužės 8 d.]. Prieiga per: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-03-15-dailininkas-samuelis-bakas-apie-kuryba-ir-save/78827>.
- DONELAITIS, Kristijonas, 2013. *Metai*. Sudarytojas Gytis Vaškelis. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- DUBAUSKAITĖ, Daina, 2014-12-02. *Saulius Baradinskas („Vilnius Temperature“): „Pats esu linkęs vertinti visumą, o ne smulkias detales“* [žiūrėta 2015 m. birželio 10 d.]. Prieiga per: <http://dubauskaite.lt/191667/posedis/saulius-baradinskas-vilnius-temperature-pats-esu-linkes-vertinti-visuma-o-ne-smulkias-detales>.
- Kaip atsirado žemė*, 1986. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Vaga.
- KAUNAITĖ, Unė, 2011. *Sudie, rytojau*. Vilnius: Žara.
- KLIMAITIS, Juan Francisco, 2008. *Beriso lietuviai: pasakojimai apie vieną tautą*. Vilnius: Vaga.
- Lietuvių kalbos žodynas*, 2011–2013 [žiūrėta 2015 m. balandžio 30 d., 2015 m. gegužės 6 d., 2015 m. gegužės 25 d., 2015 m. birželio 12 d.]. Prieiga per: www.lkz.lt.
- Lietuva*, enciklopedija, t. 1, 2008. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Liongino Baliukevičiaus – partizano Dzūko dienoraštis*, 2002. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.
- MAIRONIS, 1987. *Raštai*, t. 1. Vilnius: Vaga.
- MARČĖNAS, Aidis ir Šarūnas LEONAVIČIUS, 2004. *Žmogaus žvaigždė*. Vilnius: Žara.
- MERKYS, Vytautas, 1994. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias: 1864–1904*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Mikalojus Daukša, Prakalba į malonųjį skaitytoją, 2012. In: *Elektroninė lietuvių kalbos ir literatūros chrestomatija 11–12 klasei*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 66–71 [žiūrėta 2015 m. birželio 15 d.]. Prieiga per: http://www.bartninkai.lm.lt/Biblioteka/E-Chrestomatija_11-12_kl.pdf
- Mitologijos enciklopedija*, 1999, t. 2. Vilnius: Vaga.
- SRUOGA, Balys, 1993. *Giesmė apie Gediminą*. Vilnius: Vyturys.
- SUBAČIUS, Giedrius, n. d. *Apie lietuvių kalbą* [žiūrėta 2015 m. balandžio 16 d.]. Prieiga per: http://www.lki.lt/LKI_LT/index.php?option=com_content&view=article&id=34:lietuvi-kalba&catid=84:lietuvi-kalba&Itemid=34.
- SUCKEVERIS, Abraomas, 2011. *Iš Vilniaus geto*. Vilnius: Versus aureus.
- Šimtus savo paveikslų Samuelis Bakas norėtų padovanoti Lietuvai*, 2011-12-30 [žiūrėta 2015 m. gegužės 13 d.]. Prieiga per: <http://www.ve.lt/naujienos/kultura/kulturos-naujienos/simtus-savo-paveikslu-samuelis-bakas-noretu-padovanoti-lietuvai-667212/>.
- Tarptautinių žodžių žodynas*, 2009–2015 [žiūrėta 2015 m. balandžio 10 d., 2015 m. gegužės 7 d.]. Prieiga per: www.zodziai.lt.